

פרק ראשון משקין בית השלחין

דף ב'

שדה בית השלחין

שדה בית השלחין היא שדה שצריך להשקותה תמיד, ולא די לה במי גשמים, כגון שהיא בהר, ואין מי הגשמים נאספים בה.

ונקראת שדה זו בית השלחין, על שם שהיא יבשה, שכן שלחין הוא לשון עיפות מחמת יובש וצמאון, כמו שנאמר "אֲשֶׁר קָרַד בְּדָרְדָּר וַיִּזְנַב בָּדָד כֹּל הַנְּחָשִׁים אֲחֲרָיֶךָ וְאַתָּה עֲלִיף וַיִּגַּע וְלֹא נָרָא אֱלֹקִים" (דברים כ"ה י"ח), ותרגומו "ואת משלהי^א ולאיי, ומשלהי הוא כמו משלחי, שה"א וחי"ת מתחלפות, ונמצא ששלחין הוא לשון עיפות של צמאון.

שדה בית הבעל

שדה בית הבעל היא שדה שאין צריך להשקותה, ודי לה במי גשמים, כגון שדה בעמק, שמי גשמים מתאספים שם ומרוויים אותה.

ונקראת שדה זו בית הבעל, על שם שהיא מיושבת תמיד על ידי שמקבלת כל צרכה, שכן בעל הוא לשון של דבר מיושב שיש לו כל צרכו, כמו שנאמר, "כִּי יִבְעַל בְּחוּר בְּתוּלָהּ בְּעֵלֶיךָ בְּנִיךָ וּמְשֹׁשׁ חֲתָן עַל כְּלָהּ יִשֵּׁשׂ עֲלֶיךָ אֱלֹקֶיךָ" (ישעיהו ס"ב ה'), ותרגומו, "ארי כמה דמיתותב עולם עם בתולתא [=כמו שמתיישב חתן עם כלה^ב] יתייתבון בגויך בנייך [=יתישבו בך בנייך]", הרי שתרגום של בעל הוא מיושב.

^א יל"ע למה לא נקטו את הפסוק המוקדם יותר, "ויבא עשו מן השדה והוא עיף" (בראשית כ"ה כ"ט), ותרגומו "והוא משלהי". ואפשר משום ששם מבואר שהעיפות היא ענין של רעבון, כמו שאמר, "הלעיטני נא מן האדם האדם הזה כי עיף אנכי", כלומר העיפות היא סיבה להלעטה, ואם כן העיפות היא הרעב. אבל בפסוק שהביאו בסוגיתנו מבואר, שהעיפות היא הצמא, כמו שפירש רש"י בחומש, "ואתה עיף", עיף בצמא, שנאמר קודם לכן "ויצמא שם העם למים", ונאמר אחרי כן "ויבוא עמלק ... ואתה עיף ...".

^ב שמתמלא חפצו ואינו זו מביתו. [נמו"י].

מלאכה בחולו של מועד

נאמר בענין חג המצות, "שֵׁשֶׁת יָמִים תֵּאָכַל מִצֹּת וּבֵיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצַרְתָּ לֵה' אֶלְקִיךָ לֹא תַעֲשֶׂה מְלָאכָה" (דברים ט"ז ח').

ואמרו חכמים, שהושוו ששה ימים ליום שביעי, לומר לך, כשם ששביעי עצור ממלאכה, כך כל ששה עצורים ממלאכה, אלא שלא הושוו לגמרי, שביעי עצור מכל מלאכה, וששה אין עצורים מכל מלאכה.

ומסר הכתוב את הדבר לחכמים, לומר לך, איזו מלאכה אסורה בחולו של מועד, [כדי שלא יטרחו במועד], **ואיזו מלאכה מותרת** [כדי שלא יבואו לידי הפסד].

ולהלן יתבאר בעזה"י, שלדעת משנתנו, מלאכה שבאה להציל מהפסד, מותר לעשותה בחולו של מועד. ועוד יתבאר בעזה"י, שיש החולקים על משנתנו.

השקיית שדה בחולו של מועד

א. דעת משנתנו.

לדעת משנתנו, לא התיירו להשקות שדות בחול המועד, אלא בהתקיים שני תנאים. (א) תנאי אחד הוא, שההשקאה באה להציל את התבואה מהפסד. (ב) ותנאי שני הוא, שלא תהא ההשקאה על ידי טורח מרובה.

ואם כן, שדה בית הבעל, שגם כשלא ישקוה לא תיפסד תבואתה, ואין משקים אותה אלא למהר גידוליה, מאחר שההשקאה אינה מצילה מהפסד, אלא רק מביאה תוספת רווח, ההשקאה אסורה בחול המועד בכל אופן, ואפילו במקום שאין טורח, כגון להשקות ממעיין, ואפילו במקום שאין חשש שיבוא לידי טורח, כגון שהמעין ישן [=שלא יצא בתחילה, וכבר החזיק דרכו, שנובע מזמן מרובה], ואין לחוש שיפלו צידיו, ויצטרך לטרוח להקימם.

ושדה בית השלחין, שאם לא ישקוה תיפסד תבואתה, מאחר שהשקאתה באה להציל את תבואתה מהפסד, ההשקאה מותרת, ובלבד שתהא שלא בדרך טורח, כגון ממעיין, הסמוך לשדה, שנוטל משם מים ומיד משקה, ואפילו הוא חדש [=שיצא בתחילה, כלומר עכשיו התחיל לנבוע], ויש לחוש שיפול, ויבואו לידי טורח שיצטרך לחזק דפנותיו, כל זמן שלא נפל, ובפועל בו אין טורח, מותר להשקות ממנו. אבל על ידי טורח אין להשקות, ולכן אין להשקות, במי קילון [הם מים בבור עמוק, שיש בהם טרחה יתירה, שצריך תחילה לדלותם בדלי, קודם שיוכלו לטלם מכאן לשדה], והוא הדין שאין להשקות במי גשמים, [שנקוו על פני האדמה, ובדף ד' יתבאר בעזה"י מדוע אינם נידונים כמי

מעין].

ב. דעת רבי אליעזר בן יעקב.

לדעת רבי אליעזר בן יעקב, **דבר שאין בו טרחה, התיירו לעשותו במקום הפסד, אבל לא כדי להרוויח.**

ולכן לדעתו, **מושכים את המים מאילן לאילן**, שאם יש מים תחת אילן אחד, עושים חריץ קטן בקרקע מאילן לאילן, שימשכו בו המים, אף בשדה בעל, והטעם לכך כי אילנות צריכים מים תמיד, כשדה בית השלחין, ואם כן השקאתם היא הצלתם מהפסד ומותר לעשות מלאכה בחולו של מועד כדי להציל מהפסד.

ודווקא מאילן לאילן מותר להמשיך את המים בשדה בית הבעל, **אבל לא ימשיך אותם בכל השדה כולה**, כי תבואת שדה לא תיפסד גם בלא השקאה זו, וכדי להרויח בלבד, לא התיירו להשקות בחולו של מועד.

ואמר רב הונא, שלדעת רבי אליעזר בן יעקב, דווקא למשוך מים מאילן לאילן התיירו, שדבר זה אין בו טורח, ויש בו הצלה מהפסד. אבל דבר שיש בו טורח, לא התיירו לעשותו, אף כדי להציל מהפסד. **ומשנתנו היא כדעת רבי אליעזר בן יעקב.**

אולם דחו זאת, ואמרו, שאפשר שלדעת רבי אליעזר בן יעקב, במקום הפסד התיירו גם טורח מרובה.

ג. דעת רבי מאיר.

לדעת רבי מאיר, **דבר שאין בו טרחה, התיירו לעשותו אפילו כדי להרוויח. ולכן מותר להשקות ממעיין, לא רק שדה שלחין** [שההשקאה היא הצלת התבואה], **אלא אף שדה בית הבעל** [שההשקאה היא הרווחה], ומותר לעשות זאת **אפילו ממעיין שיצא בתחילה**, שיש לחוש שיפול ויבואו בו לידי טורח, כי כל זמן שלא נפל, אין בו טורח.

ד. דעת רבי יהודה.

אפילו דבר שאין בו טורח, התיירו לעשותו רק כדי להציל מהפסד. ולכן, אפילו להשקות ממעיין, שאין בדבר טורח, אין משקים אלא בית השלחין, שההשקאה היא הצלה מהפסד, אבל בית הבעל אין משקים, כי להרווחה אין משקים אף בלא טורח.

ומתחילה רצו לומר, שדווקא במעיין היוצא מתחילה אמר כן רבי יהודה, אבל ממעיין ישן, מודה הוא שמשקים גם שדה בית הבעל.

אולם מסקנת הגמרא, שלדעת רבי יהודה אין חילוק בין מעיין חדש למעיין ישן, ושני אלו משקים מהם לשדה בית השלחין ולא לשדה בית הבעל, ומשנתנו היא דעת רבי יהודה.

ה. דעת רבי אלעזר בן עזריה.

לדעת רבי אלעזר בן עזריה, אמנם התירו להשקות בחולו של מועד, בדבר שאין בו טורח, וכדי להציל מהפסד. אלא שהוא מחמיר יותר מרבי יהודה ומשנתנו, שלדעת רבי יהודה ומשנתנו, כל שאין בו טורח עכשיו, מותר לעשותו, אף כשיש לחוש שיהיה בו טורח אחר כך, כגון להשקות ממעיין חדש, שיש לחוש שיפול, ורבי אלעזר בן עזריה אומר, שמאחר שיש חשש שיבואו בו לידי טורח, אסור, ולכן אין להשקות ממעיין חדש, ורק ממעיין ישן מותר להשקות.

הרווחה		הצלה מהפסד		
בטורח	בלא טורח	בטורח	בלא טורח	
אסור	אסור	אסור	מותר	משנתנו
	אסור	יתכן שמתיר	מותר	ראב"י
	מותר		מותר	רבי מאיר
	אסור	אסור	מותר	רבי יהודה
			ממעין ישן ולא מחדש	ראב"ע

המנכש עשבים והמשקה מים לזרעים

המנכש הוא זה שתולש עשבים רעים מבין הגידולים הטובים, ובכך הגידולים הטובים גדלים טוב יותר. והמשקה מים לזרעים, הוא הנותן מים על שרשי הגידולים שבארץ כדי שייגדלו.

ולדברי הכל, שני הדברים הללו, העושה אותם בשבת, הרי זה מחלל שבת, שעשה מלאכה האסורה בשבת. אבל נחלקו חכמים, בכלל איזו מלאכה הדברים הללו^א.

^א ומנכש אינו תולדת קוצר, שאינו מתכוין ליטול העשבים, אלא לתקן עשבים הטובים שבשדה. [עיי רש"י].

א. לדעת רבה, מנכש ומשקה, שניהם תולדות מלאכת חורש, שכן החרישה היא ריכוך האדמה, כדי שיקלטו בה הזרעים טוב, וכמו כן, המנכש והמשקה, מרכך את האדמה. ולפיכך, כדי לחייב את העושה כן בשבת, יש להתרות בו, שמחלל שבת בתולדת מלאכת חורש^א.

ב. ולדעת רב יוסף, מנכש ומשקה, שניהם תולדות מלאכת זורע, שכן הזריעה היא הפעולה להצמחת הפירות, וכמו כן, המנכש והמשקה, עושה שיצמחו הגידולים. ולפיכך, כדי לחייב את העושה כן בשבת, יש להתרות בו, שמחלל שבת בתולדת מלאכת זורע.

וביארנו התוס', שאמנם עיקר המלאכה הזו יש בה ריכוך האדמה, ודומה לחרישה, אבל מחשבת העושה היא כדי להצמיח את הגידולים. ובזה נחלקו רבה ורב יוסף, לדעת רבה, הולכים אחר המעשה, ולא אחר המחשבה. ולדעת רב יוסף, הולכים אחר המחשבה.

ג. ואביי הקשה לרבה רבו, על דבריו ועל דברי רב יוסף, מדוע כל אחד מהם אומר, שמנכש ומשקה מתחייבים רק משום מלאכה אחת, הלא באמת יש בפעולות אלו גם ריכוך האדמה, וגם צמיחה של גידולים, ואם כן **פעולות אלו הן גם תולדת מלאכת חורש וגם תולדת מלאכת זורע,** והעושה כן בשבת בשוגג, יתחייב שתי חטאות, אחת משום שחילל שבת בחרישה, ואחת משום שחילל שבת בזריעה. ולהלן יתבאר, שמצינו שבפעולה אחת שיש בה שני מלאכות, מתחייב משום שתיהן.

הזומר בשבת

הזומר, הוא זה שמקצץ את ענפי האילן למעטו, כדי שהענפים הנשארים, יטענו פירות טובים יותר.

וכשזומר אך ורק כדי שהענפים הנותרים יטענו פירות יפים יותר, נחשבת פעולה לו לתולדת זריעה בלבד^ב, שבפעולתו הוא גורם לפירות לצמוח טוב יותר. ולכן כשעשה זאת בשוגג חייב על כך חטאת אחת.

^א דאין אדם לוקה ולא נהרג אלא בהתראה שמתרינן בו לא תעשה חך איסורא, כדמפיקין בסנהדרין מקרא, דצריך לפרש שם האיסור בהדיא. [תוס'].

^ב ולא נאמר בו דחייב גם משום קצירה, דלא דמיא לקצירה, דקוצרין למאכל או מידי שצריכין לאיזה דבר, כגון רפואה וכיוצא בהן, ואי לאו שקוצרין לצורך גופו, פטור, דלא מיחייב אפילו משום תולדה, דתולדה צריך שתהא דמי לאב מלאכה. [תוס'].

ולדברי רב כהנא, אם כוונתו בזמירה גם לצורך העצים, שחפץ בהם להסיקם, פעולה זו נחשבת גם למלאכת קצירה, ולפיכך אם עשה זאת בשגגת מלאכות, חייב על כך שתי חטאות^א.

המנכש והמחפה לכלאים

הכל מודים שהמחפה זרעים של גידולי כלאים בעפר, כדי שיקלטו באדמה, ויגדלו, הרי זה לוקה, כי עבר על הכתוב "לא תזרע כלאים"^ב (ויקרא י"ט י"ט).

ונחלקו רבה ורב יוסף בדין מנכש בין גידולים של כלאים כדי שיצמחו הנותרים היטב.

לדעת רבה, מאחר שמנכש תולדת חורש הוא, אינו לוקה, כי לא נאסרה חרישה לצורך כלאים.

ולדעת רב יוסף, מאחר שמנכש תולדת זרע הוא, הרי זה לוקה, כי נאסרה זריעת כלאים.

והנה בברייתא שנינו, שלדעת תנא קמא, מנכש ומחפה לכלאים לוקה. ורבי עקיבא אומר אף המקיים.

לדברי רב יוסף, הברייתא מתפרשת כמשמעה. לדעת תנא קמא, הן מנכש כלאים, והן מחפה כלאים, לוקה, כי שתי פעולות אלו נחשבות כזריעת כלאים. ורבי עקיבא מוסיף ואומר, שהמקיים כלאים, כלומר שרואה בשדהו כלאים זרועים, ואינו עוקרם, גם כן לוקה, וטעמו יתבאר בעזה"י להלן.

ולדברי רבה, אין הברייתא מתפרש כמשמעה, שרבי עקיבא מוסיף על דברי תנא קמא, אלא כל הברייתא מדברי רבי עקיבא היא, והסיבה שמנכש ומחפה כלאים לוקה, אינה משום שנחשב כזרע, אלא משום שנחשב כמקיים כלאים, שהרי רואה אותם, ואינו

^א ואי קשיא, הא דאמרין בדוכתא אחריתי, משום רשעה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות. תריך הכי, כגון דאיכא מיתה ומלקות, אבל תרתי מילי דאסירן דדמיין להדדי, בשתי מלקיות, תרווייהו חד רשעה הוא, ולא ממעטי מרשעתו, דכל שם מלקות חד רשעה הוא, והכי נמי אמר במסכת פסחים בפרק כל שעה, אמר אביי, אכל פוטיתא לוקה ארבע, ואף על גב דרב כהנא אמורא הוא, מקשי מיניה לרבה ורב יוסף, משום דגברא רבה הוה, כדאשכחן במעשה דרבי יוחנן, דהוה חריף טובא. וקשיא לא גרסינן, כיון דלאו תנא הוא, לא חשיב לה כל כך, ופליגי עליה. [תוס'].

^ב כן היה נראה מתחילת הסוגיה, שהרי לא הקשו על רבה אלא מדין מנכש, ומשמע שדין מחפה ניחא, ולכאורה הטעם, כי ודאי נחשב זרע, שכן מה לי נותן הזרע באדמה, מה לי נותן האדמה על הזרע. אולם מסוף הסוגיה משמע, שלדברי רבה גם מחפה חייב משום מקיים. ויל"ע בדבר.

עוקר. וסיום הברייתא הוא ביאור הדינים הנזכרים מתחילה, כלומר, הסיבה שמנכש ומחפה לוקה, כי נחשב מקיים כלאים, ורבי עקיבא מחייב את המקיים.

המקיים כלאים

נתבאר שלדעת רבי עקיבא, לא רק זורע כלאים לוקה אלא אף המקיים כלאים, כלומר שרואה כלאים בשדהו, ואינו עוקרם.

ואמרו שרבי עקיבא למד זאת מהכתוב, שנאמר "את חקתי תשמרו בהמתד לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים ובגד כלאים שעטנו לא יעלה עליך" (ויקרא י"ט י"ט), ללמד על כך שהזריעה אסורה, ונסמך דין זה למילה "כלאים" הכתובה קודם לכן, לומר לך "כלאים שדך לא", כלומר, לא יהיו כלאים בשדך, שאסור לקיים.

כן היה נראה ביאור הדרשה. אולם מפירוש רש"י משמע שלא כך הדרשה, ולא מ"כלאים" הכתוב קודם לכן בענין בהמה דרשו, אלא הכל מהכתוב "שדך לא תזרע כלאים", שגורעין ודורשים הכתוב בשינוי הסדר, כאילו נכתב "לא כלאים", לומר, לא יהא כלאים כלל, וחייב אתה לבטלם.

זריעה וחרישה והשקאה בשביעית

מדין תורה, זריעה וחרישה אסורים בשביעית, הזריעה אסורה, שנאמר, "ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה' שדך לא תזרע ובקמך לא תזמר" (ויקרא כ"ה ד'), והחרישה אסורה שנאמר "בקרית ובקציר תשבת" (שמות ל"ד כ"א), [ואמרינן, אם אינו ענין לשבת, שאינו צריך, שהרי כבר נאמר "כל מלאכה", תנהו ענין לשביעית].

והנה מאחר שחרישה וזריעה אסורים בשביעית מהתורה, לכאורה הכל מודים שגם השקאה אסורה בשביעית מהתורה, שהרי ההשקאה נחשבת כתולדת חרישה [כדעת רבה] או כתולדת זריעה [כדעת רב יוסף].

אולם במשנתנו מבואר, שאיסור השקאה בשביעית הוא מדברי חכמים בלבד, ולא אסרו במקום הפסד. שכן, אם היה איסור השקאה מהתורה, לא היו מתירים אותו אף במקום הפסד בית השלחין.

וביאר אב"י, שמשנתנו כדעת רבי, האומר, שבזמן הזה שביעית אינה נוהגת מהתורה אלא מדברי חכמים בלבד, [כפי שיתבאר בעזה"י להלן], ודיניה המשנה נאמרו בזמן הזה בלבד.

כלומר, בזמן שהשביעית נוהגת מהתורה, שאז החרישה והזריעה אסורות מהתורה,

גם ההשקאה אסורה מהתורה, ואין לה היתר בבית השלחין.

ובזמן הזה, שאין השביעית נוהגת מהתורה, אלא מדברי חכמים בלבד, הקלו בה, והתירו להשקות בה בית השלחין.

ורבא אמר, שמשנתנו גם כדעת חכמים, האומרים, ששביעית נוהגת בזמן הזה מהתורה. שכן אף שהחרישה והזריעה אסורות מהתורה, ההשקאה אינה אסורה מהתורה.

והסיבה לכך, כי מלאכות שביעית אינן כמלאכות שבת, מלאכות שבת נאסרו הן ותולדותיהן, ומלאכות שביעית לא נאסרו תולדותיהן, [כפי שיתבאר בעזה"י להלן].

ואם כן, אף על פי שחרישה וזריעה אסורות מהתורה, השקאה שהיא תולדה^א אינה אסורה אלא מדברי חכמים, ובמקום הפסד לא אסרו.

מתי נוהגת שמיטת כספים

בענין שמיטת כספים נאמר, "וְזֶה דְבַר הַשְּׁמִטָה שְׁמוּטָה כֹּל בְּעַל מִשֶּׁה יָדוּ אֲשֶׁר יֵשֶׁה בְּרַעְיוֹ לֹא יִגְשׁ אֶת רַעְיוֹ וְאֶת אֲחִיו כִּי קָרָא שְׁמִטָה לֵה" (דברים ט"ו ב').

ואמר רבי, שהסיבה לכך שכפל הכתוב "הַשְּׁמִטָה שְׁמוּטָה", ללמד, שבשתי שמיטות הכתוב מדבר, שמיטת קרקע ושמיטת כספים, ללמדך שתלויות זה בזה, בזמן שאתה משמט קרקע, אתה משמט כספים, ובזמן שאי אתה משמט קרקע, אי אתה משמט כספים.

ומכאן למדנו, שלדעת רבי, יש זמן שאין משמטים קרקעות וכספים, והוא הזמן הזה.

דף ג'

בשביעית לא נאסרו תולדות

נאמר בשביעית, "וּבְשָׁנָה הַשְּׁבִיעִית שְׁבַת שְׁבַתוֹן יִהְיֶה לְאָרֶץ שְׁבַת לֵה" שְׁדָדָה לֹא תִזְרַע

^א שלא היה במשכן. [רש"י].

וְכַרְמֶךָ לֹא תִזְמַר. אֵת סְפִיחַ קִצְיֹרֶךָ לֹא תִקְצֹר וְאֵת עֲנָבֵי נְזִירְךָ לֹא תִבְצַר שְׁנַת שְׁבִתוֹן יִהְיֶה לְאֶרֶץ" (ויקרא כ"ה ד"ה').

והנה הזמירה היא בכלל הזריעה, שהזומר מצמיח את הפירות. וכמו כן הבצירה היא בכלל הקצירה, שהיא מלאכת תלישת הפרי מגידולו.

ומאחר שכתבה תורה זריעה וקצירה, למה כתבה זמירה ובצירה? ללמדך, דווקא תולדות אלו אסרה תורה, אבל שאר תולדות מותרות.

ובהמשך יתבאר בעזה"י, שנחלקו חכמים בדין זה, ויש מי שאומר, שאיסורי שביעית למדים בכלל ופרט וכלל, וכל שהוא כעין הפרטים המפורשים בתורה, אסור כמותם.

עבודות קרקע שאסרו חכמים בשביעית

א. **לנכש**. המנכש הוא העוקר עשבים רעים מתוך גידולים טובים.

ב. **לעדור**. העודר הוא שחופר תחת הגפנים לרכך את האדמה לצורך השורשים.

ג. **לכסח**. המכסח הוא החותך עשבים רעים משבין הטובים אלא שאינו תולש לגמרי כמנכש אלא חותך מלמעלה בלבד.

ד. **לקרסם**. המקרסם הוא החותך ענפים יבשים של אילנות כדי לחזק את הענפים הלחים. [ואין בכלל זה גפן, שהעושה כן בגפן, נקרא זומר, והוא אסור מהתורה].

ה. **לזרד**. המזרד הוא המחתיך ענפים יבשים ולחים באילן שענפיו מרובים, כדי לחזק את הענפים הנשארים.

ו. **לפסג**. המפסג הוא המחזק אילן שהוא רענן יותר מדאי וסומך אותו בדברים אחרים כדי שלא יפול.

ז. **לזבל**. המזבל הוא הנותן זבל בשרשי האילן כדי להפרות את האדמה ויגדל בה היטב.

ח. **לפרק**. המפרק הוא הנוטל אבנים שהונחו על שרשי האילן ומכבידים עליהם.

ט. **לאבק**. המאבק הוא המכסה באבק ועפר את שרשי האילן שנתגלו וכך יגדלו טוב.

י. **לעשן**. המעשן הוא המעלה עשן תחת האילן כדי שינשרו התולעים שעליו.

כל הדברים הללו, שאינם אבות מלאכות הכתובות בתורה, אלא תולדות, אינם

אסורים מהתורה, אלא מדברי חכמים בלבד^א.

אכן בברייתא הסמיכו את כל הדברים הללו על הכתוב, "שִׁדְדָה לֹא תִזְרַע וְכִרְמָדָה לֹא תִזְמַר", שלא נאמר, "לא תזרע שדך ולא תזמר כרמך", והסמיך הכתוב את המילה "לא" למילה "שִׁדְדָה" ולמילה "כִרְמָדָה", לדרוש "שִׁדְדָה לֹא ... וְכִרְמָדָה לֹא", כלומר, כל מלאכה שבשדך לא תעשה, וכל מלאכה שבכרמך לא תעשה, וכאמור דרשה זו היא אסמכתא בעלמא ואינה עיקר.

עבודות קרקע שלא נאסרו בשביעית

יש עבודות קרקע שלא אסרו חכמים בשביעית והן מותרות לכתחילה.

א. לקשקש. המקשקש הוא המרכז את הקרקע תחת הזיתים. [והוא כעודר, אלא שעודר בגפנים, ומקשקש בזיתים]. והכוונה לקשקוש של **סתומי פילי** כפי שיתבאר בעזה"י להלן.

ב. לעדור. העודר הוא שחופר תחת הגפנים, לרכך את האדמה לצורך השורשים^ב.

ג. למלא נקעים מים.

ד. לעשות עוגיות לגפנים. כלומר לחפור גומות תחת הגפנים שימלאו בהם מהם וישתו הגפנים. **והכוונה לתיקון עוגיות קיימות**, אבל לעשות עוגיות חדשות, אסור, כפי שיתבאר בעזה"י בדף ד'.

ודברים אלו, מאחר שאינם אבות הנזכרים בתורה, דין פשוט הוא שמותרים הם מהתורה.

אכן בברייתא הסמיכו את היתר הדברים הללו על הכתוב, שכן נאמר, "וּבִשְׁנֵה הַשְּׁבִיעִית שֶׁבֶת שֶׁבֶתוֹן יִהְיֶה לְאָרֶץ שֶׁבֶת לָהּ", וכל מלאכות בכלל, ולמה פרט הכתוב "שִׁדְדָה לֹא תִזְרַע"? ללמד, שלא נאסרו כל מלאכות, אלא רק הדומות לזריעה, שהיא מלאכה שישנה בשדה ובכרם^ג, להוציא את הדברים הללו, שאינם גם בשדה וגם בכרם, וכאמור

^א אבל מדאורייתא, לא הוי אלא זמירה ובצירה, כדאמרין לעיל, הני, אין, מידי אחרינא, לא. [רש"י]. ולכאורה הוא הדין לחרישה וזריעה כפי שנתבאר בדף ב'.

^ב ואם תקשי, הא אסר עידור לעיל, קא תריץ לקמן גבי עוגיות, הא, בחדתי, והא, בעתיקי, והוא הדין לעידור. [רש"י]. וילייע למה תירץ דין עידור כמו שיישבו בגמרא דין עוגיות, הלא לכאורה יותר מסתבר לתרץ כמו שיישבו דין קשקוש, סתומי פילי שרי, אברויי אילני אסור, שהרי עידור וקשקוש שווים הם. וילייע בדבר. שו"ר שכי"ה רש"י.

^ג וכל הני עבודות לעיל שהן אסורות, נוהגות בין בשדה ובין בכרם. ואפילו שיש מהן שאין עתה נוהגין כן. יש לומר

דרשה זו היא אסמכתא בעלמא ואינה עיקר.

קשקוש בשביעית

שני מיני קשקוש יש האחד מותר בשביעית והאחד אסור.

יש קשקוש, כלומר ריכוך אדמה תחת הזיתים, שעושים כדי לסתום בקעים של אילן [=סתומי פילין], כלומר לכסות שרשים מגולים, ופעולה זו נעשית כדי להציל את האילן שלא יפסד, שכל זמן שהם מגולים, האילן בסכנה של הפסד, ולכן קשקוש זה מותר בשביעית.

ויש קשקוש שנעשה להרווחה בלבד, שאין האילן בסכנה, אבל מרככים את האדמה כדי שינק יותר [=אברויי אילני], וקשקוש זה אסור לעשותו בשביעית. ועל הקשקוש הזה שנינו בברייתא, "וְהַשְּׂבִיעִית תִּשְׁמַטְנָה וְנִטְשָׁתָה" (שמות כ"ג י"א), "תִּשְׁמַטְנָה" מלקשקש^נ, "וְנִטְשָׁתָה" מלסקל [=להוציא אבנים מהכרם].

כלל בעשה ופרט בלא תעשה

אחת מהמידות שהתורה נדרשת בהן היא, "כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט", כלומר, כשכתבה תורה דין מסוים באופן כללי, ולאחר מכן פירטה דברים מסויימים שבהם הוא אמור, ולאחר מכן חזרה וכללה, [כגון לענין חילול מעשר שני (דברים י"ד כ"ו) "וְנִתְּתָה הַכֶּסֶף בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּאֲנֶה נִפְשֶׁךָ" – כלל. "בִּבְקָר וּבְצֹאן וּבַיִן וּבַשֶּׂכֶר" – פרטים. "וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּשְׁאַלְךָ נִפְשֶׁךָ" – כלל] אין אומרים שהדין נוהג בכל, ואין אומרים שהוא נוהג רק בדברים שפירטה, אלא נוהג בדברים שפירטה ובדומים להם [כגון לענין חילול מעשר שני, מה הפרט מפורש, פרי מפרי וגידולי קרקע, אף כל פרי מפרי וגידולי קרקע].

ואמר רבי אבין אמר רבי אילעא, שכל זה כשהכלל והפרט שניהם שווים, כגון ששניהם עשה, או שניהם לא תעשה, אבל כשזה בעשה וזה בלא תעשה, אין דנים אותם בכלל ופרט וכלל, כגון (ויקרא כ"ה ד"ה) "וּבִשְׁנֵה הַשְּׂבִיעִית שְׁבַת שְׁבַתוֹן יִהְיֶה לְאַרְץ שְׁבַת לָהּ" – כלל בעשה. "שְׂדֵךְ לֹא תִזְרַע וְכַרְמֶךָ לֹא תִזְמַר. אֵת סְפִיחַ קִצְיָרְךָ לֹא תִקְצוֹר וְאֵת עֲנְבֵי

^נ שבמקומן היו עושים כך, ורגילין לעשותן בשדה ובכרם. [תוס'].

^נ ואפשר שגם דרשה זו אסמכתא בעלמא, כמו הדרשות הנזכרות לעיל.

נִזְרָךְ לֹא תִבְצָר" – פרטים בלא תעשה. "שְׁנַת שְׁבִתוֹן יִהְיֶה לְאָרֶץ" – כלל בעשה.

מלקות על חרישת אדמה בשביעית

הנה האיסורים שנתפרשו בתורה בענין שביעית, הם, "שְׁדָךְ לֹא תִזְרַע וְכַרְמֶךָ לֹא תִזְמַר. אֵת סְפִיחַ קִצְיֶיךָ לֹא תִקְצֹר וְאֵת עֲנְבֵי נִזְרְךָ לֹא תִבְצָר", ולדברי הכל, העושה אחד מהדברים הללו, כלומר, זורע, או זומר, או קוצר, או בוצר, הרי זה לוקה על כך, כדין עובר על לא תעשה שבתורה.

ונחלקו רבי יוחנן ורבי אלעזר, האם החורש בשביעית גם כן לוקה על כך. ונאמרו שני טעמים במחלוקתם.

א. נחלקו בדרשת כלל בעשה ופרט בלא תעשה.

מתחילה אמרו, שאמוראים אלו נחלקו בדברי רבי אבין הנזכרים לעיל, בענין כלל בעשה ופרט בלא תעשה, שכן איסור עבודה בשביעית נאמרו בו הכללים בעשה והפרטים בלא תעשה.

אחד מהאמוראים הללו אומר, שגם באופן הזה, יש לדרוש את הכתוב בכלל ופרט וכלל, ואם כן, לא רק הפרטים המפורשים בתורה אסורים, אלא גם דברים הדומים להם, כגון חרישה, ולכן החורש בשביעית לוקה.

ואחד מהאמוראים הללו אומר, שבאופן הזה אין לדרוש את הכתוב בכלל ופרט וכלל, ואם כן, רק הפרטים המפורשים בתורה אסורים, וכל שאר מלאכות אינן אסורות בשביעית מהתורה, ולכן החורש בשביעית אינו לוקה.

ב. נחלקו אם נאסרו תולדות בשביעית.

שוב אמרו, שלדברי הכל, כלל בעשה ופרט בלא תעשה, נדרש בכלל ופרט וכלל, ומהטעם הזה, דעת אחד מהאמוראים, שלא רק המלאכות הכתובות בתורה אסורות, אלא גם כל הדומה להם, ובכלל זה חרישה ולכן החורש בשביעית לוקה.

ודעת אחד מהאמוראים הנ"ל, שאמנם, אף על פי שהכלל בעשה והפרט בלא תעשה, היה מקום לדרוש את הכתוב הזה בכלל ופרט וכלל, וללמוד שכל המלאכות הדומות אסורות, אלא שמטעם אחר אין ללמוד כן, והוא, שכדי לדעת שארבע עבודות הכתובות בתורה אסורות, די היה לכתוב איסור זריעה וקצירה, והיינו יודעים שגם זמירה ובצירה אסורות, שהרי זמירה בכלל זריעה, ובצירה בכלל קצירה, ומתוך כך שכתבה

תורה תולדות האבות הללו בפירוש, למדנו, שדווקא תולדות אלו אסורות, ושאר כל תולדות, וכן שאר כל מלאכות שאינן מפורשות, אינן אסורות מהתורה.

אין לוקים על התוספת

כשבא רב דימי מארץ ישראל לבבל, אמר, ששמע מבני ארץ ישראל, שהיה מקום לומר שילקו על התוספת, אולם הכתוב מלמד, שאין לוקים על כך.

ולא ידע רב דימי מה כוונתם באמרם תוספת, ולא ידע מהו הכתוב שמלמד שאין לוקים על כך. ונאמרו שני ביאורים לדבר זה.

א. חרישה בשביעית.

רבי אלעזר אמר, שהתוספת שדברו בה היא חרישה בשביעית, והיא נקראת תוספת, כי לא נתפרש בתורה איסור חרישה בשביעית, אבל היה מקום לומר שנוסף איסור זה על המפורש בתורה, כי יש ללמוד זאת בכלל ופרט וכלל, כפי שנתבאר.

אולם באמת אין לוקים על כך, כי מאחר שפירט הכתוב תולדות זריעה וקצירה, למדנו, שדווקא תולדותם אסורים, אבל שאר תולדות ושאר עבודות שלא נתפרשו בתורה, לא נאסרו, ואין לוקים עליהם.^א

ב. עבודה ערב שביעית.

ורבי יוחנן אמר, שהתוספת שדברו בה, היא לעשות קודם שביעית, עבודות שאסרה תורה בשביעית, וענין זה נקרא תוספת שביעית, על שם שמוסיפים על השנה השביעית, ומתחילים לנהוג איסור בשנה הששית.

אכן, אף שבאמת כבר קודם שביעית אסור לעשות עבודות קרקע, כפי שיתבאר בעזה"י להלן, העובר על כך אינו לוקה^ב, כדברי רבן גמליאל להלן שביטל דין תוספת שביעית.

^א מהא ליכא למימר תסתיים דרבי אלעזר לעיל דאמר אינו לוקה, דאיכא למימר, דרבי אלעזר לא שמייע ליה הא דאמר לקמן דהתירו תוספת שביעית, הלכך הוה אמר הכי, דליכא לפרש מילתא דרב דימי אלא בחרישה, אבל לדידיה אסור ולוקה, דלא סבירא ליה. אי נמי דכיון דאיתא בהדיא כי הך דלעיל במילי דחרישה, אינו צריך לומר תסתיים, דאין דרך הש"ס לומר תסתיים בדבר המפורש בהדיא כל כך. [תוס'].

^ב ואם תאמר, מלקות מנלן, והלא לא כתיב בתוספת לאו, אלא עשה גרידא, "בחריש ובקציר תשבות". איכא למימר, דמבחישי ובקציר מפקינן דצריך תוספת, כלומר שהשביעית מתחלת משנה הששית, וכל דין שביעית יהיה לששית, דהכי קאמר רחמנא, דשביעית מתחלת קודם שנת שביעית, ואם כן הוא כשביעית. [תוס'].

דפים ג'-ד'

דין תוספת שביעית

א. מקור הדין.

הכל מודים, שדין תורה הוא להוסיף מחול על הקודש בשנה השביעית, וכבר בסוף השנה הששית, קודם כניסת השנה השביעית, עבודות הקרקע אסורות, אלא שנחלקו חכמים מנין דין זה למד.

לדעת רבי עקיבא – דין תוספת שביעית למד מהכתוב, שנאמר, "שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִשָּׁבֵת בְּחַרְיֵשׁ וּבִקְצִיר תִּשָּׁבֵת" (שמות ל"ד כ"א), ולא בא הכתוב לאסור חרישה וקצירה ביום השבת הנזכר בתחילת הכתוב, שכן איסור חרישה וקצירה בשבת למד ממלאכת המשכן, שממנה למדו שאר מלאכות האסורות בשבת. וכמו כן לא בא הכתוב הזה לאסור חרישה וקצירה בשנה השביעית, כי איסור זה גם כן למד מפסוק אחר^א, "וּבִשְׁנֵה הַשְּׁבִיעִית שִׁבֵּת שִׁבֵּתוֹן יִהְיֶה לְאָרֶץ שִׁבֵּת לֵה' שְׂדֵךְ לֹא תִזְרַע וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמַר. אֵת סְפִיחַ קְצִירְךָ לֹא תִקְצֹר וְאֵת עֲנְבֵי זֵיתְךָ לֹא תִבְצַר שְׁנַת שִׁבֵּתוֹן יִהְיֶה לְאָרֶץ" (ויקרא כ"ה ד'-ה'). ואם כן, על כרחך בא הכתוב "בְּחַרְיֵשׁ וּבִקְצִיר תִּשָּׁבֵת", ללמד על איסור חרישה וקצירה נוסף, והוא, **שלא לחרוש קודם השנה השביעית חרישה המועילה לשביעית, ולא לקצור אחר השנה השביעית גידולים שגדלו בשביעית.** ומכאן לתוספת שביעית שאסורה.

ורבי ישמעאל חולק ואומר שהכתוב "בְּחַרְיֵשׁ וּבִקְצִיר תִּשָּׁבֵת", מדבר באיסור חרישה וקצירה ביום השבת. ואף שאיסורים אלו למדים ממלאכת המשכן, נכתבו בתורה יחד, כדי ללמד, שכשם שהחריש האסור בשבת, הוא חריש של רשות, שהרי אין שום חריש של מצוה, כך הקציר האסור בשבת הוא קציר של רשות, אבל קציר מצווה, הוא קציר העומר, מותר בשבת.

ולדעת רבי ישמעאל – דין תוספת שביעית למד מהלכה למשה מסיני, וכך נאמרה

^א "שדך לא תזרע ... את ספיח קצירך לא תקצור", אלמא קצירה לא אצטריך. ואפילו אם תימצא לומר חרישה צריכה, דאזרת חרישה לא אשכחן אלא הכא, מיהא קצירה לא אצטריך, ולהחיא דרשא דאתיא קצירה אתיא חרישה, כיון דכתביניהו גבי הדדי. אי נמי סבירא ליה לרבי עקיבא כי היא דאמרן לעיל, דלוקה על חרישה, וכדאמרין טעמא לעיל, סבר רבי עקיבא, ותרווייהו מיותרין. ואלבא דרבי עקיבא קפריש ואזיל, דרבי עקיבא סבר, אם אינו ענין לשבת, תנחו גבי שביעית, ובמשמעות שבה להחמיר ולא להקל, ולא בעי לאוקמי בשבת כרבי ישמעאל להקל, דהכי עדיפא ליה, ורבי ישמעאל עדיפא ליה לאוקמי בשבת, דפשטיה דקרא מיירי ביה, ואפילו להקל, מלאוקמי בשביעית, דלא מיירי ביה ולהחמיר. [תוסי].

בהלכה, שנטיעות [=קטנות^א] מותר לחרוש בשבילם עד ראש השנה כל צרכן, וכשהן **עשר נטיעות** מופזרות בשווה **בבית סאה**, [חמישים אמה על חמישים אמה], **מותר לחרוש בשבילם** כל בית סאה **עד ראש השנה**, כי כל בית סאה צריך להם. וכל זה בנטיעות, אבל **אילנות גדולים**, **אסור לחרוש בשבילם שלושים יום קודם ראש השנה**.

ב. שיעורים שאמרו בית שמאי ובית הלל.

נתבאר, שאיסור חרישה בשביעית מתחיל בשנה הששית, והדבר למד מהכתוב "בְּחָרִישׁ וּבְקָצִיר תִּשְׁבֹּת", או מהלכה למשה מסיני.

ומבואר, שבית שמאי ובית הלל תקנו זמן לתוספת איסור חרישה בשדה לבן [=תבואה] ובשדה אילן.

(א) **תוספת שביעית בשדה אילן – לדברי בית שמאי**, מותר לחרוש בשדה אילן ערב שביעית כל זמן שהחרישה מועילה לפירות של השנה הששית, והוא **סמוך לעצרת**. **ולדברי בית הלל**, מותר לחרוש בשדה אילן בערב שביעית עד **עצרת**. אבל מכאן ואילך לא כי החרישה מתקנת פירות שביעית.

(ב) **תוספת שביעית בשדה לבן** [=תבואה] – **לדברי תנא קמא**, מותר לחרוש בשדה הלבן בערב שביעית כל זמן שלא **כלתה הלחות של גשמי שנה ששית**, שבזמן זה בני אדם עוד נוטעים מקשאות ומדלעות, שיגדלו בששית, אבל לאחר זמן זה, החרישה לצורך שביעית, והיא אסורה. **ולדברי רבי שמעון**, אין לקבוע זמן שמשנתנה בין שדה לשדה, שפעמים זו עדיין לחה וזו כבר אינה לחה, אלא זמן שווה לכל, מותר לחרוש ערב שביעית עד **הפסח**.

ג. תקנת רבן גמליאל ובית דינו.

נתבאר, שבית שמאי ובית הלל קבעו זמן לתוספת שביעית של איסור חרישה בשדה אילן [=עצרת] ובשדה לבן [=פסח].

ואמר רבי שמעון בן פזי אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא, **רבן גמליאל ובית דינו נמנו על שני פרקים אלו** [=פסח ועצרת], **ובטלום, ואמרו, שמותר לחרוש, הן בשדה אילן, והן בשדה לבן, עד ראש השנה של שביעית.**

^א תנן במסכת שביעית פרק קמא, עד אימתי נקראו נטיעות, רבי אלעזר בן עזריה אומר, עד שיחולו. רבי יהושע אומר, בת שבע שנים. רבי עקיבא אומר, נטיעה כשמה. אילן שנגמס, פירוש שנחתך, והוציא חליפין, מטפח ולמטה כנטיעה, מטפח ולמעלה כאילן, דברי רבי שמעון. [תוס'].

ויש להבין, כיצד ביטל רבן גמליאל דין תוספת שביעית שעיקרו מהתורה, ובית שמאי ובית הלל תקנו לו זמנים קבועים.

והנה אף ששינו, שאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו אלא אם כן גדול ממנו בחכמה ובמנין, אפשר שרבן גמליאל היה יכול לבטל תקנת בית שמאי ובית הלל, כי מתחילה כך תקנו, שיש רשות לבי"ד אחר לבטל תקנה זו¹, אף אם לא יהיה גדול כמוותם בחכמה ובמנין. [וכשרבי זירא או ריש לקיש שאל את רבי אבהו או רבי יוחנן שאלה זו, כיצד יכול היה רבן גמליאל לבטל תקנת שמאי והלל. "אֶשְׁתּוּמַס" [=שתק] השואל "קְשָׁעָה נְדָה" [=שעה אחת], והשיב כנ"ל, שכך התנו שמאי והלל, שיוכלו לבטל את תקנתם].

אכן כל זה לענין ביטול תקנת שמאי והלל, אבל עיקר דין תוספת שביעית מהתורה, ויש להבין כיצד יכול היה רבן גמליאל לבטלו.

לדברי רבי יצחק – באמת לא ביטל רבן גמליאל דין תוספת שביעית של תורה, שדין תוספת שביעית של תורה הוא שלושים יום, וכשהתיר רבן גמליאל לחרוש אחר פסח ושביעית, התיר הדבר רק עד שלושים יום שלפני ראש השנה, אבל בשלושים יום שלפני ראש השנה האיסור בעינו עומד².

ולדברי רבי יוחנן – רבן גמליאל ביטל דין תוספת שביעית לגמרי, כי כן למד בגזרה שווה, שנאמר בענין מצוות שבת "שֵׁבֶת שְׁבִתוֹן" (שמות ל"א ט"ו, ל"ה ב', ויקרא כ"ג ג') וכן נאמר בענין מצוות שביעית "וּבִשְׁנֵה שְׁבִיעִית שְׁבִת שְׁבִתוֹן יִהְיֶה לְאָרֶץ שְׁבִת לְה' שְׁדָד לֹא תִזְרַע וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמַר" (ויקרא כ"ה ד'), והרי זה מלמד, שכשם שבשבת, רק השבת עצמה אסורה, ולא לפניה ולאחריה³, כך בשביעית, השביעית עצמה אסורה, ולא לפניה ולאחריה⁴.

¹ שמא יתקלקלו הקרקעות, ואינן מגדלין תבואה בלא חרישה לאחר זמן זה, התנו שיהא כח להתיר לצריכים, שחשו להפסד רבים שלא יגרמו רעה לעולם. [תוס'].]

² דניאל ד' ט"ז.

³ כן צריך לומר לפי דעת רבי ישמעאל, ששיעור שלושים יום הוא הלכה למשה מסיני. אולם לדעת רבי עקיבא, השיעור הוא שתהא החרישה מועילה לשביעית. ואפשר שבאמת לדעה זו, אף שביטל זמן עצרת ופסח, מודה, שבזמן שהחרישה מועילה לשביעית, היא אסורה. אי"נ דבריו רק כדעת רבי ישמעאל, כדברי רב אשי להלן. ויל"ע בדבר.

⁴ ואי קשיא, והא מפקינן מקרא במסכת יומא פרק בתרא דצריך לעשות תוספת גבי שבת, בין בכניסתה בין ביציאתה, להוסיפה מחול על הקודש. איכא למימר, ההוא פורתא לא קא חשיב, כיון דלא הוי אלא כל שהוא, וכי ההוא שיעורא נמי יהא מודה רבן גמליאל דצריך להוסיף בשביעית. [תוס'].

⁵ מתוך סוגית הגמרא משמע, שדברי רבי יוחנן נדחו על ידי קושית רב אשי. אולם רש"י בתחילת הענין הביא את דברי רבי יוחנן כמסקנת הסוגיה. ואפשר שלפירושו, רב אשי בא לבאר דברי רבי יוחנן, להעמיד גזרה שווה שלו בזמן הזה.

ורב אשי הקשה על הדברים הללו, כי לא יתכן שיהיו דיני תורה סותרים זה את זה, ומאחר שנתבאר שדין תוספת שביעית מהתורה, מהכתוב "בְּחֵרִישׁ וּבְקֶצִיר תִּשְׁבֹּת", או מהלכה למשה מסיני, לא יתכן שנלמד מגזרה שווה, שאין דין תוספת שביעית מהתורה.^א

ולדברי רב אשי – דעת רבן גמליאל כדעת רבי ישמעאל, שדין תוספת שביעית למד מהלכה למשה מסיני, ולדעתו לא נאמרה הלכה זו אלא בזמן שבית המקדש קיים, כמו ניסוך המים^ב, ודברי רבן גמליאל, שמותר לחרוש ערב שביעית עד ראש השנה, נאמרו רק בזמן הזה.

דברים שהם הלכה למשה מסיני

לדברי רבי אשי אמר רבי יוחנן משום רבי נחוניא איש בקעת בית חורתן, שלושה דברים אלו, (א) עשר נטיעות. (ב) ערבה. (ג) וניסוך המים. הלכה למשה מסיני הם^ג. ולהלן נבאר בעזה"י את הדינים הללו.

א. עשר נטיעות – ענין זה נתבאר לעיל.

ב. ערבה – הלכה למשה מסיני, שבכל יום מימי חג הסוכות, יש להקיף את המזבח בערבות פעם אחת, וביום האחרון שבע פעמים, כמבואר במסכת סוכה.

ג. ניסוך המים – הלכה למשה מסיני, שבכל שבעת ימי חג הסוכות, היו מנסכים מים על המזבח עם הקרבת תמידים של שחר^ד.

דף ד'

מדוע אין משקים במועד במי גשמים

בדף ב' כבר נתבאר, שלדעת משנתנו, הגם שהתירו להשקות בחולו של מועד שדה בית

ויל"ע בדבר.

^א כלומר, משום גזרה שוה דאינהו גמירו מנפשייהו משבת, בטלו הלכתא, הא אין אדם דן גזרה שוה מעצמו. [רש"י].

^ב דבכל מקום שונה הני ... ביחד, דכך ניתנו ... למילף סמכינהו רחמנא. [תוס'].

^ג לא אלו בלבד הלכה למשה מסיני, והסיבה שנאמרו שלושת אלו יחדיו, כי כך ארע שאלו השלושה נשאלו בבית המדרש, מנין להם מן התורה, והשיבו שהלכה למשה מסיני הם, ושמע השומע וגרסם כסדר ששמעם. וכן, שיעורים וחציצין ומחיצין, שמען השומע, וסדרן כסדר ששמען. וכן בכל מקום. [רש"י במסכת סוכה].

^ד והא דאמרינן בעלמא, מ"ם יו"ד מ"ם לרבות ניסוך המים מן התורה, אינו אלא אסמכתא בעלמא. כפ"ח. [תוס'].

השלחין, כי השקאתה היא הצלתה מהפסד, מכל מקום לא התירו לעשות זאת על ידי טרחה, ולכן אין להשקותה במי קילון, הוא בור עמוק, שצריך לטרוח להעלות ממנו את המים בדליים, ורק אחר הטרחה ניתן להשקות בהם. אבל מותר להשקותה במי מעין, שהם מזומנים בלא טרחה.

עוד נתבאר שם בדף ב', שמי גשמים, אף על פי שהם נתונים על פני הארץ, ואין צריך לטרוח להעלותם בדליים, דינם כמי קילון, ואין משקים בהם. ונחלקו חכמים בטעם הדבר^נ.

לדברי רבי אילעא אמר רבי יוחנן – אמנם מי גשמים אין בהם שום טרחה, אבל חכמים חששו, שאם ישקו במי גשמים, יבואו להשקות גם במי קילון, ולפיכך אסרו גם מי גשמים [=גזרה מי גשמים אטו מי קילון].

ולדברי רב אשי – מי גשמים עצמם, לאחר שהחלו להשקות מהם, הם מתחסרים והולכים, [שהרי אינם כמעין שהוא מתמלא כל הזמן, אלא גשמים שירדו ירדו], ואם כן, אחרי שהחלו להשקות מהם, וחסרו, הם עמוקים, ונעשים מי קילון [=מי גשמים גופייהו לידי מי קילון אתו], ומאחר שאחר תחילת ההשקאה בהם הם נעשים מי קילון, אסרו אף את תחילת ההשקאה.

ונפקא מינה ביניהם, כשירודים גשמים הרבה, וכל מה שנוטל מאותם שנקוו על הארץ, חוזר ומתמלא. לדעת רב אשי, מותר להשקות מהם, כי לא יעשו מי קילון. ולדעת רבי יוחנן, אסור למלא מהם, כי עדיין יש לגזור משום מי קילון.

נהרות המושכים מים מן האגמים

אמר רבי זירא אמר רבה בר ירמיה אמר שמואל, נהרות המושכים מים מן האגמים, כלומר שאין מימיהם ממעיין הנובע מים אלא מאגמים, מותר להשקות מהן בחולו של מועד.

ומבואר במסקנה, שדין זה אמור דווקא באגמים של בבל, שמימיהם מרובים, ואין לחוש שיפסקו.

^נ מיירי בכי האי גוונא דקים לן דלא פסקי, ולית בהו איסור אלא מהאי טעמא דמפרש, אבל אי פסקי, אית להו איסורא כדלקמן, דבכל מידי דפסיק איכא איסורא, משום דאזיל ומייתי ממקום רחוק, כיון שהתחיל להשקות שלא יפסיד שדהו, הלכך איכא לאוקמי הכא דלא פסקי. [תוס'].

עוד מבואר, דין זה הוא **כדעת רב אשי לעיל**, שכל שאין לחוש שיחסרו המים, ויעשו מי קילון, מותר למלא מהם, אף על פי שאינם נובעים, וכן הם נהרות המושכים מים מהאגמים, שמרוב המים, אין לחוש שיחסרו.

אבל לדעת רבי יוחנן, מאחר שאין המים נובעים, אין משקים מהם, גזרה משום מי קילון.

בריכות מי גשמים שאמת המים עוברת ביניהם

בריכות של מי גשמים שנתמלאו מים מערב יום טוב, אסור להשקות מהם בחולו של מועד, כפי שנתבאר, שאין משקים ממי גשמים בחולו של מועד.

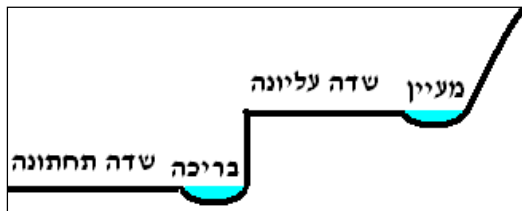
אמנם אם היתה אמת מים עוברת בין הבריכות הללו, מאחר שיכול למלא מאותה אמת המים, מותר למלא גם מהבריכות, כי מעתה אין לחוש אם יתמעטו המים שבבריכות, שהרי יכול למלא מאמת המים.

לדברי רב פפא – כן הדין כשיכול להשקות את רוב השדה בפעם אחת מאמת המים, אבל אם אינו יכול להשקות את רוב השדה בפעם אחת מאותה אמת המים, אינו משקה מהבריכות, שמא יתמעטו מימיהם, ויטרח להביא מים ממקום אחר.

ולדברי רב אשי – כן הדין אף כשאינו יכול להשקות את רוב השדה בפעם אחת מאמת המים, כי מאחר שיוכל להשקות את רוב השדה בשני ימים או שלושה, נשכן לאחר שמילא מים מהאמה חוזרת ומתמלאת עד למחר], ישקה על ידי אמת המים ביומים או שלושה, ולא יטרח להביא מים ממקום אחר.

מעיין לבית שלחין עליונה ובִּרְכָה לבית שלחין תחתונה

שתי שדות בית השלחין סמוכות, אחת גבוהה מחברתה. בעליונה מעיין נובע, שממנו משקים אותה. ובתחתונה בריכה, שכשמשקים את העליונה מהמעין, נוטפים מים מהעליונה, וממלאים את הבריכה, ומאותה בריכה משקים את התחתונה.

כל זמן שהמים נוטפים מהעליונה לבריכה, מותר להשקות את בית השלחין הנמוך מהבריכה, אף על פי שמי הבריכה נחסרים בכך, הואיל והם שבים ומתמלאים מהמים הנוטפים מהעליונה.

אמנם, אם פסקו מי המעיין של העליונה, אין להשקות את התחתונה מהבריכה, אף אם עוד נוטפים לה מים מהשדה העליונה.

כלומר כדי שיוכלו להשקות את התחתונה מהבריכה, צריכים להתקיים שני תנאים. (א) מי המעיין נובעים. (ב) מי השדה העליונה נוטפים לבריכה. אבל אם נתקיים רק תנאי אחד, אין משקים מהבריכה את השדה התחתונה.

לא ידלה ממקום נמוך להשקות מקום גבוה

רבי שמעון בן מנסיא אומר, שתי ערוגות זו למעלה מזו, לא ידלה מן התחתונה, וישקה את העליונה כי יש בכך טרחה יתירה.

יותר על כן אמר רבי אלעזר בר שמעון, אפילו ערוגה אחת, חציה נמוך וחציה גבוה, לא ידלה ממקום נמוך וישקה למקום גבוה.

מדלין לירקות

שנינו בברייתא, מדלין לירקות כדי לאוכלם בחולו של מועד, ואם בשביל ליפותם, שיגדלו הרבה, אסור, שפעולה זו נחשבת הרווחה, ולא הותרה בחולו של מועד.

והנה לכאורה כוונת הברייתא, שמותר לדלות מים ולהשקות את הירקות בחולו של מועד^נ. וכן הבין רבינא.

אולם רבה תוספאה לא הבין כן, אלא שמותר לדלל את הירקות, כלומר לתלוש מקצתן, כדי שיגדלו הנשארים היטב, [והוא כלשון המשנה במסכת פאה המידל בגפנים], אבל לדלות מים ולהשקותם, אסור.

ומעשה, שהלכו רבינא ורבה תוספאה בחולו של מועד, וראו אדם דולה מים ומשקה

^נ ממקום עמוק קרי דילוי, ואף על גב דאיכא טירחא יתירא, בשביל לאכול התירו, אבל לייפות, אפילו ליכא טירחא, לא התירו. [תוס'].

ירקות. אמר לו רבה תוספאה לרבינא, שינדה את אותו אדם, שהרי לא התירו להשקות בחולו של מועד אלא בית השלחין. השיב לו רבינא, הלא שנינו שמדלין לירקות. אמר לו רבה תוספאה, אין כוונת הברייתא לדליית מים, אלא לדילול הירקות. ואמר לו רבינא, שמצינו ברייתא אחרת, בה מפורש, שמותר לדלות מים לירקות, שכך שנינו בה, מדלין מים לירקות, ואם כן הדבר מותר.

המידל בגפנים

הפאה [שמניח חלק מסוים מהגידולים], והעוללות [ענבים שאין להם לא כתף ולא נטף], מתנות עניים שמניחים לעניים במחובר, ואין הבעלים נוגעים בהם.

ונחלקו חכמים בדין המידל בגפנים, כלומר כשהם גדלים בצפיפות, הוא תולש ביניהם כדי שיגדלו הנשארים יפה, האם רשאי לעשות כן גם בפאה ובעוללות.

לדעת רבי יהודה – כשם שמידל בשלו, כך הוא מידל בשל עניים^נ.

ולדעת רבי מאיר – בשלו רשאי, ואינו רשאי בשל עניים.

עשיית עוגיות לגפנים ולזיתים

עוגיות של גפנים וזיתים הן בורות עגולים שחופרים תחתיהם בעיקרם כלומר סביב הגזע ונותנים שם מים וכך יש להם מים בשפע ודבר זה הוא צורך האילנות הללו ואינו הרוחה.

וגפנים וזיתים שלא היו להם עוגיות מעולם [=בחדתי], **אסור** לעשות להם עוגיות בחולו של מועד, כי יש בדבר זה טורח גדול. וזה הדין ששנינו במשנתנו.

אבל גפנים וזיתים שהיו להם עוגיות ונסתמו [=בעתיקי], **מותר** לחזור ולחפורם בחולו של מועד. ובאופן הזה דברה הברייתא שהתירה הדבר בדרך ג'. וכן הורה רב יהודה לבני בר ציתאי, שמותרים הם לחזור ולחפור עוגיות שנסתמו.

^נ דכי אסר רחמנא ליקח עוללות, הני מיילי בשעת בצירה, כדכתיב "כי תבצור כרמך לא תעולל" איסור עוללות עליהו. [תוס']

עשיית אמת המים בשביעית

אמת המים היא תעלה בעומק אמה, וברוחב אמה, שהמים עוברים בה, ונחלקו חכמים אם מותר לחפור אמת המים בשביעית.

א. דעת חכמים.

לדעת חכמים, **מותר לחפור אמת המים בשביעית, כי חפירה זו אינה עבודת קרקע.**

ב. דעת רבי אלעזר בן עזריה.

רבי אלעזר בן עזריה **מתיר לתקן** אמת מים שנתקלקלה, **אבל אוסר לחפור** אמת המים חדשה בשביעית. **ונחלקו** רבי זירא ורבי אבא בר ממל **בטעמו** של רבי אלעזר בן עזריה.

אחד מהם אומר, שהסיבה לכך שאסור לחפור אמת המים בשביעית, **משום שהחופר נראה כעודר** לצורך שביעית. וכן דעת אמימר.

ואחד מהם אומר, שהסיבה לכך שאסור לחפור אמת המים בשביעית, **כי כשהוא חופר הוא מניח את העפר שחפר מחוץ לחפירה**, ועפר זה רך הוא, ונמצא **מכשיר את** צידי החפירה [=אגפיה] **לזריעה**^א, שבאדמה רכה הזרע נקלט היטב.

מתחילה היה נראה, **שלדעת כל אחד מהם רבי אלעזר בן עזריה אוסר רק מחמת הטעם שאמר**, ואינו מודה לחבירו, **שיש לאסור גם מחמת הטעם השני**. ולפיכך אמרו, **שהאופן שבו יש חילוק בין דבריהם הוא, כשחופר, ומיד באים המים בחפירה.**

לדעה ראשונה, יהיה **מותר** לחפור, כי כשהמים נכנסים בחפירתו, ניכר שחופר אמת המים, ולא עודר.

לדעה שניה, יהיה **אסור** לחפור, כי גם באופן הזה, הוא מכשיר את צידי החפירה לזריעה, כשנותן שם עפר רך.

אולם דחו זאת ואמרו, **כי בוודאי הכל מודים לטעם השני**, וכשבחפירתו הוא **מכשיר את הצדדים לזריעה**, יש **לאסור** זאת, אף אם אינו נראה כעודר, ולכן אסור לחפור גם כשמיד באים מים בחפירה. **ומחלוקתם היא רק בטעם הראשון.**

^א (א) ונראית חרישה ממש, שסבורין הרואין שלכך מתכוין. (ב) אי נמי חשיב ליה עבודת קרקע ממש, ואף על גב שאינו מתכוין לכך, מיהו מלאכה היא. ואף על גב דאמר רבי שמעון, דבר שאין מתכוין מותר, הא אמרינן, מודה רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות. ורבנן סברי כיון דעל ידי שינוי עביד ליה, לאו מלאכה היא, ומותר, דלא שמיה חרישה. [תוס']

לדעה ראשונה, יש לאסור את חפירת האמה, גם משום שהחופר נראה כעודר.

ולדעה שניה, אין לאסור את החפירה מהטעם הזה, כי אינו נראה כעודר, אלא כשחופר ומניח את העפר במקומו, כדרך העודרים, שמטרתם לרכך האדמה, אבל כשמשליך את העפר מחוץ לחפירה, אינו נראה כעודר, אלא כחופר בלבד.

ולפי זה, האופן שבו יש חילוק בין דבריהם, הוא, כשחופר, ומשליך את העפר הרחק מהחפירה.

לדעה ראשונה, יהיה אסור לחפור, כי מכל מקום בחפירתו נראה כעודר.

ולדעה שניה, יהיה מותר לחפור, כי באופן הזה, אינו מכשיר את צידי החפירה לזריעה, שהרי אינו נותן שם עפר רך.

כינוס זבל בשדה בשביעית

א. לדעת תנא קמא – מותר לאסוף ולכנוס זבל בהמות בשדה בשביעית, ולשומרם שם עד שיצטרך לו (בשנה הבאה), כי ניכר שמניחו שם לצורך שמירתו, ולא לצורך זיבול השדה.

ב. ולדעת רבי מאיר – אם לא היה זבל בשדה קודם לכן, אינו רשאי לכנוסו בשדה בשביעית, עד שיעשה לו מקום מסוים, כגון חפירה עמוקה שלושה טפחים, או מקום גבוה שלושה טפחים, שעל ידם ניכר שנותן שם לצורך שמירתם שם, ולא לצורך זיבול השדה. ואם כבר החל להניח שם זבל קודם לכן, רשאי להוסיף עליו כמה שירצה, בלא לעשות לו מקום מסוים בעומק שלושה או גובה שלושה.

ג. ולדעת רבי אלעזר בן עזריה – גם אם היה שם זבל קודם לכן, אינו רשאי להוסיף עליו, אלא אם כן עושה לו מקום מסוים עמוק שלושה טפחים או גבוה שלושה טפחים^נ. ונחלקו רבי זירא ורבי אבא בר ממל בדבר.

אחד מהם אומר, שדווקא כשהכין חפירה זו קודם שביעית, יוכל לתת שם את הזבל בשביעית, אבל בשביעית עצמה, לא יוכל לחפור מקום לתת בו את הזבל, מאותו טעם שאסר לחפור אמת המים בשביעית.

^נ וילייע אם בכך רשאי להוסיף בלבד, או אף לתת שם מתחילה.

ואחד מהם אומר, שיש חילוק בין חפירת אמת המים לחפירה זו, שכן זה שחופר לצורך הזבל, הזבל המונח מוכיח שכוונתו לעשות לו מקום^כ, ואינו מתכוון לעדור או להכשיר את הצדדים לזריעה, ולכן מותר לו לחפור לצורך זה גם בשביעית עצמה.

עשיית אמת המים במועד

בחולו של מועד אסור לעשות אמת המים חדשה, משום שיש בכך טורח גדול.

אבל אמת המים שכבר היתה חפורה כתקנה, בעומק ששה טפחים, ונתקלקלה, אפילו נסתמו בה חמישה טפחים, ונשתייר בה טפח אחד, מותר לתקנה, להעמידה שוב על ששה טפחים.

אופנים של תיקון אמת המים במועד

א. נשאר טפח מתוך ששה – כבר נתבאר שאמת המים שהיתה חפורה כתקנה, בעומק ששה טפחים, ונסתמו בה חמישה טפחים, ועמדה על טפח, מותר לתקנה, להעמידה שוב על ששה טפחים.

ב. נשאר חצי טפח משלושה – אמת המים שהיתה חפורה שלושה טפחים בלבד, ונסתמו בה שני טפחים ומחצה, ועמדה על חצי טפח, אף על פי שהוא יחס דומה לטפח הנשאר מששה אסור לתקנה במועד, להעמידה שוב על שלושה טפחים, והטעם לכך כי כשהיא עמוקה שלושה טפחים אין המים עוברים בה כראוי ונמצא שטורח שלא לצורך.

ג. נשארו שני טפחים משנים עשר – אמת המים שהיתה חפורה שנים עשר טפחים, ונסתמו בה עשרה טפחים, ועמדה על שני טפחים, אף על פי שהוא יחס דומה לטפח הנשאר מששה אסור לתקנה במועד, להעמידה שוב על שנים עשר טפחים, אלא מעמיקה עד ששה טפחים ודיו, והטעם לכך כי להעמיק עד שנים עשר טפחים היא טרחה יתירה שלא הותרה במועד.

ד. נשארו שני טפחים משבעה – אמת המים שהיתה חפורה שבעה טפחים, ונסתמו בה חמישה טפחים, ועמדה על שני טפחים, נסתפקו בגמרא אם מותר לחפור בה את כל החמישה טפחים, להעמידה שוב על שבעה טפחים, שכן מצינו, שהותרה טרחה של

^כ דליכא למיחש להא, דמאן דחזי החפירה, חזי ליה לזבל שבחפירה. [תוס'].

חפירת חמישה טפחים [כבאות א']. או שמותר לחפור בה רק ארבעה טפחים, להעמידה על ששה טפחים, אבל לא יחפור בה חמישה טפחים, כי אינה דומה טרחה של חפירה עד עומק שבעה טפחים, לטרחה של חפירה עד עומק ששה טפחים, ולא הותרה חפירה אלא עד עומק ששה טפחים. ועמד הספק הזה בתיקו.

מעשים של היתר תיקון מים במועד

- א. אביי התיר לבני בר המדך לשחופי נהרא [=לעקור ענפי אילנות הגדלים בנהר].
- ב. רבי ירמיה התיר לבני סכותא, למיכרא נהרא טמימא [=לפנות מקור המעיין שנסתם].
- ג. רב אשי התיר לבני מתא מחסיא, לאקדוחי נהר בורניץ [=לפנות שירטון שבאמצע הנהר ששמו בורניץ]. אמר, כיון ששותים ממנו רבים, מותר, כמו ששנינו, עושים כל צורכי רבים.

דף ה'

תיקון בורות מים במועד

מבואר בסוגיתנו, שיש ארבעה חילוקים בענין תיקוני בורות מים בחולו של מועד, [א] של יחיד ואין צריך לו. [ב] של יחיד וצריך לו. [ג] של רבים ואין צריכים לו. [ד] של רבים וצריכים לו. והם מבוארים בטבלה הבאה.

	כונסים מים	חוטטים	שפים סדקיהם	חופרים	סדים בסיד
של יחיד	מותר	מותר	אסור	אסור	אסור
ואין צריך לו	מותר	מותר	אסור ^א	אסור	אסור
ואין צריכים לו	מותר	מותר	מותר	אסור	אסור
וצריכים לו	מותר	מותר	מותר	מותר	מותר

דברים נוספים שמותר לעשות במועד

מתקנים את קלקולי המים שברשות הרבים, כגון אם נפלו אבנים מכתלי בורות המים, מתקנים אותם. וחוטטים אותם, כלומר אם נתמלא הבור בצרורות, מנקים אותו. ויוצאים לקוץ את הדרכים, כלומר לפנות את הקוצים שבדרכים. ויוצאים לתקן את הרחובות, ואת האסטרטאות [=דרכים סלולות שהולכים בהם מעיר לעיל]. ויוצאים למדוד את המקואות, וכל מקוה שאין בו ארבעים סאה מים, ממשיכים לתוכו

^א כך הוא לפי גרסת הגמרא לפנינו. ולפי גרסאות אחרות צ"ל מותר.

ומחברים אותו למקווה שיש בו ארבעים סאה. **ועושים כל צרכי הרבים**, כגון חפירת בורות מים [לרבים, כשרבים צריכים להם]. **ומציינים את הקברות** [כפי שיתבאר בעזה"י בהמשך, והסיבה שעושים דבר זה בחולו של מועד, כי אין בו טורח]. **ויוצאים לעקור כלאים מהשדות**.^א

ואם לא יצאו ועשו כל אלו, כל דמים שנשפכו שם, [כגון בקוצים שבדרכים, או שמתו בצמא], **מעלה עליהם הכתוב כאילו הם שפכים, שנאמר**, "וְלֹא יִשְׁפֹּךְ דָּם נָקִי בְּקֶרֶב אֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ נַחֲלָה וְהָיָה עֲלֶיךָ דָּמִים" (דברים י"ט י). כן הגרסא לפנינו. **ור"ח גרס**, שהראיה היא ממה שנאמר בענין מעקה, **"וְעִשִׂיתָ מַעְקָה לְגִגְדָּךְ וְלֹא תִשֵּׂים דָּמִים בְּבֵיתְךָ"** (דברים כ"ב ח').

רמז לציון קברות מן התורה

כלל בידינו שמציינים את הקברות, כלומר שופכים סיד על גבי הקברים, כדי שידעו אוכלי תרומה להיזהר מהטומאה.^ב ואמרו חכמים שענין זה מרומז בכתובים.^ג

א. "וְרָאָה עַצֶּם אָדָם וּבָנָה אֶצְלוֹ צִיּוֹן".

לדברי רבי שמעון בן פזי, ענין זה, שמציינים את הקברות, רמוז בנבואת יחזקאל, שהתנבא על העתיד, שיעשו ישראל ציונים על עצמות הפגרים המושלכים, כמו שנאמר, **"וְיַעֲבְרוּ הַעֲבָרִים בְּאֶרֶץ וְרָאָה עַצֶּם אָדָם וּבָנָה אֶצְלוֹ צִיּוֹן עַד קִבְרוֹ אֹתוֹ הַמְּקַבְּרִים אֶל גֵּיא הַמּוֹן גּוֹי" (יחזקאל ל"ט ט"ו)** ורמז הוא, שלא בא הכתוב אלא להזהיר וללמד שיהא אדם עושה ציון.

ולא שיחזקאל תיקן ענין זה, שמציינים את הקברות, אלא מעולם כך היה הדין, הלכה למשה מסיני, ובא יחזקאל והסמיכו בכתוב.

וכן מצינו בענין כהן ערל, שהוא אסור בעבודה, שלא נתפרש הדבר בתורה, אלא בנבואת יחזקאל, **"כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהִים כֹּל בֶּן נֶכֶר עֶרְל יֵב וְעֶרְל בֶּשֶׂר]=שמתו אחיו מחמת מילה ולא רצו למולו, שיראים פן ימות גם הוא כאחיו] לֹא יָבוֹא אֶל מִקְדָּשִׁי לְכָל בֶּן נֶכֶר אֲשֶׁר בְּתוֹךְ בְּנֵי**

^א מצוה הוא לצאת, כדאמרין בגמרא, ולא דמי להני אחרני, דקתני ומתקנין, דהאי חובה הוא, כדמוכח בגמרא. [תוס' בדף ב'].

^ב בזמנם היו קוברים את המתים במערות קבורה, שהיו נכנסים לתוכן דרך פתח שבצד המערה, וקוברים בכוכים שכותלי המערה, כמבואר במסכת בבא בתרא, ולפיכך היו צריכים לציון מעל גג המערה, שיש למטה מערת קבורה, כי ההולך למעלה אינו רואה שום קבר.

^ג כל חד וחד נקיש מאי דהוה מסיק אדעתיה, ולא פליגי, אלא אורחיה דמלתא, דכל חד מסיק אדעתיה מאי דלא מסיק חבריה אדעתיה. [תוס'].

ישראל" (יחזקאל מ"ד ט), ולא שהוא תיקן זאת, אלא מעולם כך היה הדין, הלכה למשה מסיני, ובא יחזקאל והסמיכו בכתוב.

ב. "וְטָמְא טָמֵא יִקְרָא".

לדברי רבי אבהו, וכן לדברי רבי עוזיאל בן בנו של רבי עוזיאל הגדול, ענין זה שמציינים על הקברות, מבואר בפרשת המצורע, "וְהִצְרִיעַ אֲשֶׁר בוּ הִנָּעַ בְּגָדוֹ יִהְיוּ פְרָמִים וְרָאִשוּ יִהְיֶה פְרוּעַ וְעַל שִׁפְסֵם יִעֲטֶה וְטָמְא טָמֵא יִקְרָא" (ויקרא י"ג מ"ה), שהטומאה קוראת ואומרת להיזהר ולפרוש ממנה, כלומר עושים סימנים על הטומאה, כדי שידעו להיזהר.

ומתוך כך שלא נאמר רק "וְטָמְא [ ] יִקְרָא", אלא "וְטָמְא טָמֵא יִקְרָא", למדנו דבר נוסף, והוא, שהטמא צריך להודיע צערו לרבים, ורבים מבקשים עליו רחמים.

ג. "וְלִפְנֵי עֵזֶר לֹא תִתֵּן מִכְשָׁל".

לדברי אבבי, ענין זה שמציינים על הקברות, למד מהכתוב, "לֹא תִקְלַל חֵרֶשׁ וְלִפְנֵי עֵזֶר לֹא תִתֵּן מִכְשָׁל וְנִרְאִיתָ מִפְּאֻלְקֵיֶד אֲנִי ה' (ויקרא י"ט י"ד), כלומר, עשו דבר על הטומאה, שלא יהיו נכשלים בה נושאי תרומה וטהרות.

ד. "וְאָמַר סָלוּ סָלוּ פִּנּוּ דָרְךְ".

לדברי רב פפא, ענין זה שמציינים על הקברות, למד מהכתוב, "וְאָמַר סָלוּ סָלוּ פִּנּוּ דָרְךְ הָרִימוּ מִכְשׁוֹל מִדָּרְךְ עַמִּי" (ישעיהו נ"ז י"ד).

ה. "הָרִימוּ מִכְשׁוֹל מִדָּרְךְ עַמִּי".

לדברי רב חנינא, ענין זה שמציינים על הקברות, למד מסוף הכתוב הנ"ל, "וְאָמַר סָלוּ סָלוּ פִּנּוּ דָרְךְ הָרִימוּ מִכְשׁוֹל מִדָּרְךְ עַמִּי" (ישעיהו נ"ז י"ד).

ו. "וְהוֹדַעַת לָהֶם אֶת הַדָּרְךְ יִלְכוּ בָהּ".

לדברי רבי יהושע בריה דרב אידי, ענין זה שמציינים על הקברות, למד מהכתוב, "וְהוֹדַעַת אֶתְהֶם אֶת הַחֲקִים וְאֶת הַתּוֹרֹת וְהוֹדַעַת לָהֶם אֶת הַדָּרְךְ יִלְכוּ בָהּ וְאֶת הַמַּעֲשֵׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן" (שמות י"ח כ').

ז. "וְהִזְרַתֶּם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִטְמֵאתֶם".

לדברי ר' זוטרא, ענין זה שמציינים על הקברות, למד מהכתוב, "וְהִזְרַתֶּם [=ותפרישו] אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִטְמֵאתֶם וְלֹא יָמְתוּ בְטִמְאתֶם בְּטִמְאֵם אֶת מִשְׁכְּנֵי אֲשֶׁר בְּתוֹכֶם" (ויקרא י"ט ט"ו).

ח. "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת מִשְׁמַרְתֵּי".

לדברי רב אשי, ענין זה שמציינים על הקברות, למד מהכתוב, "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת מְשֻׁמְרֹתַי לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת מַחְקוֹת הַתּוֹעֵבֹת אֲשֶׁר נַעֲשׂוּ לְפָנֶיכֶם וְלֹא תִטְמְאוּ בָהֶם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם" (ויקרא י"ח ל'), שמשמעותו, עשו משמרת למשמרתי, כלומר עשו משמרת לאוכלי תרומה, שנאמר בה "מְשֻׁמְרֹת תְּרוּמָתִי" (במדבר י"ח ח'), והמשמרת היא שתציינו את הקברות, כדי שלא יטמאו.

ט. "וְשֵׁם דָּרְךְ אֲרָאֲנוּ בְּיַשַׁע אֱלֹקִים".

לדברי רבינא, ענין זה שמציינים על הקברות, למד מהכתוב, "זֶבֶחַ תּוֹדָה יַכְבִּידֶנִי וְשֵׁם דָּרְךְ אֲרָאֲנוּ בְּיַשַׁע אֱלֹקִים" (תהילים נ"ג) כלומר, עושים סימן באיזה דרך ילכו.

השם אורחותיו

אמר רבי יהושע בן לוי, כל השם אורחותיו, כלומר מעריך דרכיו זו כנגד זו [שם מלשון שומה והערכה], ומחשב הפסד מצוה כנגד שכרה, ושכר עבירה כנגד הפסדה, **זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה**, שנאמר "וְשֵׁם דָּרְךְ" אל תקרי "וְשֵׁם" אלא "וְשֵׁם דָּרְךְ אֲרָאֲנוּ בְּיַשַׁע אֱלֹקִים".

אין להקשות לרב בפני רבים

רבי ינאי היה לו תלמיד, שכל יום היה מקשה לו קושיות, ובשבת של הרגל^א לא היה מקשה לו, משום שבשבת של הרגל הכל באים לשמוע הדרשה, ואם יקשה לו ולא ידע לתרץ, יתבייש.

קרא עליו רבי ינאי את הכתוב הנ"ל, "וְשֵׁם דָּרְךְ", כלומר, שמחשב שעות באיזו ראוי להקשות ובאיזו אין ראוי להקשות, "אֲרָאֲנוּ בְּיַשַׁע אֱלֹקִים".

ציון קבורת חלק של מת

נתבאר שמציינים את הקברות, כדי שידעו אוכלי טהרות, ויזהרו מלהיטמא להם. והנה, קבר שיש בו מת שלם, דין פשוט הוא שמציינים אותו, אך קברות שיש בהם חלק של מת, יש שמציינים אותם, ויש שאין מציינים אותם.

^א שבת של יום הרגל, שהיו דורשין, והיו מתקבצין כל בני העיר לשמוע הלכות של רגל. [תוס'].

יש דברים, שמטמאים טומאת אוהל, אף על פי שאינם מת שלם, ולכן מציינים עליהם את הקבר, ואלו הם:

א. השדרה.

ב. והגולגולת.

ג. רוב בנין, כלומר עצמות גדולות, כגון קוליות, שהן רוב בנין המת, אף על פי שאין בהם רוב מנין עצמות.

ד. ורוב מנין של העצמות, אף על פי שאין בו רוב בנין.

ויש דברים שאינם מטמאים טומאת אוהל, כגון עצם כשעורה^א, [וכגון תרווד רקב, ושדה שנחרש בה קבר^ב], ולכן אין מציינים עליהם את הקבר.

ויש דבר שהוא מטמא טומאת אוהל, ואף על פי כן אין מציינים עליו את הקבר, והוא בשר מהמת בשיעור כזית בדיוק.

והסיבה לכך שאין מציינים עליו, כי מאחר שהוא כזית בדיוק, סופו להיחסר בקרקע משיעורו, ולעמוד על פחות מכזית.

ומעתה, כשלא יצינו עליו, יש כאן תקלה לזמן קצר, שעד שיחסר, ועדיין מטמא באוהל, לא ידעו להיזהר, ועל ידי זה יטמאו טהרות זמן קצר.

אבל אם יצינו עליו, יש כאן תקלה לזמן מרובה, כי מאחר שצינו אותו פעם אחת, יצינו אותו לעולם, וכל שיטעו ויעברו טהרות על הציון הזה מעתה ועד עולם, ישרפו את הטהרות הללו, אף על פי שכבר חסר הבשר משיעור כזית.

ומוטב שישרפו עליו תרומה וקדשים לפי שעה, ואל ישרפו עליו לעולם, ולכן אין לציין עליו.

ודאות וספיקות

מקום שיש בו טומאה בוודאי, הואיל וברור וידוע לכל שיש בו טומאה, לא יביאו לשם

^א והוא הדין יותר מכשעורה, כדמוכח בסמוך, אינו מטמא באהל. והאי דנקט כשעורה, משום דבהאי שיעורא מטמא במגע, דהכי הלכה למשה מסיני, כדאמרינן בשחיטת חולין. [תוס'].

^ב כדלקמן בשמעתין, ואפילו איכא ספק טומאה, שמטמא בהיסט בלא נגיעה, לא הצריכום ציון, דהיסט לאו מילתא דשכיחא היא, שידרוס על קנה שטומאה עליו, ולכך לא החמירו חכמים לציין משום היסט. [תוס'].

טהרות, ואין מציינים עליו^א. [אפשר שהכוונה לאוהל גמור שיש תחתיו טומאה, שמאחר שציינו את הטומאה, ידוע שתחת כל האוהל טמא, ואין צריך לציין את כל האוהל].

אבל מקום שיש בו ספק טומאה, [כלומר כשיש ספק בין מספר אוהלים תחת איזה מהם יש טומאה], **מציינים אותו, ובכלל זה סככות ופרעות ובית הפרס**.

א. סככות כלומר אילן שענפים מסוככים על הארץ, וטומאה תחת אחד מהם, וכדי שידעו תחת איזה ענף הטומאה, יש לציין תחת הענף^ב.

ב. פרעות כלומר אבנים שבולטות מהגדר, וטומאה תחת אחד מהם, וכדי שידעו תחת איזה אבן הטומאה, יש לציין תחת האבן.

ג. בית הפרס, מתחילה היה נראה, שהכוונה לשדה שנחרש בה קבר. אולם מסקנת הגמרא, שהכוונה לשדה שאבד בה קבר, כפי שיתבאר בעזה"י להלן.

מקום הציון הקברים

אין מעמידים ציון במקום טומאה, שלא להפסיד את הטהרות, כלומר אין להסתפק בציון מקום הטומאה בלבד, כי אם יציינו רק מעל מקום הטומאה, זה שלא ירגיש בציון עד שיאהיל עליו, יטמא, ולכן יש לעשות את הציון סביב מקום הטומאה מבחוץ.

ומכל מקום אין מרחיקים את הציון ממקום הטומאה יותר מכל שהוא, שלא להפסיד את ארץ ישראל יותר מכדי הצורך.

שלוש בית הפרס

שלושה מקומות נקראים בית הפרס, וחלוקים בדיניהם זה מזה.

א. שדה שאבד בה קבר

שדה שידוע לנו שנקבר בה מת, ואין אנו יודעים היכן נקבר בה, כל השדה הזו היא

^א כלומר, אין צריך ציון. ואי גבי יום טוב מיירי הברייתא, איכא לפרש אסור לציין, ואסור לטרוח ביום טוב. [תוס'].
^ב כן פירש רש"י בהמשך הסוגיה. אולם מתחילה פירש, שהכוונה לאילנות סמוכות לרשות הרבים ולבית הקברות, שמאחר שהם מקום צנוע, רגילים לקבור שם, ויש שם טומאה. ולפי זה יש לציין את כל האילן. ויל"ע בדבר. ותוסי כתבו את שני הפירושים.

בחזקת ספק טומאת קבר, והמאהיל עליה נטמא מספק, ולפיכך מציינים את השדה הזו, שלא יאהילו עליה עושי טהרות.

ב. שדה שנחרש בה קבר.

שדה שנחרש בה קבר, המחרשה גררה את העצמות ממקומם, וכל שיעור מלא [וי"ג חצין] מענה של מאה אמה, הוא בספק טומאה שמא יש שם עצם.

אמנם גם בשיעור זה, **המאהיל שם אינו נטמא, כי בוודאי לא האהיל על חלק גדול של מת, שיש בו שיעור לטמא באוהל, שהרי המחרישה פיזרה את העצמות, ורק המהלך שם, הוא בספק טומאה, שמא נגע או הסיט עצם קטנה של מת, וגם עצמות קטנות כשעורה מטמאות במגע ובמשא. ומאחר שאין בשדה זו ספק טומאת אוהל, אין מציינים אותה.**

ומבואר בסוגיתנו עוד שתי קולות שנאמרו בשדה זו שנחרש בה קבר. (א) לדברי רב יהודה אמר שמואל, לצורך הקרבת קרבן פסח, התירו להיכנס בבית הפרס על ידי נפיחה, כלומר, מי שצריך לעבור דרכה, כדי שיוכל להקריב קרבן פסח, רשאי לעבור בה, על ידי שלפני כל פסיעה, ינשוב בקרקע לפניו, ואם יש שם עצם קטנה תזוז משם על ידי נשיבתו.⁴ (ב) ולדברי רב יהודה בר אמי משמיה דעולא, בית הפרס שנידש [בדריסת רגלי בני אדם], טהור, [שכבר נידשו עצמות שבו ונפתחו מכשעורה].

ג. שדה בוכים.

כשמביאים מת ממקום למקום, כדי לקברו, כשמגיעים לשדה הסמוך לעיר, נפרדים אלו שהביאוהו ממקומם, והולכים להם, ובאים אנשי המקום, ומקבלים אותו ורוחצים אותו שם, וקוברים אותו, ומשום שבוכים שם על המת, נקראת השדה הזו שדה בוכים.

ושדה זו הרי היא בחזקת ספק טומאה, כי מאחר שהביאו את המת ממקום רחוק, יש לחוש שנדלדל בו אבר ונפל שם, ועל ידי שאלו סמכו על אלו שיטפלו בו, ואלו סמכו על אלו, נשאר האבר היכן שנפל.

⁴ דמסתמא ליכא למימר שהגיעה המחרישה עד המת, וליכא לאחזוקי מקום טהור בטמא מספק, אלא חכמים החמירו משום חומרא דטהרות, ומשום הכי הקילו, דליכא ספיקא דאורייתא, הם אמרו והם אמרו. ולא היו רגילים לקבור מתים בעומק כי השתא בזמן הזה, הילכך לא חיישינן שמא המת בעומק תחת המחרישה, ומן הדין אפילו נפוח לא צריך, כי אם חומרא בטהרות, שהחמירו חכמים בדבר, ואמאי לא חייש שיהא מת בקרקע ואין נוגע בו ומטמא באהל. אי נמי בלא המאהילים מן הצדדים הוו מטמאין לאדם באהל, אלא שמע מינה דלא מטמא באהל. [תוס'].

מצא שדה מצוינת ויש בה אילנות

נתבאר, ששדה שאבד בה קבר, מטמאה באוהל, ולכן אי אפשר להיכנס בה על ידי ניפוח, ושדה שנחרש בה קבר, אינה מטמאה באוהל, ואפשר להיכנס בה על ידי ניפוח.

עוד נתבאר, ששדה שאבד בה קבר, מציינים אותה, ושדה שנחרש בה קבר, אין מציינים אותה, ואם כן, הרואה שדה מצוינת, בידוע שאבד בה קבר, ואינו יכול להיכנס בה על ידי ניפוח.

אמנם **לדעת תנא קמא**, כל זה בשדה שאין בה אילנות, אבל בשדה שיש בה אילנות, **בידוע שנחרשה בשביל האילנות**, ואם כן, אף שמתחילה אבד בה קבר בלבד, שהרי היא מצוינת, הלא לאחר מכן גם נחרשה, **ומעתה היא נידונית כשדה שנחרש בה קבר**, ואפשר להיכנס בה על ידי ניפוח.

- **יש אומרים, שדין זה אמור כשהאילנות עומדים על גבולי השדה, וגם מסובכים בכל השדה**, ואם כן בוודאי נחרשה כל השדה כולה בשביל האילנות, אבל אם לא היו האילנות עומדים על הגבולים, אפשר שלא נחרשה כולה חוץ לאילנות, וכמו כן אם אינם מסובכים בכולה אפשר שלא נחרשה כולה מבפנים לאילנות, ועדיין יש לחוש שמא אבד בה קבר במקום שלא נחרשה.

- **ויש אומרים שדין זה אמור גם כשאין האילנות בכל השדה, כי מאחר שנמצא הציון סמוך לאילנות**, בוודאי אבד הקבר סמוך לאילנות, שהרי אין מרחיקים את הציון ממקום הטומאה, כפי שנתבאר לעיל, ומאחר שסמוך לאילנות אבד הקבר, ודאי נחרש, שהרי סמוך לאילנות ודאי חרשו את השדה.

ורבי יהודה חולק ואומר, ששדה זו שמתחילה אבד בה קבר בלבד, ולא נחרשה, **לעולם היא בחזקתה, שלא נחרשה, עד שיהא זקן או תלמיד חכם מעיד עליה שנחרשה**, לפי שאין הכל בקיאים בדבר.

דף ו'

אמר אביו, שמע מינה [מדברי רבי יהודה], **צורבא מרבנן דאיכא במתא** [=תלמיד חכם שבעיר], **כל מילי דמתא עליה רמיא** [=כל צרכי העיר מוטלים עליו], שתלמיד בקי הוא.

מצא אבן אחת מצוינת

נתבאר לעיל בדף ה', שכשמציינים את הקברות, נותנים את הסיד סביב למקום הטומאה מעט, שאם לא יראה ההולך את הסיד, עד שיגיע על תחילתו, עדיין לא יטמא, שעדיין הוא מחוץ למקום הטומאה עצמה.

ואמר רב יהודה, שכן הוא בציון סיד שעל הקרקע, אבל המוצא אבן מצוינת בסיד, **טומאה תחת כולה, ואין אומרים שקצה הציון הוא חוץ לטומאה.**

והטעם לכך, כי רק בציון על הארץ, יש לחוש שלא יראה את הציון עד שיעלה עליו מעט, אבל בציון שעל גבי אבן, מאחר שהאבן גבוהה מהארץ, רואה את הציון שעליה קודם שעובר עליה, ודי בציון מעל הטומאה בלבד.

מצא שתי אבנים מצוינות

מצא שתי אבנים מצוינות בסיד, **תחת כל אחת מהן יש טומאה**, כפי שנתבאר. ולהלן יתבאר בעזה"י מה דין בקרקע שבין שתי האבנים.

לדברי רב יהודה, דין הקרקע שבין שתי האבנים תלוי בסיד, כלומר, **אם יש סיד בין שתי האבנים, הרי זה ציון, המלמד שגם שם יש טומאה, ואם אין סיד בין האבנים, אין שם טומאה.**

אמנם מהברייתא היה נראה, שהכל תלוי בחרישה, כלומר מאחר שצינו את שתי האבנים מכאן ומכאן, די בציון זה להודיע שכל שביניהן גם כן טמא. אלא שכל זה כשלא חרשו בין האבנים, אבל אם חרשו בין האבנים, נחרשה טומאה שביניהן, ושוב אין כאן חשש טומאת אוהל בין האבנים.^א

ורב פפא יישב זאת, שאמנם הכל תלוי בסיד, אם יש סיד בין האבנים, הרי זה ציון של טומאה, ואם אין ביניהם סיד כלל, הרי זה טהור, כדברי רבי יהודה. אלא שכשהסיד שפוך על האבנים כראוי, ובין האבנים מרודד מעט סיד, בזה הדבר תלוי בחרישה, שאם חרשו בין האבנים, מסתבר שמעט הסיד שבין האבנים נקלף מהאבנים על ידי

^א ותימיה לי, נהי דטהור מטומאת אהל, טהור לא הוי, דהוי כמו שדה שנחרש בה קבר. ושמא טהור מאהל קאמר. איינ לגמרי על ידי דישה וניפוח. איינ ביניהם איכא טובא ספיקות, ושרי, ספק אי איכא ציון הטומאה שביניהם אי לא, ואפילו איכא ציון הרי נחרש. [] ומצאתי מפרש, דהשתא סלקא דעתיה דהכי פירושו, אם יש ביניהם חורש טהור, דודאי לא היה שם טומאה, דאם היה ביניהם, לא היה חורשו אדם. [תוס'].]

החרישה, ולא ניתן שם לציון, ואם כן הרי זה כאין סיד בין האבנים והמקום טהור, ואם לא חרשו בין האבנים, הסיד שביניהן הוא סיד שניתן שם לציון, והמקום שבין האבנים טמא.

עד כאן פירוש הסוגיה כגרסת רש"י. ותוס' גרסו באופן אחר.

לדברי רב יהודה, דין הקרקע שבין שתי האבנים תלוי בסיד, כלומר, אם יש סיד בין שתי האבנים, הרי זה ציון, המלמד שגם שם יש טומאה, ואם אין סיד בין האבנים, אין שם טומאה. [עד כאן כפירוש רש"י].

אמנם מהברייתא היה נראה, שאין לטהר בין האבנים אלא אם כן נתן שם חרס, שהחרס בא להודיע שאין כאן טומאה, אבל כשאין בין האבנים דבר, הרי זה כמו שיש ביניהם סיד, וגם בין האבנים טמא.

ורב פפא יישב זאת, שאמנם בדרך כלל, אם יש סיד בין האבנים, הרי זה ציון של טומאה, ואם אין ביניהם סיד, הרי זה טהור, כדברי רבי יהודה. יוצא מכלל זה, כששפך על האבנים סיד מרובה, שאז לא די בכך שאינו נותן ביניהן סיד להודיע שביניהן טהור, אלא צריך לתת שם חרס, כדי להודיע זאת.

שדה שמצריה מצויינים

אמר רבי יוסי, שדה שציינו בה מצר [=גבול] אחד או שנים או שלושה, אין טמא אלא המקום המצוין בלבד, ושאר השדה טהורה [שהרי אין מרחיקים את הציון מהטומאה אלא סמוך לה בלבד מצויינים].

ואם ציינו בה את כל ארבעת מצריה, כל השדה טמאה, והמצרים עצמם טהורים, [שהרי הציון הוא סביב הטומאה].

דברים שהיו עושים באחד באדר

א. משמיעים על השקלים.

קרבנות ציבור נקנים ממחצית השקל שהביאו ישראל באותה שנה, ובכל שנה בראש חודש ניסן החלו להביא משקלים חדשים שהובאו לצורך קניית קרבנות מניסן זה עד ניסן הבא, ומאחר שבניסן כבר היו צריכים להביא את השקלים למקדש, באחד באדר היו מכריזים על כך לכל ישראל, שיביאו שקליהם למקדש.

ב. משמיעים על הכלאים.

דבר נוסף שהיו מכריזים עליו באחד באדר, הוא, שיעקרו הכל כלאים שגדלו בשדותיהם, והסיבה שהיו מכריזים זאת באחד באדר, כי אז כבר גדלו הזרעים ואם יש

כלאים הם ניכרים.

דברים שהיו עושים בחמישה עשר באדר

א. **קוראים את המגילה** בכרכים המוקפים חומה מימות יהושע בן נון.^א

ב. **יוצאים לקוץ את הדרכים** ולתקן את הרחובות.

ג. **יוצאים למדוד את מקוואות המים**, אם יש בהם ארבעים סאה, וחוטטים אותם מהזבל שנכנס לתוכם בימות הגשמים.

ד. **ועושים כל צרכי רבים**.

ה. **ומציינים את הקברות**.

ו. **ויוצאים לעקור כלאים שבשדות**.^ב

שתי פעמים היו עושים את הדברים הנ"ל

הנה כל הדברים המנויים לעיל [חוץ ממקרא מגילה], היו עושים אותם שתי פעמים. **פעם אחת בחמישה עשר באדר**, כמבואר במסכת שקלים. **ופעם שניה בחולו של מועד** [של פסח], כמבואר במשנתנו.

וברוב הדברים הללו, **הסיבה שעשו אותם שתי פעמים**, כי אף על פי שעשו אותם בחמישה עשר באדר, **פעמים היו יורדים גשמים לאחר מכן**, והיו צריכים לתקנם **שוב**.^ג

אבל כלאים, מאחר שנעקרו לגמרי בחמישה עשר באדר, לא היו צריכים להיעקר שוב, והסיבה שהיו **יוצאים עליהם שתי פעמים**, כי **בכל פעם יצאו על כלאים אחרים**. ונחלקו רבי אלעזר ורבי יוסי בר חנינא בדבר זה.

- **אחד מהם אומר**, שבחמישה עשר באדר היו **יוצאים לעקור כלאים** של תבואות **שהקדימו לצמוח**. ובחולו של מועד של פסח היו **יוצאים לעקור כלאים** של תבואות

^אהו מצוי למתני ב"ד בו עיירות, אלא משום דט"ו זמן דדברים אחרים, הוא כגון ומתקנין את הדרכים וכו'. [תוס'].

^במצוה הוא לצאת ... ולא דמי להני אחרני, דקתני ומתקנין, דהאי חובה הוא ... [תוס'].

^גובירושלמי מקשה, מציינין על הקברות, ולא כבר ציינו, ומתרץ כגון שירד שטף מים של גשמים ושטפו. [תוס'].

שאחרו לצמוח.

- **ואחד מהם אומר**, שבחמישה עשר **באדר** היו **יוצאים לעקור כלאים של זרעים**, שהתבואה זמנה לצמוח באדר. **ובחולו של מועד** של פסח היו יוצאים לעקור **כלאים של ירקות**, שאז זמנם לצמוח.

ואמר רבי אסי אמר רבי יוחנן, שזמנים אלו נאמרו לענין עקירת כלאים שלא ניכר נץ שלהם, אבל אם ניכר נץ שלהם קודם לכן, מיד יוצאים לעוקרם, ולא ממתנינם עד חמישה עשר באדר או חולו של מועד.

מדוע יוצאים בחולו של מועד

לדברי רבי יעקב אמר רבי יוחנן, הסיבה לכך שיוצאים לעשות את הדברים הנ"ל בחולו של מועד, כדי להזויל את שכר הפועלים, שכן בזמן זה הכל בטלים, ויוכל למצוא פועלים בזול^א.

ואמר רב זביד או רב מרשיא, מתוך כך שאנו חסים על שכר הפועלים, למדנו, ששכרם ניתן להם מתרומת הלשכה^ב, שכן אם אנו נוטלים שכרם מבעלי השדות, אין לנו לעשות זאת בחול המועד כדי להזויל להם שכרם, אלא יעשו זאת בחול, וישלמו להם שכר משלם.

כמה ימעט את הזרע האחר שלא יחשב כזרע כלאים

הסאה ששה קבין, ורובע הקב הוא אחד מעשרים וארבעה בסאה, וזהו השיעור, שאם נתערב בסאה מזרע אחר, וזרע, עליו למעט את הזרע האחר, שלא יהא כלאים, אבל בפחות מכך, הזרע האחר בטל, ואינו נחשב כזרע כלאים.

- מתוך פירוש רש"י משמע, ששיעור זה נאמר אחר הזריעה, שאם זרע אחד מעשרים וארבעה מזרע אחר, עליו למעט.

^א למאן דאמר לקמן, שכר פעולה שאין לו מה יאכל שרי, ניחא, שיכולין ליטול שכרן, אלא למאן דאמר אסור, לא ידעין היכן ישכרו פועלים במועד. ושמא יש לומר דהני דמצות התירו. [תוס'].
^ב אין להקשות, הא אית בהן מעילה, דלב ביי"ד מתנה עליהו. ובפרק בתרא דכתובות איכא טובא שנוטלין שכרן מתרומת הלשכה. [תוס'].
^א

- ותוסי' כתבו, ששיעור זה נאמר כשרוצה לזרוע, שאם יש בזרעים שבידו אחד מעשרים וארבעה מזרע אחר, לא יזרע, עד שימעט הזרע האחר שבידו.

תקנות של יציאה על הכלאים

נתבאר, ששלוחי ביי"ד היו יוצאים לעקור כלאים של מי שלא עקרו משדהו. ושנינו בברייתא ששלוש תקנות היו בדבר.

בראשונה, כלומר בשנים הראשונות של תקנה זו, היו שלוחי ביי"ד **עוקרים את הכלאים של אותם שלא עקרום בעצמם**, והיו משליכים את הכלאים העקורים לפני בעלי אותם שדות, כדי לביישם, שיראו הכל שלא עקרו כלאים משדותיהם.

לאחר זמן נתרבו עוברי עבירה, ולא היו מתביישים מכך שמשליכים לפניהם את הכלאים, אלא, שמחים היו, משתי סיבות. (א) שהיו שלוחי ביי"ד מנכשים להם שדותיהם, [שכן תוך כדי עקירת הכלאים, השדות מתנכשים], (ב) שהיו בעלי השדות נהנים מהכלאים הנעקרים, שהיו בהמותיהם אוכלות ממנו.

לפיכך חזרו חכמים והתקינו, שכשיעקרו את הכלאים משדותיהם, לא ישליכו אותן לפניהם, אלא ישליכו אותן לדרכים, וכך לא יהנו מהם המגדלים.

אולם לא הועילה תקנה זו, כי אף ששוב לא נהנו בעלי אותם שדות מהכלאים, עדיין היתה להם הנאה שנכשו את שדותיהם.

ולפיכך התקינו חכמים, שיהיו מפקירים את כל השדה כולה.

השקיית שדה בית הבעל במועד

כבר נתבאר בדף ב', שלדעת רבי אליעזר בן יעקב, אין משקים במועד שדה בית הבעל, כי השקייתה היא הרווחה, ולדעתו, מותר להשקות במועד, רק כדי להציל מהפסד, ולא להרווחה.

ומבואר בסוגיתנו, שדין זה אמור בשדה גריד, כלומר שדה יבשה שאין משקים אותה לעולם. וכן בשדה שפעמים משקים אותה, אבל עדיין לא השקו את הזרעים של שנה זו. או אפילו השקו בשנה זו, אבל לא השקו באופן קבוע, שבכל האופנים הללו מאחר שעד עתה נסתפקו הזרעים במי גשמים, אינם נפסדים במה שלא ישקו אותם במועד, ואין ההשקייה שלהם במועד אלא הרווחה.

אבל שדה שהרגילו להשקות בשנה זו, מאחר שהורגלו הזרעים לתוספת מים, אם ימנעו מלהשקות אותה במועד הם נפסדים, ולכן מותר להשקות במועד אף על פי שהיא שדה בית הבעל.

הוא הדין לשדה מטוננת, כלומר לחה קצת ומתייבשת, **מותר להשקות במועד, אף על פי שהיא שדה בית הבעל**, כי מאחר שעד עכשיו היתה לחה, אם לא ישקה אותה, התבואה באה לידי הפסד.

וכל זה כדעת רבי אליעזר בן יעקב, אבל דעת חכמי משנתנו כדעת רבי מאיר המבוארת לעיל בדף ב', **ובכל אופן מותר להשקות במועד שדה בית הבעל, גם במקום שההשקיה היא הרווחה בלבד**.

זילוף מים על גבי גינה

נתבאר, שנחלקו חכמים ורבי אליעזר בן יעקב אם מותר להשקות שדה גריד של בית הבעל בחול המועד, וחכמים מתירים, אף על פי שאין בהשקיה זו הצלה מהפסד, אלא הרווחה, שתמרה להוציא תבואתה.

ומדברי חכמים אלו למד רבינא, שכמו כן מותר בחול המועד לזלף מים על גבי גינה [כלומר להשקות מעט], שכן גם זילוף מים על גבי גינה מועיל למהר את הוצאת הירקות, ומותר להשקות גם להרווחה^א.

זילוף מים על שדה תבואה של בית הבעל במועד

לדעת רבי אליעזר בן יעקב – מאחר שזילוף על שדה בית הבעל הוא הרווחה, **אסור**

^א כן פירש רש"י. וקשה הא קיימא לן משנת רבי אליעזר בן יעקב קב ונקי. ועוד הקשה בתוספות, דרבינא גופיה דאמר לעיל, מדלין ירקות כדי לאוכלן, אבל לייפותן אסור, אלמא הרווחא אסור. [] ותירץ דתרביצא אינה כי אם השקאה פורתא. ולפי זה נראה, דהכי פירושו, דהאי תרביצא שרי לתרבוצי אפילו לרבי אליעזר בן יעקב, דכי היכי דשרו רבן אפלא לשוויי חרפא, גם לרבי אליעזר בן יעקב יתיר גם כן השקאה פורתא. או שמא סבר כרבי אליעזר בהשקאה, ופליגי בהרבעה. [] וי"מ דפלוגתא דשדה גריד לאו היינו פלוגתא דמתניתין דמיירי בה רבי אליעזר בן יעקב וחכמים, ופליגי באפלא לשוויי חרפא, תנא קמא חשיב ליה הרווחא, ואסור, ורבנן סברי דלאו היינו הרווחא, דיש אוהב יותר אפלא, ויהיו נגמרים יותר ומבושלים בטוב. [] ור"ח פירש, אמר רבינא, שמע מינה האי תרביצא פירושו, שדה שאין זרוע עדיין, שכבר השקוהו קודם, מותר להשקותו במועד לזרועו אחר המועד, דסבר לה כרבי אליעזר בן יעקב, דאמר זרעים ששתו לפני המועד, וקסבר תרביצא הוי כמו זרעים ששתו לפני המועד, דהיינו שם תרביצא, שהרביצוהו קודם המועד, ומקשינן עלה, שדה גריד אסור, משום דאי משקי ליה האידינא יבכיר קודם, אבל לא פסיד, תרביצא נמי, אי משקה האידינא קדים ובכיר, ולא פסיד, וזה השיטה הולכת דסבירא לן כרבי אליעזר בן יעקב, כך פירש ר"ח. [תוס'].

לעשותו במועד.

ולדעת חכמים – מאחר שזילוף על שדה בית הבעל הוא הרווחה, **מותר** לעשותו במועד.

זילוף מים על שדה תבואה בשביעית

מרביצין [=מזלפים מים] על שדה לבן **ערב שביעית, כדי שיצאו ירקות בשביעית**. ולא עוד, אלא **שמרביצין** שדה לבן **בשביעית, כדי שיצאו ירקות למוצאי שביעית**. אבל לא ישקה בשביעית, כדי שיצאו בשביעית^א.

אישות

אישות היא **בריה שאין לה עינים**, והיא הנזכרת בכתוב "כְּמוֹ שֶׁבִּלְוֵי תִּמְסַ יִהְיֶה נֶפֶל אֵשֶׁת בֶּל חָזוֹ שְׁמִשׁ" (תהלים נ"ח ט), כלומר האישות אין לו עינים, ולכן מעולם לא ראה שמש. ובריה זו **דרכה לחפור בקרקע ומזיקה את השדה**^ב.

צידת מזיקים מהשדה במועד ובשביעית

לדעת תנא קמא במשנה ובברייתא – **בין בחולו של מועד ובין בשביעית^ג, מותר לצוד מזיקים מהשדות**, כגון אישות ועכברים, **כדרך צידה של חול**, בלא שום שינוי, **הן בשדה אילן, והן בשדה לבן** [=תבואה].

^א לגבי שביעית פירש הקונטרס שמרביצין היינו השקאה פורתא, ונראה שחזר בו ממה שפירש במשנה, משקין בית השלחין במועד, ולגבי שביעית שרי אפילו בית הבעל. ואני פירשתי במשנה, דשביעית נמי לא שרי אלא בבית השלחין כדפירש בקונטרס כאן. אבל קשה לי, שמה הכא איירי בהשקאה גמורה, דפליגי לגבי מועד רבי אליעזר בן יעקב ורבנן, ופולוגתייהו הוי בהשקאה מרובה. ואדרבה נראה לי דמיירי בהשקאה גמורה, אלא לגבי שלחין שצריך השקאה, נקט משקין, וגבי בית הבעל קרוי הרבצה. לכן נראה יותר פירוש הקונטרס שבמשנה, ולפירושו דהכא, צריך לומר דהשקאה גמורה אסורה בבית הבעל, והרבצה מועטת שרי בשביעית, ובמועד אסור אפילו הרבצה מועטת, לרבי אליעזר בן יעקב, ולרבנן שרי אפילו השקאה גמורה. [תוס'].]

^ב תכונת הכתוב הזה היא שכמו השבלול אם יוצא מנרתיקו יוצא ממנו ריר והוא נמש ומת כך נפילת האישות מאחר שאינו רואה נופל לארץ ומת. [ע"י רש"י].

^ג וברושלמי מפרש שאישות היא חולדה. [ע"י תוס'].]

^ד תימה מאי קא משמע לן בשביעית, והלא אין זו עבודת קרקע. ורבי יהודה מאי טעמא דאסר כדרכו. ויש לומר, דודאי צריך למיסקל אבנים מתוך שדהו כשמפנה האישות, ותנן, המסקל שדהו נוטל העליונות ומניח התחתונות הנוגעות בארץ, וכן גריגרי של צרורות וכו'. [תוס'].]

ולדעת חכמי משנתנו רבי יהודה בברייתא – בשדה אילן, שהיזק שלהם בו מרובה, מותר לצוד אותם כדרך צידה, ובשדה תבואה, שאין ההיזק שלהם בו מרובה כל כך, לא יצוד כדרכו אלא בשינוי.

ולדעת רבי אליעזר בן יעקב [בדף ז'] – אמנם שדה לבן הסמוכה לעיר, אין צדים בה אישות ועכברים כדרך צידה, אבל כששדה הלבן סמוכה לשדה אילן, צדים אותם בה כדרך צידה שמא יצאו משדה הלבן ויחריבו את האילנות.^א

וביארנו בברייתא [בדף ז'], כיצד היא צידתם כדרכה, וכיצד היא בשינוי. צידתם כדרך, חופר גומא, ותולה בה מצודה. וצידתם שלא כדרך, נועץ שפוד במקום שהם מצויים, ומכה בו בקרדום, ומרדה האדמה, וממעכם אותם מתחתיה.

החרבת חורי נמלים מהשדה

מבואר בברייתא, שכשם שמותר לצוד אישות ועכברים מהשדה במועד ובשביעית, כך מותר להחריב בה קיני נמלים.

וביאר רבן שמעון בן גמליאל כיצד מחריבים אותם, מביא עפר מחור זה, ונותן לתוך חור זה, והם חונקים זה את זה, מפני שמריחים את העפר, ואין מכירים באותו עפר.

ואמרו, שצריך להביא עפר מחור שהוא מרוחק מחור זה לכל הפחות פרסה, ואין לנמלים דרך לבוא משם לכאן, כגון שיש ביניהם נהר, ואין עליו לא גשר, ולא נסר רחב, ולא נסר צר שההולכים עליו צריכים לאחוז בחבל שקשור מעל גביו.

אבל כשהחורים בתוך פרסה זה לזה, אפילו אין מעבר מכאן לכאן, או כשיש מעבר מכאן לכאן אפילו הוא מעבר של נסר צר, וגם החורים רחוקים זה מזה יותר מפרסה, הנמלים מכירים את ריח העפר, ואינם חונקים זה את זה.^ב

^א לא ידענא אם הוא תנא שלישי, או שמא מילתיה דתנא קמא מפרש, או שמא יש לומר דרבי יהודה מודה בשדה לבן הסמוכה לשדה האילן, וחכמים מיירי בשדה הסמוכה לבית השלחין, לא בשדה הסמוכה לבית האילן. ונראה לי דגרסינן הכי באיזה שדה לבן מתירין חכמים ויש ספרים שכתוב בהן כשאמרו בשדה לבן שלא כדרכו לא אמרו אלא בשדה לבן הסמוכה לעיר וקאי על דברי רבי יהודה כו'. [תוס']

^ב כן פירש רש"י. וי"מ שאף בלא הפסק נהר, אין מכירים אלא עד פרסה. [עיי תוס']

דף ז'

עשיית כותל גינה או תיקונו בשביעית

אף על פי שבשנה השביעית יש להפקיר את הגידולים, **מותר לבנות** כותל סביב הגינה, **וכל שכן שמותר לתקן פרצה** שנפרצה בכותל קיים.

עשיית כותל גינה או תיקונו במועד

בחולו של מועד **אסור לבנות** כותל סביב הגינה, כי יש בכך טרחה יתירה, **אבל אם נפרצה פרצה** בכותל של גינה קיים, **מותר לתקנה באופן ארעי**.

- **לדברי רב יוסף**, סותם את הפרצה **בהוצא** [=עלים של דקל] **ודפנא** [=ענפים של עץ דפנה], כלומר נותן בפרצה גדר, מענפי דפנא המחוברים זה לזה בעלים של דקל.

- **ובמתנינא שנינו**, **צר בצרור ואינו טח בטיט**, כלומר סותם את הפרצה באבנים שממלא בה, זה על גבי זה, בלא לחברם זה לזה בטיט.

עשיית כותל חצר או תיקונו במועד

לדברי רב חסדא, מה ששנינו, שבמועד מתקנים פרצת כותל, אבל אין בונים כותל שלם מתחילתו, אין זה אלא בכותל גינה, אבל **חצר**, **בונים לה אף כותל שלם מתחילתו**, וכן שכן שמתקנים פרצתה, והטעם לכך, **כי בניית כותל החצר נצרכת היא**, **להינצל מנוזק גנבים**. ובסוף הסוגיה דייק רב אשי ממשנתנו כדברי רב חסדא^א.

והנה בבביתא שנינו, **שכותל חצר שהיה נוטה ליפול לצד רשות הרבים**, **סותר ובונה אותו במועד כדרכו**, **מפני הסכנה שלא יפול על עוברי דרכים**.

ובלשון ראשון ביארו, שאין מכאן ראיה לדברי רב חסדא, שמותר לבנות כותל חצר במועד, כי אפשר שרק במקום סכנה התירו לבנות, ולא בכל מקום. ואף שבסתירה כבר

^א פסק בתוס' דהרי"ר פרץ, דהלכתא הכי, דכותל חצר מותר לבנותו, ופירש, דהיינו דוקא במקום סמוך לרשות הרבים, שיש לו לחוש לגנבים, אבל בין חצר לחצר, ומשום בני חצר, אסור לבנותו כדרכו. [תוס'].

בטלה הסכנה, מאחר שהרסו מפני הסכנה, התירו לחזור ולבנות, כדי שלא ימנע מלסתור, אבל שלא במקום סכנה, אין בונים^א.

ובלשון שני ביארו, שאין מכאן קושיה לדברי רב חסדא, ואין ללמוד מכאן שדווקא במקום סכנה התירו לבנות כותל חצר במועד, כי דבר זה יתכן מותר תמיד, ומה שנתנו טעם לדין זה מפני הסכנה, לבאר שמחמת הטעם הזה הורסים את הכותל הישן, אבל לבנות את החדש, בכל אופן מותר.

מדיני המצורע

מי שנראה בו נגע צרעת בבשרו, מובא אל הכהן, שיראה את הנגע. אם ראה בו הכהן (א) שער לבן, או (ב) מחיית בשר חי, הרי זה סימן טומאה גמור, והמצורע נעשה מצורע מוחלט, "בַּגְדָיו יִהְיוּ פְּרָמִים וְרֵאשׁוֹ יִהְיֶה פְּרוּעַ וְעַל שֵׁפָם יַעֲטֶה וְטָמֵא טָמֵא יִקְרָא. כָּל יָמֵי אֲשֶׁר הִנָּגַע בוֹ יִטָּמֵא טָמֵא הוּא בְּדָד יֵשֵׁב מֵחוּץ לַמִּחֲנֶה מוֹשְׁבֹו" (ויקרא י"ג מ"ה). ואם לא נראה בו אחד משני הסימנים הללו, הכהן מסגירו שבעה ימים.

בסוף שבעה ימים, הכהן רואה את הנגע שוב. אם נראה בו אחד משני הסימנים הנזכרים לעיל, או (ג) שפשה [=גדל] הנגע, הרי זה סימן טומאה גמור, והמצורע נעשה מצורע מוחלט. ואם נחלש הנגע, הרי זה טהור. ואם לא נראה בו אחד משלושת סימני הטומאה וגם לא נחלש, הכהן מסגירו שבעה ימים שנית.

בסוף שבעה ימים שניים הכהן רואה את הנגע שוב. אם נראה בו אחד משלושת סימני הטומאה הנ"ל, הרי זה סימן טומאה גמור, והמצורע נעשה מצורע מוחלט. ואם לאו, הרי זה טהור^ב.

בזמן הסגרו הוא נקרא מצורע מוסגר, ובזמן החלטו הוא נקרא מצורע מוחלט.

ומבואר במסכת מגילה, שמצורע מוסגר ומצורע מוחלט שווים הם לכל דיני טומאתם, ושניהם משתלחים חוץ לשלוש מחנות. ואין ביניהם חילוק אלא בדבר זה, שמצורע מוחלט טעון פריעה ופרימה, ומצורע מוסגר אינו טעון פריעה ופרימה, כי הכתוב, "וְהָצְרוּעַ אֲשֶׁר בוֹ הִנָּגַע בְּגָדָיו יִהְיוּ פְּרָמִים וְרֵאשׁוֹ יִהְיֶה פְּרוּעַ וְעַל שֵׁפָם יַעֲטֶה וְטָמֵא טָמֵא יִקְרָא" (ויקרא י"ג מ"ה) נאמר רק במצורע מוחלט.

וזה סדר טהרתו של מצורע מוחלט. (א) ביום שנרפא מצרעתו, מביאים לו שתי צפורים חיות

^א ע"פ הגהת הרש"י.

^ב ומלשון רש"י בחומש נראה שבסוף הסגר שני הוא טמא אפילו עמד בעינו ולא פשה ובלבד שלא הוחלט.

טהורות, ועץ ארז, ושני תולעת, ואזוב, את הצפור האחת שוחטים אל כלי חרס על מים חיים, ונוטלים את שאר הדברים, וטובלים בדם הצפור השחטה, ומזיזים עליו, ומשלחים את הצפור החיה. (ב) ומגלח. (ג) וטובל. (ד) וממתין שבעה ימים. (ה) וביום השביעי חוזר ומגלח את כל שערו. (ו) וטובל. (ז) וביום השמיני מביא את קרבנות טהרתו, (1) אשמו, שממנו ומהשמן נותנים על תנוך אזנו ובהונותיו, (2) וחטאתו, (3) ועולתו. **ואותם שבעה ימים של טהרתו נקראים ימי ספורו, ואף שבהם מותר לו להיכנס למחנה ישראל, מאשתו צריך לפרוש, שנאמר בהם, "וַיָּשֶׁב מַחוּץ לְאֶהֱלֹו שְׁבַעַת יָמִים"** (ויקרא י"ד ח'), ואהלו זו אשתו, כדכתיב "שובו לכם לאהליכם".

ראיית נגעים במועד

א. ראייה ראשונה.

הכל מודים, שמי שנראה בו נגע צרעת בחולו של מועד, **אין הכהן בא לראותו**. והטעם לכך, כי נאמר "וְשִׁמְחַתְּ בְּחֶגְדְּךָ" (דברים ט"ז י"ד), ואם יבוא הכהן, הרי זה מצערנו, שהוא מסגירו או מטמאו.

ב. ראייה של סוף הסגר ראשון.

הכל מודים, שמי שנראה בו נגע צרעת קודם המועד, והסגירוהו שבעת ימים, אם תמו אותם שבעה ימים במועד, **הכהן בא לראות את הנגע** במועד. והטעם לכך, כי אין הפסד בדבר, שכן כבר נעשה מוסגר קודם לכן, ואם כן, אין לו אלא ספק רווח, שאם נחלש הנגע, יטהרו אותו, ואם לאו, יסגירו אותו שבעה ימים שנית, כמו שהיה עד עכשיו.^א

ג. ראייה של סוף הסגר שני.

מי שנראה בו נגע צרעת קודם המועד והסגירוהו שני שבועות ותם השבוע השני במועד נחלקו רבי מאיר ורבי יוסי אם הכהן בא לראות את הנגע במועד.

לדעת רבי מאיר – הכהן בא לראותו במועד, אם רואה שנטהר, אומר לו שהוא טהור. ואם רואה שנטמא, שותק, ואינו עושה אותו מוחלט. ולדעת תנא אחד בדבר זה דעת

^א מה שפירש בקונטרס [דהסגר ראשון הכל מודים שרואים היינו] בסוף הסגר ראשון, ומשום הכי רואין, אי טהור שפיר, ואי עומד בעיניו, תחילה נמי בבית הכלא היה עומד. קשה, דלמא פשה הנגע, ויהיה טמא מוחלט ... ויש לפרש, בהסגר ראשון כולי עלמא לא פליגי דחזי ליה, הוי הטעם משום דלטהרו או לטמאו לא שייך למדרש עד שעה שצריך לטמאותו, דהיינו בסוף הסגר שני, אבל בסוף הסגר ראשון, ראוי הוא להסגיר עוד, ולא יטמאנו. וכל זה דוחק. לכך נראה דברי רבינו יצחק, בהסגר ראשון היינו תחילת הסגר ראשון, שיכול לשתוק, דהא לא שייך לטהרו או לטמאו. ובהסגר שני הוא תחילת הסגר שני, דשמא אינו יכול לשתוק בו, והוא הדין בסוף הסגר שני. [תוס'].

רבי כדעת רבי מאיר^א.

ולדעת רבי יוסי – הכהן לא יוכל לעשות כן, כי מאחר שראה את הנגע, הוא מחויב לומר אם הוא טמא או טהור, שנאמר "לְטַהְרוּ או לְטַמְאוּ" (ויקרא י"ג נ"ט), ואינו רשאי לשתוק, ולכן טוב שלא יבוא לראות כלל, וישאר המצורע מוסגר, כמו שהיה, ממה שיבוא לראותו, ועל ידי זה יתכן שיעשה מוחלט^ב. ולדעת תנא אחד בדבר זה דעת רבי כדעת רבי יוסי.

ד. ראיית טהרתו.

מצורע מוחלט שנרפא מצרעתו במועד, נחלקו בו רבי מאיר ורבי יוסי, אם הכהן בא לראותו במועד לטהרו, ולהתחיל סדר טהרתו או לא.

לדעת רבי מאיר – הכהן בא לראותו במועד, אם יראה שעדיין הוא טמא, הרי הוא כבתחילה, ואם לאו, יטהרנו, ויתחיל סדר טהרתו, ושמחה היא לו. ולדעת תנא אחד, בדבר זה דעת רבי כדעת רבי מאיר. והטעם לכך ששמחה היא לו להתחיל את סדר טהרתו, אף שבימי ספורו הוא אסור באשתו, כי מכל מקום מותר הוא מעתה במחנה ישראל, וטוב לו שיהיה בחברת הכל, ויהיה אסור באשתו, ממה שיהיה עליו לצאת חוץ למחנה, אף על פי שמותר באשתו. [=צוותא דעלמא עדיף ליה].

ולדעת רבי יוסי – הכהן אינו בא לראותו במועד, כי ממה נפשך אין לו שמחה בדבר, שכן אם יראה שעדיין הוא טמא, הרי הוא כבתחילה, ואם לאו, יבוא לטהרו, ואין לו שמחה בסדר טהרתו יותר מבימי חלוטו. ולדעת תנא אחד, בדבר זה דעת רבי כדעת רבי יוסי. והטעם לכך כי בימי ספורו הוא אסור באשתו, ואם כן אף שמותר הוא מעתה במחנה ישראל, אינו חפץ בכך, שטוב לו שיהיה מותר באשתו, אף על פי שעליו לצאת

^א רש"י מפרש, שלדעה זו, דעת רבי כרבי מאיר, שהכהן בא לראותו, ויותר מכך, שלא רק אם נטהר מטהרו, אלא אף אם נטמא מחליטו, ודבר זה טוב לו, כי משנעשה מוחלט, הרי הוא מותר באשתו, וצוותא דאשתו עדיפא ליה, אף על פי שמעתה הוא משתלח חוץ לשלוש מחנות. וכתבו על זה התוס', מה שפירש בקונטרס, דמוסגר אסור בתשמיש המטה, לא נדע מניין לו, דהא תנן בפרק קמא דמגילה, אין בין מוסגר למוחלט אלא פריעה ופרימה ... וגם מה שפירש בקונטרס, דמוסגר אינו משתלח חוץ לשלוש מחנות, מזה חזר בו ... ולכן פירשו התוס' שהסיבה לכך שאינו חושש אם יטמא כי שניהן, מוסגר ומוחלט דינם שוה, חוץ מפריעה ופרימה, ובהך הפסד אינו חושש. [ ] וקצת קשה לי, מהו נראין דברי רבי מאיר, הא לית ליה לרבי מאיר כלל דהכהן מחויב לומר, ואי בעי שתיק, ורבי קסבר דלעולם כהן אינו רשאי לשתוק כלל, ולדברי רבי לא תמצא בשום אחד רואין להקל ולא להחמיר, דאינו רשאי לשתוק כלל, והכי הוה ליה למימר, נראין דברי רבי יוסי ... ואין נראין דברי יוסי ... [ע"י רש"י ותוס'].]

^ב ופסיד צוותא דעלמא, שיהיה טעון פריעה ופרימה, וטמא טמא יקרא, וצריך לפרוש מבני אדם, וגם יפסיד, שיצטער, שעד עתה היה מצפה להיות טהור, ואין מצפה עתה ליטהר. [תוס'].]

חוץ למחנה, ממה שיוכל להיכנס למחנה, ויהיה אסור באשתו. [=צוותא דאשתו עדיפא ליה].

מצורע בתשמיש המטה

לעיל נתבאר, שהמצורע בימי ספורו, אסור בתשמיש המטה, ודבר זה מבואר בכתוב, "וְכַבֵּס הַמִּטָּה אֶת בְּגָדָיו וְגַלַּח אֶת כָּל שְׁעָרוֹ וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָהַר וְאַחַר יָבִיא אֶל הַמַּחֲנֶה וַיֵּשֶׁב מִחוּץ לַאֲהֵלוֹ שְׁבַע יָמִים" (ויקרא י"ד ח'), וכלל בידנינו, שאהלו הנזכר כאן הוא אשתו, כמו בכתוב, "לֵךְ אָמַר לָהֶם שׁוּבוּ לָכֶם לַאֲהֵלֵיכֶם" (דברים ה' כ"ו).

לדעת רבי יהודה^א – נאמר "וְאַחֲרֵי טְהַרְתּוֹ שְׁבַע יָמִים יִסְפְּרוּ לוֹ" (יחזקאל מ"ד כ"ו), ודווקא בימי ספורו, שפירשה בהם תורה שהמצורע אסור בתשמיש המטה, הוא נאסר, אבל בימי חלוטו, הוא מותר בהם^ב, [וכן דעת רבי ורבי יוסי לעיל].

ואמר רבי חייא, דנתי לפני רבי, להביא ראיה לדבריו שמצורע מותר בתשמיש המטה בימי חלוטו, ואמרתי לו למדתנו רבינו^ג, הרי יותם בנו של עוזיה נתעבר אחר שנצטרע עוזיה ונעשה מוחלט^ד, ואם היה עוזיה אסור בתשמיש המטה, וכיצד נתעברה אשתו, אלא ודאי מותר הוא בתשמיש המטה. השיב לו רבי, אף אני כך אמרתי.

ולדעת רבי יוסי ברבי יהודה – הדברים קל וחומר, אם בימי ספורו של מצורע, שכבר החל סדר טהרתו, הוא אסור בתשמיש המטה, כל שכן שהוא אסור בימי חלוטו.

מנין שטומאת המצורע תלויה באמירת הכהן

לעיל נתבאר, שאין המצורע נטמא, עד שיראה הכהן את הנגע, ויאמר שהוא טמא, אבל אם הכהן ראה ושתק, או לא בא כלל לראות את המצורע, הרי זה טהור.

^א י"ג רבי.

^ב יש מקשין, למה אין רבי דורש קל וחומר, הא אדם דן קל וחומר מעצמו. ושמו יש שם פירכא. או שמא מצורע חידוש הוא. אי"נ שבעה ימים משמע מיעוט, לאפוקי ימי חלוטו ... מיהו מדכתיב ביה לו, שמע מינה למעוטי. [תוס'].

^ג כן הדין, שהאומר שמועה בפני רבו, אף שלא שמעה מרבו, אומר לו למדתני רבינו. [הגהות הגר"א יו"ד בימן רמ"ב ס"ק נ"ט].

^ד פירש הר"ר קלונימוס ... דעוזיהו נתנגע כ"ה שנים לפני מותו ... ויותם בן כ"ה שנים כשמלך, וא"כ היה עיבורו בימי חלוטו. מכל מקום אין ר' יוסי ברבי יהודה מוקשה, דיש לומר דנתנגע בסוף השנה, ועיבורו היתה בתחילת השנה. ובפירוש נביאים פירש רש"י חשבון זה. וכן מוכיח בסדר עולם ... [תוס'].

ושני כתובים מלמדים את הדין הזה, שאין הצרעת מטמאה עד שיטמאנה הכהן.

א. בענין נגעי אדם נאמר, "וּבְיָוִם הַרְאֹתָ בּוֹ בֶּשֶׂר חַי יִטְמָא" (ויקרא י"ג י"ד). והכתוב הזה מלמד, שלא בכל יום יראה הכהן את הנגע, אלא יש ימים שהוא רואה, ויש ימים שאינו רואה, [ובדף ח' יתבאר בעזה"י, כיצד למדו זאת מהכתוב], ומכאן שטומאת המצורע תלויה בראיתו של הכהן, ואם אינו רואה ומטמא, המצורע טהור, שכן אם בכל אופן המצורע טמא, מה אכפת לנו אם הכהן רואה או לא.

ואמר רבי יהודה, שהימים שאמרה תורה שלא יבוא הכהן לטמא את המצורע, הם שבעת ימי משתה, שאין מטמאים את החתן, ולא את ביתו, ולא את כסותו, וכן שבעת ימי הרגל, שאין מטמאים בהם שום אדם.

ב. בענין נגע בתיים נאמר, "וְצִוְהָ הַכֹּהֵן וּפְנֵוּ אֶת הַבַּיִת בְּטָרָם יָבֵא הַכֹּהֵן לַרְאֹת אֶת הַנֶּגַע וְלֹא יִטְמָא כָּל אֲשֶׁר בַּבַּיִת וְאַחַר כֵּן יָבֵא הַכֹּהֵן לַרְאֹת אֶת הַבַּיִת" (ויקרא י"ד ל"ו), כלומר, כל זמן שלא ראה הכהן את הנגע וטמאו, לא נטמא כל אשר בבית, וניתן לפנותו בטהרתו, ומכאן שהטומאה תלויה בראית הכהן.

ואמר רבי, שגם מכאן יש ללמוד בקל וחומר, אם לצורך דבר הרשות אמרה תורה להמתין מלטמא עד שיוציא כל אשר בבית, כל שכן לדבר מצווה יש להמתין, ואין מטמאים חתן ביתו וכסותו כל שבעת ימי המשתה, וכל אדם כל שבעת ימי הרגל. [ולהלן יתבאר בעזה"י למה לדעתו הוצרכו שני כתובים ללמד זאת].

ורבי יהודה חולק ואומר^נ, שאין ללמוד מנגעי בתיים לנגעי אדם, שכן בנגעי בתיים מצינו דבר חידוש שאין כמותו בכל התורה, והוא, שבכל התורה לא מצינו טומאה באבנים ובעצים לא מצינו טומאה אלא בכלי עץ שיש להם בית קיבול וכאן אבנים ועצים טמאים^ג. וכלל בידינו, שכל ענין שיש בו חידוש, אין למדים ממנו גם דברים אחרים שנאמרו בו, שמא לא נאמרו אלא במקום החידוש.

👉 לדברי אביי, אין מחלוקת בדין בין רבי יהודה ורבי ושניהם מסכימים, שאין מטמאים חתן ביתו וכסותו כל שבעת ימי המשתה, וכל אדם כל שבעת ימי הרגל.

^נ דברים אלו נאמרו בגמרא אחר דברי רבא, ומשמע שרק לרבא צריך לומר כן, אולם לכאורה גם לאביי צריך לומר כן, ולכן כתבתי זאת כאן. אכן התוס' בדף ח' כתבו בפירושו, שדברים אלו הם לפי דברי רבא. ואפשר שאף שרבא אמרם, מכל מקום גם אביי מודה לו בזה. ויל"ע בדבר.

^ג עצים ואבנים לאו דוקא, דהא תנן במסכת נגעים לרבי יהודה, אפילו חבילי קש וחבילי תבן. ואם כן צריך לומר דרבי נמי מודה לרבי יהודה, וכן משמע מדלא מסיק דרבי סבר לה כרבי שמעון דפליג התם. [תוס'].

ומחלוקתם רק מהיכן לומדים זאת [=משמעות דורשין איכא בנייהו]. רבי יהודה לומד זאת מהכתוב "וּבְיָוִם הַרְאֹת בּוֹ", ורבי לומד זאת בקל וחומר מהכתוב "וְצִנְהָן הַפְּתָח וּפְנֵי אֶת הַבַּיִת"^נ.

וּלְדַבְרֵי רַבָּא, יֵשׁ מַחְלֻקַת בְּדִין, בֵּין רַבִּי יְהוּדָה וּרְבִי. לְדַעַת רַבִּי יְהוּדָה, בְּנִגְעֵי גּוֹפּוֹ, אֵין הַכְּהֵן מִמַּתִּין מִלְרֵאוֹת אֶת הַנֶּגַע, אֲלֵא לְצוּרֶךְ מְצוּוֹה, כְּגוֹן לַחֲתוֹן כָּל יְמֵי הַמִּשְׁתָּה, וְלִכְל אָדָם כָּל יְמֵי הַרְגֵל, כִּי לְדַעַתוֹ דִּין זֶה לְמַד מִהַכְּתוּב "וּבְיָוִם הַרְאֹת בּוֹ", הַמְלַמֵּד, שִׁישׁ יְמִים שְׁאִין הַכְּהֵן רוּאָה, וּמִסְתַּבֵּר לְהַעֲמִיד זֹאת בְּיָמִים שִׁישׁ כַּכֵּךְ צוּרֶךְ מְצוּוֹה.

וְלְדַעַת רַבִּי, הַכְּהֵן מִמַּתִּין מִלְרֵאוֹת כָּל נֶגַע גַּם לְצוּרֶךְ רִשׁוֹת, וְלִכְן נֵאמְרוּ שְׁנֵי הַכְּתוּבִים הַנִּלְ. שְׁכֵן אִם הִיָּה כְּתוּב רַק "וּבְיָוִם הַרְאֹת בּוֹ", הֵיִינוּ אוֹמְרִים אֵין מִמַּתִּינִים לוֹ בְּנִגְעֵי גּוֹפּוֹ אֲלֵא לְדַבֵּר מְצוּוֹה, וְלֵא לְדַבֵּר הַרְשׁוֹת. וְאִם הִיָּה כְּתוּב רַק "וְצִנְהָן הַפְּתָח וּפְנֵי אֶת הַבַּיִת", הֵיִינוּ אוֹמְרִים, בְּנִגְעֵי בְּתִים אִמְנָם מִמַּתִּינִים אֶף לְדַבֵּר הַרְשׁוֹת, אוֹלָם מֵאַחַר שִׁישׁ בְּהֵם חִידוּשׁ [כְּפִי שֶׁנִּתְבָּאָר], אֵין לְלַמּוֹד מֵהֵם לְנִגְעֵי גּוֹפּוֹ כָּלֵל. אֲבָל עֵתָה, מֵאַחַר שֶׁלְמַדְנוּ מִהַכְּתוּב "וּבְיָוִם הַרְאֹת בּוֹ", שֶׁמִּמַּתִּינִים לוֹ לְנִגְעֵי גּוֹפּוֹ לְכָל הַפְּחוֹת לְדַבֵּר מְצוּוֹה, מַעַתָּה יֵשׁ לְלַמּוֹד בְּקַל וְחֹמֶר מִנִּגְעֵי בְּתִים, שֶׁמִּמַּתִּינִים לוֹ לְדַבֵּר הַרְשׁוֹת גַּם בְּנִגְעֵי גּוֹפּוֹ.

דף ח'

אופן דרשת הכתוב "וּבְיָוִם הַרְאֹת בּוֹ" לומר יש יום שאתה רואה

נִתְבָּאָר לְעֵיל, שֶׁהַכְּתוּב "וּבְיָוִם הַרְאֹת בּוֹ בְּשֵׁר חֵי יִטְמָא" (ויקרא י"ג י"ד) מְלַמֵּד, שִׁישׁ יוֹם שֶׁהַכְּהֵן רוּאָה בוֹ אֶת הַנֶּגַעִים, וְיֵשׁ יוֹם שְׁאִינוֹ רוּאָה אֶת הַנֶּגַעִים. וְהֵנָּה וְדָאֵי עֵיקַר הַכְּתוּב מְלַמֵּד שְׁבִיּוֹם שֶׁנִּרְאָה בְּנִגְעֵי בְּשֵׁר חֵי הַנֶּגַע טְמֵא, אֲבָל הַדִּין הַנִּלְ, שִׁישׁ יוֹם שְׁאִין הַכְּהֵן רוּאָה בוֹ אֶת הַנֶּגַעִים, לְמַד מִיתוּר הַכְּתוּב.

לְדַבְרֵי אַבְיִי – הַדִּין הַזֶּה לְמַד מִיתוּר וִי"ו שְׁבִמִּילָה "וּבְיָוִם", שְׁכֵן לְלַמֵּד שְׁבִיּוֹם שֶׁנִּרְאָה בְּנִגְעֵי בְּשֵׁר חֵי הַנֶּגַע טְמֵא, דִּי לְכַתּוּב "וּבְיָוִם הַרְאֹת בּוֹ בְּשֵׁר חֵי יִטְמָא", וּמִתּוֹךְ כַּךְ שֶׁנִּכְתַּב "וּבְיָוִם הַרְאֹת בּוֹ בְּשֵׁר חֵי יִטְמָא", לְמַדְנוּ דִּין נּוֹסֵף, וְהוּא, שִׁישׁ יוֹם שֶׁהַכְּהֵן רוּאָה וְיֵשׁ

^נ "וביום" אצטריך למידרש ביום ולא בלילה, כדלקמן, וי"ו לא משמע ליה. ורבי יהודה דורש מ"וביום", אבל "ופינו את הבית", שמה אצטריך לרבי יהודה אפילו חבילי קש וחבילי עצים כדתנן בנגעים לרבי יהודה. [תוס'].

יום שאינו רואה.^א

ולדברי רבא – הדין הזה למד מהמילה "ובַיּוֹם", שכן ללמד שביום שנראה בנגע בשר חי הנגע טמא, די לכתוב "ובַיּוֹם" הַרְאֹת בּוֹ בְּשָׂר חַי וְטָמֵא", ומתוך כך שנכתב "ובַיּוֹם" הַרְאֹת בּוֹ בְּשָׂר חַי וְטָמֵא", למדנו דין נוסף, והוא, שיש יום שהכהן רואה, ויש יום שאינו רואה.

ראית נגעים ביום ולא בלילה

הכל מודים שאין הכהן רואה את הנגעים בלילה אבל נחלקו מנין הדבר למד.

לדברי אבוי – דין זה למד מהמילה "יום" שבכתוב "ובַיּוֹם" הַרְאֹת בּוֹ בְּשָׂר חַי וְטָמֵא", שכן ללמד שביום שנראה בנגע בשר חי הנגע טמא, די לכתוב "ובַיּוֹם" הַרְאֹת בּוֹ בְּשָׂר חַי וְטָמֵא", ומתוך כך שנכתב "ובַיּוֹם" הַרְאֹת בּוֹ בְּשָׂר חַי וְטָמֵא", למדנו דין נוסף, והוא, שאין הכהן רואה הנגעים אלא ביום ולא בלילה.

ולדברי רבא – דין זה למד מהכתוב "ובַּאֲשֶׁר לוֹ הַבַּיִת וְהִגִּיד לַכֹּהֵן לְאמֹר כָּנָנַע נִרְאָה לִי בַּבַּיִת" (ויקרא י"ד ל"ה), שמשמעותו שהנגע נראה לו כמו שהוא, בלא שיהא צריך אור נר לראותו, [= "לִי" ולא לאורני], ורק אז הכהן בא לראות ולטמא, אבל בלילה אינו בא לראות את הנגע. [ואבוי לא למד מהכתוב הזה, כי הכתוב הזה מדבר בנגעי בתים, ואין ללמוד ממנו דין נגעי אדם].^ב

כהן סומא בעין אחת אינו רואה את הנגעים

הכל מודים, שכהן שהוא סומא [=עיוור] בעין אחת, אף שיכול לראות בעינו השניה, אינו רואה את הנגעים לטמא או לטהר, **שנאמר**, "וְאִם פָּרוּחַ תִּפְרָח הַצָּרְעַת בְּעוֹר וְכִסְתָּהּ הַצָּרְעַת אֶת כָּל עוֹר הַנֶּגַע מֵרֵאשׁוֹ וְעַד רִגְלָיו לְכָל מִרְאֵה עֵינֵי הַכֹּהֵן" (ויקרא י"ג י"ב).

^א משמע לאבוי, דרבי יהודה דריש וי"ו, וכן פ"ק דסנהדרין גבי "ושופטיך" ופרק אלו מציאות גבי "ומצאתי". וקשה, איהו גופיה לא דריש וי"ו ד"ואם המר ימיר" בתמורה, ובסוף פרק טרף בקלפי גבי "והאש". ושמא דריש ליה לדרשה אחרינא. מיהו הכא קשה טפי, כיון דרבי יהודה דריש וי"ו, מאי טעמא לא אמר רבא דהכא נמי דריש וי"ו, למה חולק על אבוי, היה לו להזכירה. ושמא רבא קאמר אפילו לא דריש רבי יהודה וי"ו הכא להאי דרשה, יש ליישבה. [תוס'].

^ב תימה דהא לעיל אמר רבא לרבי יהודה חידוש הוא, ולא גמרינן מיניה, ולפירוש שפירש דרבי יהודה לטעמיה, דמצריך ופינו בעצים ובאבנים, ניחא, דלענין פינו דוקא חידוש. ועוד יש לומר, כיון דלאורו אינו יכול לראות בלא נר, אם כן פוסל מטעם ראייה, יש לנו ללמוד הימנו כיון דחזינן דבעלמא נמי אשכחנא קפידא בראיה טפי מעולי רגלים, דבעינן שתי עינים ובעינן נמי שלא יהא יום המעון. [תוס'].

ליקוט עצמות

בזמן חז"ל היו רגילים לקבור את המתים בקבורה עראית, עד שיתעכל הבשר, ולאחר מכן היו מוציאים את העצמות מאותו קבר עראי, וחוזרים קוברים אותן בקברות המשפחה, והוצאת העצמות מהקבר הראשון נקראת ליקוט עצמות.

ושינוי במסכת שמחות, שביום שאדם מלקט עצמות אביו ואמו, חלה עליו אבלות כל היום עד הערב, ובערב האבלות פוסקת.

ואמר רב חסדא אפילו צרורות לו בסדינו. י"מ דבריו, שכל זמן שהעצמות חוץ לקבר, הרי זה מתאבל עליהן, אף על פי שאינו רואה אותן, כגון שהן צרורות בסדין². וי"מ דבריו, שלערב אינו מתאבל עליהן, אף על פי שעדיין לא נקברו, ועודן צרורות בסדינו.

ליקוט עצמות במועד

לדעת רבי מאיר – מלקט אדם עצמות אביו ואמו במועד, מפני ששמחה היא לו¹.

- מתחילה היה נראה, שכוונתו לומר, שעצם הליקוט היא שמחה, שמביא את העצמות לקברי אבותיו. אולם דחו זאת, שהרי נתבאר, שהליקוט יש בו אבלות².

- ולפיכך אמרו, שכוונת רבי מאיר, שמותר לעשות זאת במועד, כי שמחת המועד מרובה, ומתגברת על צער בליקוט העצמות, ומאחר שאין הצער הזה מבטל את שמחת הרגל, מותר לעשות זאת ברגל.

ולדעת רבי יוסי – מאחר שעצם הליקוט יש בו אבלות, אין לעשות כן במועד.

לעורר ולהספיד את המת שלושים יום קודם הרגל

מי שמת, בשעת מיתתו היו רגילים לשכור ספדן להספידו הספד ראשון, וענין זה נקרא הספד על המת. וכמו כן היו רגילים, שזמן מה אחר מיתת המת, כגון חודש או חודשים,

¹ כן פירש רש"י. ותוסי' החשיבו דבר זה כרואה אותן.

² יליע בדבר הלא אמרו חייב אדם לטהר עצמו ברגל, וכיצד יהיה מותר לו להיטמא. ואפשר שהטעם שחייב לטהר עצמו הוא כדי להביא קרבנותיו, אבל אחר שהביא קרבנותיו, או בזמן הזה, רשאי לטמא עצמו, ובאופנים הללו דיבר רבי מאיר. אי"נ במי שכבר טמא. ויליע בדבר.

³ הוה מצי לשנויי, הא מני רבי יוסי היא, דאמר במשנה אבל הוא לו. [תוסי']

היו חוזרים ושוכרים ספדן להספידו שוב, והיה הספדן מחזר על קרובי המת, ואומר להם, בכו עמי כל מרי נפש, וענין זה נקרא לעורר על מתו.

ומבואר במשנתנו, ששני דברים אלו, לעורר על המת, ולהספידו, **אסור** לעשותם כל שלושים יום שקודם הרגל. **ונאמרו שני טעמים בדבר.**

א. לדברי רב כהנא אמר רב יהודה אמר רב, הטעם לכך שאסרו להספיד ולעורר על המת שלושים יום קודם הרגל, **שמה יתן לספדן מעות שצריך כדי לעלות לרגל**, ומשום מעשה שהיה, באדם אחד שכינס מעות לעלות לרגל, ובא ספדן ועמד על פתח ביתו, ונטלתן אשתו, ונתנתן לו, ונמנע ולא עלה.

ולפי הטעם הזה דווקא בשכר אין מספידים שלושים יום קודם הרגל אבל בחינם מותר.^א

ב. ולדברי ושמאל הטעם לכך שאסרו להספיד ולעורר על המת שלושים יום קודם הרגל, לפי שאין המת משתכח מן הלב שלשים יום^ב, **ואם מספידו פחות משלשים יום לפני הרגל, יבוא להספידו ברגל.**

ולפי הטעם הזה אפילו בחינם אין מספידים שלושים יום קודם הרגל.

עשיית קברות במועד

בשני אופנים היו קוברים את המתים, (א) בכוכים (ב) ובקברות, כוכים הם חפירה שבה נותנים את המת, וקברות הם בנין שבו נותנים את המת.

ומבואר במשנתנו, **שלצורך קבורת מתים שעתידיים למות, אין עושים במועד לא כוכים ולא קברות, כי יש בכך טרחה גדולה.**^ב

^א ונראה שהלכה כרב באיסורי. ואפילו למואל יש לומר דלא אסירי אלא על ידי ספדנא, אבל הוא עצמו שרי, דיותר מתאפק מצערן על ידי צעקה, וישמח לאחר זמן. [תוס'].

^ב לכאורה הכוונה, שמהו שמספידים אותו לאחרונה, אינו משתכח שלושים יום. ויל"ע בדבר.

^ג אבל לצורך המת שמת כבר, מותר אפילו ביום טוב שני, למיגז ליה גלימא, ולמיגז ליה אסא, כדאמר בפרק קמא דביצה, כל שכן חול המועד. ואף על פי שיש לחלק, דחול המועד דאורייתא, ויום טוב שני דרבנן, כמו יום טוב שני דעצרת ויום טוב שני דשביעי של פסח ושמיני עצרת, אין נראה, דבכל יום שני קאמר בביצה. ועוד כל ענין מלאכה חמיר טפי יום טוב שני מחול המועד. וכמו שפירש בקונטרס, דאיירי בחופר מחיים, כך פירש ר"ח, אבל לאחר מיתה שרי ... וי"מ דאין חופרין מיירי אפילו לאחר מיתה, דומיא דמחנכין, דמשמע לאחר מיתה, דמפרש בגמרא שאם היה ארוך מקצרו, ומחיים אין רגילות לשנותו, כי אינו יודע מי ישים בו. ויש לפרש שעושה לצורכו או לצורך אחר, וכמו שפירש

אבל כוכים שכבר נחפרו, מחנכים אותם במועד^א. וביאר רב יהודה, שאם היה ארוך, מקצרו. ובמתניתא שנו, שמאריכו ומרחיב בו כפי הצורך.

עשיית נברכת במועד

שני מיני בריכות יש לכובסים, האחת גדולה, היא נקראת נברכת, או גיהא, ובה נכנסים כל השופכים של הכביסה, והאחת קטנה, היא נקראת בקיע או בר גיהא, ובה נכנסים מים היוצאים מהגדולה.²

ומבואר במשנתנו, ששתי בריכות, אלא מאחר שאין טרחה בעשייתן, מותר לעשותם במועד³.

עשיית צרכי המת במועד

עושים כל צרכי המת במועד, ובכלל זה, (א) גזיזת שערו, (ב) וכיבוס כסותו.

עשיית ארון למת

לדעת תנא קמא של משנתנו – חצר שהמת שם, מותר לעשות לו בה ארון מתחילת עשייתו, כלומר מותר אף לנסר נסרים, ולבנות לו ארון. ודווקא באותה חצר מותר, שניכר לכל שעושה לצורך המת, אבל בחצר אחרת אסור, שלא יאמרו מלאכה אחרת עושה⁷.

שהיו עושין. [והא דשריין בפרק קמא דביצה, למיגו ליה גלימא ואסא, היינו דוקא כדפרישית, שלא ימצא גלימא ואסא עשוי מערב יום טוב, אבל כוכין וקברות ימצא הרבה, שהיו רגילים לחפור מחיים, ומהאי טעמא יכול להיות מותר בזמן הזה, לפי שאין עושין כוכין וקברות מחיים. [תוס'].]

^א עי' בהערה הקודמת, אם דין זה נאמר אף לצורך מי שעתידיים למות או לצורך מי שמתו כבר.

² כן פירש רש"י. ור"ח פירש, גיהא ובר גיהא, מחמצן ונדיין דפרק לא יחפור [מחמצן היא נברכת ששורין בו את הבגדים יום או יומים צואת כלבים עד שמחמיצין ומסריחין, ונדיין היא נברכת שכובסין ומשפשפין בה]. וליתא, דהתם תנן מרחיקין את הנברכת שלשה טפחים, וקאמרינן בגמרא, לא שנו אלא מן החמצן, אבל מן הנדיין ארבע אמות, ובתוספתא תני מרחיקין את הנברכת ואת הבקיעה שלשה טפחים. [תוס'].]

³ תימה, ואמאי צריך במועד, והלא אין מכבסין במועד. ויש לומר, לצורך כל אותם שהתירו חכמים לכבס לקמן בפרק בתרא. וי"מ לרחוץ את המת ותכריכין. [תוס'].]

⁷ אמרינן בירושלמי, אמר רבי מנא, הדא דאמר במת שאינו מפורסם, אבל במת שמפורסם, עושין לו ארון אפילו בשוק, כהדא דרבי חנינא חברייהו דרבנן דמך בחול המועד, עבדי ליה ארון בשוקא. ונראה דלדידן שיש קהלות מועטין, חשבינן לחו מפורסם לכולהו מתיים. [תוס'].]

וכן דעת רבן שמעון בן גמליאל בברייתא – שמותר לעשות לו ארון מתחילת עשייתו, אבל יעשה את הנסרים בצנעה^א בתוך ביתו^ב.

ולדעת רבי יהודה וכן לדעת תנא קמא בברייתא – אם היו לו נסרים מוכנים מערב יום טוב, רשאי לעשות מהם ארון למת במועד, אבל לא ינסר נסרים במועד לעשות מהם ארון, כי בדבר זה יש טרחה גדולה^ג.

נישואין בחולו של מועד

כל נישואין שיש בהם שמחה גדולה, אסורים הם במועד, ובכלל זה, (א) נישואין בתולה, (ב) ונישואי אלמנה, (ג) ויבום, שכל אלו, כשמכניס אשה חדשה אצלו, יש לו בדבר שמחה גדולה. אבל מותר להחזיר גרושתו במועד, שאין בדבר שמחה גדולה^א.

ונאמרו מספר טעמים, מדוע אסור לשמוח שמחת נישואין ברגל, הלא השמחה ברגל היא מצווה, שנאמר "וְשִׂמְחֶתָּ בְּחֻגְךָ" (דברים ט"ז י"ד).

א. אין מערבין שמחה בשמחה.

לדברי רב יהודה אמר שמואל וכן לדברי רבי אלעזר אמר רבי אושעיא או רבי אלעזר אמר רבי חנינא הסיבה לכך שאין נושאים נשים במועד, לפי שאין מערבין שמחה בשמחה, כלומר, צריך שישמח בשמחת הרגל לבדה בלא שמחה אחרת^א.

ב. מפני שמניח שמחת הרגל ועוסק בשמחת אשתו.

לדברי רבה בר רב הונא, הסיבה לכך שאין נושאים נשים במועד, מפני שאם יעשה כן הרי הוא מניח שמחת הרגל, ועוסק בשמחת אשתו.

^א ואסור בפרהסיא. ויש ליתן טעם, דלא דמי לההיא דכל שאסרו חכמים משום מראית העין ... ודמי טפי לההיא דפרק אף על פי, צינור שעלו בו קשקשים ... [תוס'].]

^ב יל"ע אם היא דעה אחרת מדעת תנא קמא של משנתנו או שניהם אמרו דבר אחד.

^ג והא דלא שרי הכא לרבי יהודה אלא מנסרים המנוסרים מערב יום טוב, ובמסכת ביצה שרי למיגז ליה גלימא ואסא. (א) שמא נסרים יכולים למצוא מנוסרים הרבה, אבל גלימא ואסא לא ימצא עשויים. (ב) או שמא בנסירת נסרים יש קול ופירסום גדול. [תוס'].]

^ד בירושלמי, הדא דתימא מהנשואין, פירוש, גרשה אחר נישואין והחזיר, אבל לא מן האירוסין. [תוס'].]

^ה גזירת הכתוב, כדריש לקמן מקרא דשלמה. ובירושלמי דריש מדכתיב מלא שבוע זאת. וטעם נראה קצת דכמו שאין עושין מצות חבילות, דבעינן שיהא לבו פנוי למצוה אחת, ולא יפנה עצמו הימנה, וכן שמחה בשמחה, שיהיה לבו פנוי בשמחה. [תוס'].]

ואמר אביי לרב יוסף, שדברי רבה בר רב הונא הם דברי רב, שכך אמר רב דניאל בר קטינא אמר רב, מנין שאין נושאים נשים במועד, שנאמר, "וְשִׁמְחֵת בְּחֻגְדָּא אֶתְהּ וּבְגָדָא וְעֻבְדָּא וְאֶמְתָּד וְהַלּוּי וְהַגֵּר וְהַיְתוּם וְהָאֱלֻמָּנָה אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֵי־ךָ" (דברים ט"ז י"ד), "בְּחֻגְדָּא" ולא באשתך^נ.

ג. מפני הטורח.

לדברי עולא, הסיבה לכך שאין נושאים נשים במועד, מפני הטורח, שאם ישא במועד, יטרח לצורך הנישואין, והטרחו במועד אסורה².

ד. מפני ביטול פריה ורביה.

לדברי רבי יצחק נפחא, הסיבה לכך שאין נושאים נשים במועד, מפני ביטול פריה ורביה, שאם היה מותר לשאת נשים במועד, אין אדם נושא אשה כל השנה כולה, אלא ממתין עד המועד, לעשות סעודה אחת למועד ולנשואין³.

ומה שאמרו שלהחזיר גרושתו רשאי כי אין בזה שמחה כל כך, ואם כן, לא שייך כאן עירוב בשמחה בשמחה, ואינו מניח שמחת הרגל, וגם אין טורח בה, וגם ביטול פריה ורביה אין כאן, שהיה לו אשה כבר, וסתמא דמילתא יש לו בנים, וגם אין רגיל לשהות דבר זה עד הרגל.

וסעודת ברית מילה מותר לעשות בחול המועד, שאין בה שמחה, כמו שאמרו בפרק קמא דכתובות, שאין מברכים שהשמחה במעונו, משום דאית ליה צערא לינוקא. אי נמי כיון שזמנו קבוע, אין לבטל זה מפני זה.

אבל סעודת פדיון הבן הסתפקו התוס', אם מותר לעשות במועד. ואין לומר הא זמנה קבוע, שכן תינח בזמנה, שלא בזמנה היאך יהא מותר. **ומסקנת התוס' שעושים**, כי קיימא לן כרב אשי, דדריש בחגיגה בפרק קמא "בחגך" ולא באשתך, ואינו אסור לערב שמחה בשמחה. ועוד שאפשר שאין נחשב שמחה בשמחה, כי אם סעודת נישואין לבד.

דף ט'

נישואין ערב הרגל

כל אלו שאמרו שאסורים לישא במועד, [נישואי בתולה ואלמנה ויבום כל אלו של אשה

^נ עיקר דרשה הוא, ולא אסמכתא, כדאמרינן פרק קמא דחגיגה, ורב אשי האי בחגך מאי דריש ביה. [תוס'].

² ומתניתין הכי פירושה, מפני ששמחה היא לו, וטורח בה יותר מדאי. [תוס'].

³ ומתניתין הכי פירושה, מפני ששמחה היא לו, ומשהה אותה ברצון עד הרגל, שיהא שמח, או שיהיה פנוי. [תוס'].

חדשה לו], **מותרים לישא ערב הרגל**, אף על פי ששבעת ימי המשתה של הנישואין יהיו ברגל. **כי בערב הרגל בטלים כל הטעמים הנזכרים לעיל שלא לשאת אשה במועד**.

- לדעת האומרים שאין נושאים נשים במועד שלא לערב שמחה בשמחה, [או כדי שלא יבטל שמחת הרגל], בערב הרגל מותר לשאת נשים, כי עיקר שמחת הנישואין ביום הראשון, אבל שמחת שאר שבעת ימי המשתה אינה חשובה כל כך, ואין בה משום עירוב שמחה בשמחה, [או משום ביטול שמחת הרגל], שתהא אסורה ברגל.

- ולדעת האומרים שאין נושאים נשים במועד שלא לטרוח במועד בסעודת הנישואין, בערב הרגל מותר לשאת נשים, כי עיקר הטרחה של שמחת הנישואין היא ביום הראשון, אבל בשאר ימים אין טרחה כל כך לאסור הדבר ברגל.

- ולדעת האומרים שאין נושאים נשים במועד משום ביטול פריה ורביה, שלא יאחר הנישואין עד הרגל, אם יורשה לו לעשות הנישואין ערב הרגל בלבד, לא יתעכב בשביל כך עד הרגל, כי שמא יארע איזה דבר שימנע ממנו את הנישואין באותו יום, וידחה כל הרגל.

מנין שאין מערבים שמחה בשמחה

בית המקדש שבנה שלמה, נשלם בניינו שבעה ימים קודם חג הסוכות, ומיד כשנשלם בניינו, עשו שמחה לכבוד חנוכת המקדש במשך שבעה ימים, כל שבעת הימים שקודם סוכות, כמבואר בכתוב, "וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה בָּעֵת הַהִיא אֶת הַחֹג וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ קָהָל גָּדוֹל מִלְּבֹאב חַמַּת עַד נַחַל מִצְרַיִם לְפָנֵי ה' אֱלֹהֵינוּ שִׁבְעַת יָמִים וְשִׁבְעַת יָמִים אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם" (מלכים א' ח' ס"ה), **כלומר שבעת ימים של חנוכת המקדש, ושבעת ימים של סוכות**.

והנה, כדי ללמד שעשו כן שבעה ימים ושבעה ימים, די לכתוב "שִׁבְעַת יָמִים וְשִׁבְעַת יָמִים", ומתוך כך שנוסף הכתוב "אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם", למדנו, שעל כרחם עשו ארבעה עשר יום, ולא עשו את שתי השמחות יחד, וזאת משום שאין מערבין שמחה בשמחה.

אכן לולא יתור הכתוב "אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם", מהמעשה עצמו, שלא עשו את שתי השמחות יחד, אין להביא ראיה שאין מערבין שמחה בשמחה.

כי אפשר, שאם באמת היה נשלם הבנין ערב הרגל, היו רשאים לערב שמחת חנוכת הבית בשמחת הרגל, ומה שלא עירבו השמחות, כי למעשה נשלם הבנין קודם לכן,

ולא היו יכולים להמתין לשמוח בחנוכתו עד הרגל, שאין להשהות שמחה שכבר הגיע זמנה, אלא מיד בהגיע זמנה, יש לעשותה, אבל שמחה שהגיע זמנה ברגל, מערבים אותה עם שמחת הרגל.

ואין לומר שאם כן הוא, היה להם לעכב את גמר הבנין עד ערב הרגל, כדי לשמוח בחנוכתו ברגל, כי דבר זה ודאי אין לעשותו שאין ראוי לעכב את השלמת המקדש, לא בגופו, ולא בדבר אחר שהוא צורכו, כגון אמה כליא עורב^א, ומיד כשניתן להשלימו יש להשלימו.

אותה שנה לא עשו ישראל את יום הכפורים

אמר רבי פרנך אמר רבי יוחנן, אותה שנה שנחנך בית המקדש הראשון, לא עשו ישראל את יום הכפורים, שהרי כל שבעת הימים שקודם סוכות עשו שמחה ומשתה, כפי שנתבאר, שעשו משתה ארבעה עשר יום, ויום הכיפורים בכלל הימים הללו, [שכן יש ללמוד בגזרה שווה מקרבנות הנשיאים, שהיו כל הימים הללו ברציפות, בלא הפסק]. והיו דואגים ואומרים, שמא נתחייבו שונאיהן של ישראל [כלומר שמא נתחייבו ישראל] כלייה. יצתה בת קול ואמרה להם, כולכם מזומנין לחיי העולם הבא.

חנוכת מקדש דוחה יום הכפורים בקל וחומר

נתבאר, שבזמן חנוכת מקדש שלמה, לא עשו ישראל יום הכפורים שחל באותם ימים. ואמרו שלמדו לעשות כן בקל וחומר, שכן בכל ימי חנוכת המשכן הקריבו הנשיאים קרבנות יחיד שלהם, ודחתה הקרבתם אף את השבת.

והנה המקדש חמור מהמשכן, שכן המקדש קדושתו קדושת עולם, והמשכן אין קדושתו קדושת עולם. והשבת חמורה מיום הכפורים, שהמחלל שבת ענוש סקילה, והמחלל יום הכפורים ענוש כרת.

ומעתה אם חנוכת המשכן הקל, דוחה את השבת החמורה, [שהרי הנשיאים הקריבו בו קרבנות יחיד שלהם], קל וחומר שחנוכת המקדש החמור, תהא דוחה את יום הכפורים הקל.

אכן לא סמכו על קל וחומר זה לגמרי, ולכן היו דואגים, כי ניתן לדחות את הקל וחומר

^א הגג כלה ומקצר למעלה עד כאמה, ומחפין אותו שם בברזל ובמסמרים, כדי שלא ישבו העורבים עליו, והוא קרוי אמה כליא עורב. [רש"י]. ולא היה צורך הבנין כל כך, ואף על פי שהוא מהבנין, כדי שלא יביאו הטומאה, אין זה צורך כל כך, וגם בשעת הבנין, בזמן שלא היה השכינה שורה בו, לא היה צורך. [תוס'].

הזה, ולומר, דווקא דברים שהם צורך גבוה הותרו משום חנוכת המקדש, כמו הקרבת קרבנות הנשיאים במשכן, שהם צורך גבוה, אבל אכילה ושתיה לא הותרו. ומכל מקום החליטו לסמוך על הקל וחומר להתיר גם אכילה ושתיה, כי אמרו, אין שמחה בלא אכילה ושתיה. ובאמת הסכימו עימהם, כפי שיתבאר בעזה"י.

מנין שהנשיאים הקריבו קרבנם גם ביום השבת

נתבאר, שבימי חנוכת המשכן הקריבו הנשיאים קרבנותיהם גם ביום השבת. ומתחילה אמרו, שיש ללמוד זאת מהכתוב, "ביום השביעי נשיא לבני אפרים אלישמע בן עמיהוד" (במדבר ז' ע"ח), שמשמע שהקריב ביום השביעי לחנוכת המשכן, שהוא שבת. אולם דחו זאת, כי אפשר שאין הכוונה ליום שביעי של חנוכת המשכן, אלא ליום שביעי להקרבת הנשיאים, שהוא שמיני לחנוכת המשכן, כי בשבת לא הקריבו. ולפיכך אמר רב נחמן בר יצחק, שיש ללמוד זאת מהכתוב, "ביום עשתי עשר יום נשיא לבני אשר פנעאל בן עקרן" (במדבר ז' ע"ב), שללמד שהיה הדבר ביום עשתי עשר די היה לכתוב "בן עשתי עשר יום", ומתוך כך שנאמר "ביום עשתי עשר יום" למדנו להקיש את "ביום" ל"עשתי עשר יום", לומר, כמו שיום אחד כולו רצוף, כך כל "עשתי עשר יום" רצופים.

אולם דחו גם זאת, כי אפשר שהם רצופים בימים הראויים, כלומר בימות החול יהיו ברציפות, אבל בשבת לא יקריבו.

ומסקנת הגמרא, שכן היינו יכולים לומר, אם היה כתוב אחד בלבד המלמד שיהיו רצופים. אבל יש כתוב נוסף המלמד זאת, הוא הכתוב "ביום שנים עשר יום נשיא לבני נפתלי אחרע בן עינן" (במדבר ז' ע"ח), שיש ללמדו כנ"ל, כמו שיום אחד כולו רצוף כך כל "שנים עשר יום" רצופים. ומאחר שיש שני כתובים המלמדים שהיו כל הימים רצופים, על כרחך היו רצופים ממש, בלא הפסק בשבת.

דברים שארעו על ידי חנוכת המקדש

נתבאר, שבזמן חנוכת מקדש שלמה, לא עשו ישראל יום הכפורים שחל באותם ימים. והיו דואגים, שמא נתחייבו כלייה. יצתה בת קול ואמרה להם, כולכם מזומנן לחיי העולם הבא.

וענין זה שנמחל להם הדבר, למדוהו חכמים מהכתוב, "ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב על כל הטובה אשר עשה ה' לדוד עבדו ולישראל עמו" (מלכים א' ח' ס"ו) שכך דרשו רבי תחליפא:

"וילכו לאהליהם" – שהלכו ומצאו נשיהם בטהרה.

"שמחים" – שנהנו מזיו השכינה.

"וטובי לב" – שכל אחד ואחד נתעברה אשתו בנן זכר.

"על כל הטובה אשר עשה ה'" – שיצתה בת קול ואמרה להם כולכם מזומנין לחיי העולם הבא.

"לדוד עבדו" – שלא נפתחו השערים אלא בשבילו כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך.

"ולישראל עמו" – שמחל להם עוון יום הכפורים.

שלמה נענה להכניס ארון למקדש בשביל דוד

אמר רב יהודה אמר רב, בשעה שביקש שלמה להכניס ארון למקדש, דבקו שערים זה לזה.

אמר שלמה עשרים וארבע רננות [הם עשרים וארבע לשונות של תפילה כגון רנה ותחנה ותפלה ובקשה הנזכרים בדברי שלמה בענין] ולא נענה.

פתח ואמר, "שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבוא מלך הכבוד" (תהלים כ"ד ז'), ולא נענה.

כיון שאמר, "ה' אלקים אל תישב פני משיחיד זכרה לחסדי דויד עבדך" (דהיי בי ו' מ"ב) מיד נענה.

באותה שעה נהפכו פני שונאי דוד כשולי קדירה, וידעו הכל שמחל לו הקדוש ברוך הוא על אותו עון.

תלמיד שנפרד מרבו ולן באותה העיר צריך להיפרד ממנו פעם אחרת

רבי יונתן בן עסמי ורבי יהודה בן גרים למדו מסכת נדרים בבית מדרשו של רבי שמעון בן יוחי. וכשהגיע הזמן שרצו לחזור למקומם, באו בערב, ונפטרו [=נפרדו] ממנו, [כלומר נטלו רשות ללכת], ולמחרת בבקר, חזרו ונפטרו ממנו שוב.

שאל מהם – וכי לא נפטרותם [=נפרדתם] ממני בערב.

אמרו לו – למדתנו רבינו, תלמיד שנפטר מרבו, ולן באותה העיר, צריך ליפטר ממנו פעם אחרת, שנאמר "ביום השמיני [של חג, היינו בעשרים ושתיים בתשרי] שלח את העם ויברכו את המקל וילכו לאהליהם שמים טובי לב על כל הטובה אשר עשה ה' לדוד עבדו ולישראל עמו" (מלכים א' ח' ס"ו), ונאמר, "וביום עשרים ושלשה לחדש השביעי שלח את העם לאהליהם שמים טובי לב על הטובה אשר עשה ה' לדוד ולשלמה ולישראל עמו" (דה"י ב' ז' י"י) הרי ששלחם שתי פעמים פעם אחת בעשרים ושתיים לחודש ופעם שניה בעשרים ושלוש וזאת משום שלנו באותו לילה ומכאן לתלמיד הנפטר מרבו, ולן באותה העיר, צריך ליפטר ממנו פעם אחרת.

שתי מצוות אחת גדולה ואחת קטנה

לאחר ששמע רבי שמעון בר יוחי את דברי רבי יונתן בן עסמי ורבי יהודה בן גרים אמר לבנו, בני אדם הללו אנשים של צורה הם [כלומר, חכמים], לך אצלם שיברכוך. הלך אצלם, ומצאם שהם מיישבים שני פסוקים הנראים סותרים זה את זה.

כתוב אחד אומר "פֶּלֶס מַעְגַּל רִגְלָךְ וְכָל דְרָכֶיךָ יִכְנוּ" (משלי ד' כ"ו), כלומר, שקול את מצות ועיין בהן, איזו מצוה גדולה, ועשה הגדולה.

וכתוב שני אומר, "אַרְחַ חַיִּים פֶּן תִּפְלֹס נְעוּ מַעְגְּלֶיךָ לֹא תִדְעוּ" (משלי ה' ו'), כלומר, כל מצוה שתבא לידך, עשה אותה, בין גדולה בין קטנה, ואל תניח קטנה מפני הגדולה.

וישבו את שני הכתובים, כאן במצוה שאפשר לעשותה על ידי אחרים, כאן במצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים. כלומר כשבואי יעשו שתי המצוות, אלא שהוא יעשה האחת, ואחרים יעשו את האחרת, יבחר לעצמו הגדולה, ויניח לאחרים את הקטנה. אבל כשהכל מוטל עליו לבדו, יעשה הוא הכל הגדולה והקטנה.

תלמוד תורה ועשיית מצווה

לאחר שיישבו את שני הכתובים הנ"ל, חזרו וישבו ליישב שני כתובים נוספים הנראים סותרים זה את זה.

כתוב אחד אומר "יִקְרָה הָיָא [התורה] מִפְּנֵינִים^א וְכָל חֲפָצֶיךָ לֹא יִשְׁוּוּ בָּהּ" (משלי ג' ט"ו), כלומר, שיש לך לבטל כל חפצך בשביל שתעסוק בתורה, ודווקא חפצך, אבל חפצי שמים, כלומר מצוות, לא, ואם יש לך לעסוק במצוה, תבטל תלמוד תורה, ועסוק במצוה.

וכתוב שני אומר "כִּי טוֹבָה חֲכָמָה מִפְּנֵינִים וְכָל חֲפָצִים לֹא יִשְׁוּוּ בָּהּ" (משלי ח' י"א) כלומר כל החפצים כולם אינם שווים לתורה ואפילו חפצי שמים ואם כן עסוק בתורה ולא במצוה.

וישבו את שני הכתובים, כאן במצוה שאפשר לעשותה על ידי אחרים, כאן במצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים. כלומר **אם אחרים יכולים לעשות המצוה, הם יעשו המצוה, והוא יעסוק בתורה. ואם לא יעשו אחרים את המצוה, יעשה את המצוה בעצמו**.^ב

הברכות שברכו את בנו של רבי שמעון

לאחר שישבו את שתי הסתירות הנ"ל, שאלו את בנו של רבי שמעון מה רצונו, ואמר להם, שאביו אמר לו ללכת אצלם שיברכוהו.

וכך אמרו לו: יהא רעוא דתזרע ולא תחצד [=יהי רצון שתזרע ולא תקצור], תעייל ולא תיפוק [תביא סחורה ולא תמכרנה], תיפוק ולא תעייל [תוציא בסחורה במקום אחר ולא תביאנה], ליחרוב ביתך [=יחרב ביתך], וליתוב אושפיזך [=ותהא יושב בבית מארחך], לבלבל פתורך [=יהא שולחנך מבלבל], ולא תחזי שתא חדתא [=ולא תראה שנה חדשה].

כשבא אצל אביו, אמר לאביו, לא זו בלבד שלא ברכו אותי, אלא שציערו אותי.

שאלו אותו אביו, מה אמרו לך. וענה, כך וכך. אמר לו אביו, כל מה שאמרו לך, הכל ברכות הן. וכך הוא ביאור דבריהם.

תזרע ולא תחצד [=תוליד בנים ולא ימותו]. תעייל ולא תיפוק [=תכניס לביתך כלה, היא

^א "מפנינים" כתיב.

^ב בזה עשיית מצוה עדיף, שהרי מפסיקין אפילו לרבי שמעון בן יוחי לעשות סוכה ולולב, כדאיתא בירושלמי, אבל בהפסקה דתפלה וקריאת שמע אין מפסיקין לרבי שמעון בן יוחי. ובירושלמי, זה שינון וזה שינון, ואין מפסיקין שינון מפני שינון. [תוס'].

אשת בנד^א, ולא תוציא, שבנד יחיה, וכך לא תחזור אשתו לבית אביה]. ליחרוב ביתך וליתוב אושפיזך [=ביתך הוא הקבר, כמו שנאמר, "קִרְבָּם בְּתִימוּ לְעוֹלָם" (תהלים מ"ט י"ב) אל תקרי "קִרְבָּם" אלא "קברם". והעולם הזה הוא מארחך, וברכו אותך, שיחרב קברך, על ידי שתחיה שנים הרבה, ולא תצטרך לו, ותהא יושב בעולם הזה, שהוא מארחך]. לבלבל פתורך [=יהא שולחנך מבלבל בננים ובנות]. ולא תיחזי שתא חדתא [=שנה חדשה היא שנה ראשונה של נישואין, וברכו שלא תמות אשתו, ויהיה נושא אשה אחרת].

ברכה גדולה היא שלא יתבייש

רבי שמעון בן חלפתא נפטר [=נפרד] מרב, אמר לו [רב] לבנו, לך אצלו, שיברכך.

הלך אצלו וכך ברכו: יהא רעוא [=יהי רצון] דלא תבייש [=שלא תבייש אחרים] ולא תתבייש [מאחרים, כלומר לא תבייש אחרים, כדי שלא תתבייש, שהמבייש אחרים, סופו להתבייש מאחרים].

בא אצל אביו, ואמר לאביו, שרבי שמעון אמר לו דברים בעלמא. אמר לו אביו, ברכה זו שבירך אותך שלא תתבייש, ברכה גדולה היא, שכן בברכה זו בירך הקב"ה את ישראל, וחזר עליה, שנאמר, וְיִאֲכַלְתֶּם אֶכּוֹל וְשָׂבוּעַ וְהִלַּלְתֶּם אֶת שֵׁם ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר עָשָׂה עִמָּכֶם לְהַפְלִיא וְלֹא יִבְשׁוּ עַמֵּי לְעוֹלָם. וְיִדְעַתֶּם כִּי בְקִרְבֵי יִשְׂרָאֵל אָנִי וְאַנִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם וְאִין עוֹד וְלֹא יִבְשׁוּ עַמֵּי לְעוֹלָם" (ויאל ב' כ"ו-כ"ז).

עשיית תכשיטים במועד

מבואר במשנתנו, שהאשה מותרת לעשות תכשיטיה במועד, וביארו בבבלייתא שהכוונה לדברים הבאים.

א. כוחלת. כלומר נותנת כחול בין עיניה

ב. פוכסת. כלומר מחלקת שערותיה לכאן ולכאן².

^א שדרך כלתא הולכת אצל הבעל. [רש"י].

² (א) כן מבואר בפירושי רש"י שלפנינו. (ב) ותוס' כתבו, פורסת, פירש בקונטרס, מתקנת שער שלא יתפזר. וקשה דבפרק המצניע אמר, דמתחייב בשבת משום טוה. ועוד דסורקת הוי ליה למיתני. (ג) ובפרק קמא דכתובות פירש בקונטרס, קליעת שער. וקשיא דבפרק המצניע שונה גודלת ופוקסת. (ד) ואין לפרש מעברת סרק על פניה ... (ה) ויש לפרש,

ג. **מעבירה שרק על פניה**. כלומר נותנת סם אדום על פניה כדי שתראה אדומה.

ד. **ויש אומרים מעברת סרק על פניה של מטה**. כלומר מעבירה סכין על פניה של מטה כדי להעביר שער של מטה.

אשתו של רב חסדא היתה מתקשטת בקישוטים הללו יחד עם כלתה, [הרי שעשתה זאת אף שכבר לא היתה בחורה צעירה, שהרי כבר היתה לה כלה].

ישב רב הונא בר חיננא לפני רב חסדא, ואמר, לא אמרו שהאשה עושה תכשיטיה במועד, אלא ילדה, כלומר בחורה, שדרכה בכך, ולכן שמחה הם לה במועד, **אבל זקנה, לא**, [ואם כן, כיצד התקשטה אשתך, הלא היא נחשבת לענין זה זקנה]

אמר לו רב חסדא, האלקים, [לשון שנועה], לא רק לילדה התירו, אלא **אפילו** לזקנה **כאמך**, ולזקנה **כאמה של אמך**, ואפילו **עומדת על קברה**, **כולן מותרות** להתקשט בכל הקישוטים הללו במועד, שהרי כך אומרים בני האדם, בת שיתין כבת שית לקל טבלא רהטא [=בת ששים הרי היא כבת שש שהיא רצה כמותה לשמוע קשקוש הזוג מיני זמר בחתונה], וכשם שהן שוות בדבר זה כך הן שוות לענין הקישוט במועד שהוא שמחה לזו ולזו ולכן מותר לזו ולזו.

לסוד את השער בסיד במועד

בהמשך יתבאר בעזה"י, שהרוצות להשיר שער שבמקום בשר, טופלות אותו בסיד, כלומר מדביקות סיד על שערן ובשרן, ולאחר שמתייבש, מסירות אותו, ומסירות עמו את השער, וכשהסיד עליהן, יש להן צער, שהדבר הוא ניוול להן, אבל לאחר שמסירות אותו, יש להן שמחה, שהוא מסיר את השער, ומעדן את הבשר.

ואמר רבי יהודה, שאסור לאשה לסוד סיד במועד, משום שכשהסיד עליה היא **מנוולת, ויש לה בכך צער**. אמנם כל זה, כשתהא צריכה להיות עם הסיד כל המועד, אבל אם בתוך המועד כבר תוכל להסירו, מותר לה לטופלו במועד, שכן לאחר שמקלפת אותו, הוא משיר את השער ומעדן את הבשר, והואיל ובמועד יהיה לה שמחה מטפילת הסיד, מותרת לטופלו במועד, אף שמתחילה יש לה צער. [=אף על פי שמצירה היא עכשיו, שמחה היא לאחר זמן במועד].

דמתקנת שערה בידיה חוץ לצעיף. (ו) וריב"א מפרש, שנותנת חוטין של בצק דקין על פניה, להאדים הבשר ... והאי דקורא ליה בירושלמי צובע, שהוא מאדים הבשר. ובנין נמי שייך בתיקון האשה למאי דמפרש סוף המצניע משום בונה, ומייתי קרא דויבן את הצלע. [תוס'].

גביית חוב מנוכרי ביום אידו [=חגו]

במסכת עבודה זרה מבואר, שאין עושים לנוכרי ביום אידו דברים במשמחים אותו, שעל ידי זה ילך ויודה עליהם לפני עבודה זרה שלו. ונחלקו שם חכמים ורבי יהודה אם נפרעים מנוכרי חוב ביום אידו.

לדעת רבי יהודה – גובים חוב מהנוכרי ביום אידו, שהרי דבר זה הוא צער לו, שעליו לשלם, ולא ילך ויודה עליו לפני עבודה זרה שלו.

ולדעת חכמים – אין גובים חוב מהנוכרי ביום אידו, כי אף שמצטער בשעה שמשלם, לאחר מכן הוא שמח שפרע את חובו.

לדברי רב נחמן בר יצחק, מודה רבי יהודה שלאחר זמן הנוכרי שמח על שפרע את חובו, ואף על פי כן דעתו שמותר לגבות ממנו חובו, שכל שעכשיו הוא מצטער מותר, ואין הדבר תלוי במה שיהיה אחר זמן. [ורק לענין הלכות מועד אמר רבי יהודה, שהאשה מותרת לסיד לצורך המועד, אף שעכשיו יש לה צער, כי לאחר זמן כשמסירה את הסיד היא שמחה, כי כל הלכות מועד הותרו מטעם זה, שהותר לטרוח בבישול ואפיה, כדי לשמוח בהן אחר כך, במאכל ובמאפה, אבל בשאר דינים, אין הדבר תלוי במה שיהיה לאחר זמן, אלא במה שעכשיו].

ולדברי רבינא, מודה רבי יהודה, שבכל מקום הדין תלוי גם במה שיהיה לאחר זמן, ואם אמנם היה הנוכרי שמח לאחר זמן בגביית החוב ממנו, היה אסור לגבות ממנו את חובו ביום אידו, אבל לדעתו, כשגובים חוב מהנוכרי, הוא מצטער לעולם, ואינו שמח לאחר זמן [אולי מפני שסבור שהיה נשמת בלא לשלם כלום], ולכן מותר לגבות ממנו חובו ביום אידו.

טיפול נשים

אמר רב יהודה, בנות ישראל שיש להם שערות כאילו הגיעו לפרקן, ובאמת עדיין לא הגיעו למנין שנים שראויות לכך, שאינן בנות שנים עשרה שנה ויום אחד, ובושות בשערותיהן, טופלות אותן, [=מדביקות דבר על שערן ובשרן, וכשמסירות אותו, מסירות עמו את השער].

א. בנות עניים טופלות אותן בסייד.

ב. בנות עשירים טופלות אותן בסולת.

ג. ובנות מלכים בשמן המור, שנאמר "שִׁשָּׁה חֲדָשִׁים בְּשֶׁמֶן הַמֹּר" (אסתר ב' י"ב).

שמן המור

נתבאר שבנות מלכים טופלות את שערן בשמן המור כמו שעשו הנשים שנקבצו לצורך אחשורוש, ונחלקו חכמים מהו שמן המור.

לדעת רבי חייא בר אבא – שמן המור הוא הנקרא **סטבת**^א.

ולדעת רב הונא – שמן המור הוא **שמן הנעשה מזית שלא גדל שלישי**. ולמה סכין אותו? מפני שהוא משיר את השיער, ומעדן [מצהיב] את הבשר.

אנפיקנון

במסכת מנחות מבואר, שאין מביאים אנפיקנון למנחות, ואם הביאו, הרי זה פסול, וביאר רבי יהודה, שאנפיקנון הוא **שמן הנעשה מזית שלא נתבשל שלישי**. וסכים אותו, כי הוא משיר את השער ומעדן את הבשר.

בתו של רב ביבי ובת שכנו

רב ביבי היתה לו בת, טפלה בסיד, אבר אחר אבר, ונתייפתה, וקפצו עליה המהוגנים לה, ונתנו לו בעבורה ממון ארבע מאות זוז.

ונוכרי שהיה בשכונתו של רב ביבי, גם לו היתה בת, ורצה לעשות כמעשה רב ביבי, טפל את בתו בסיד, כל הגוף בבת אחת, ומתה. אמר, הרג רב ביבי את בתו.

אמר רב נחמן, רב ביבי, מאחר שהוא שותה שכר, צריכות בנותיו טיפול סיד, להשיר שערן. אבל אנו, שאין אינו שותים שכר, אין בנותינו צריכות טיפול סיד. [שהשכר משחיר, ומרבה שיער].

דף י'

תפירה במועד

יש חילוק בין חייט אומן, להדיוט שאינו אומן, לענין תפירה בחולו של מועד. **ההדיוט**

^א במסכת פסחים כתב רש"י, שלא איתפרש הדבר. ובמסכת מנחות כתב, שהוא הנקרא בלשמי"א, וכתבו שם בלעזי"י רש"י שהוא משחה לרפואה.

רשאי לתפור כדרכו^א. והאומן לא יתפור כדרכו אלא מכליב. ונחלקו חכמים כיצד הוא מכליב.

- לדברי רבי יוחנן, הוא מפסיע, כלומר אינו תופר כדרכו תפירות סמוכות, אלא מפזר התפירה, ולכן נקרא מכליב, שדומים תחובי המחט לשיני הכלב, שהן מפוזרות.

- ולדברי רבה בר שמואל, הוא תופר כשיני כלבתא, כלומר אינו תופר כדרכו ביושר, אלא תוחב המחט פעם אחת למעלה ופעם אחת למטה, ולכן נקרא מכליב, שדומה התפירה לשיני הכלב, שאחד גבוה מתבירו^ב.

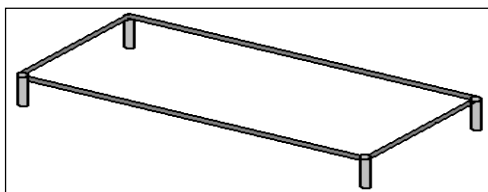
עוד מחלוקת נחלקו חכמים, מי נקרא חייט אומן, ומי נקרא הדיוט.

- בבית מדרשו של רבי אמי אמרו, שהאומן הוא זה שיכול להוציא מלא מחט בבת אחת, שכשהוא תופר, תוחב תחיבות הרבה כמלא אורך חוט, ואחר כך מושך, ונמצאו תפירות הרבה במשיכה אחת. ומי שאינו יודע לעשות כך, הרי זה הדיוט.

- ולדברי רבי יוסי ברבי חנינא, האומן הוא זה שיכול לכוון אימרא בחפת חלוקן, כלומר שיודע לחבר את האימרא לחלוק, באופן שיהא ישר לכל אורכו. ומי שאינו יודע לכוון, ועושה מצד אחד קצר ומצד אחר רחב, הרי זה הדיוט.

העמדת המיטות במועד

מיטות שלהם היתה להם מסגרת של עץ על גבי עמודים.

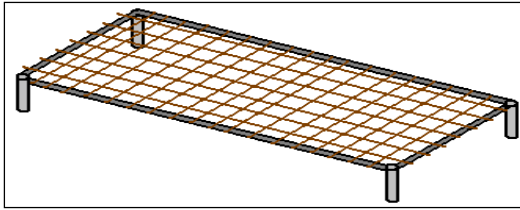

^א נראה דוקא לצורך המועד, אבל בחנם למה יתירו, אפילו על ידי שינוי. מיהו לא איירי בדבר האבד, דהיכא דאיכא דבר האבד, קיימא לן כרבי יוסי, דאין מצריך שינוי בדבר האבד. [] והיכא דבגדיו או מנעליו מקורעין, ואם יניח אותן עד לאחר מועד יתקלקלו, ראיתי רבותי שאין מקילין כלל להתיר אפילו על ידי נכרי, כדאמרין לקמן, כל שאינו עושה אינו אומר לנכרי ועושה. ושמא לא היו חושבים אותו דבר האבד, או שמא אין כל דבר האבד מותר בלא שינוי, דבפרק מקום שנהגו משמע, דוקא עולי רגלים מתקנין מנעלים במועד. [תוס'].

^ב לשון רש"י אינו ברור, ואפשר שיש להחליף את הביאור בין דברי רבי יוחנן ורבה בר שמואל.

ולאחר מכן היו מותחים חבלים שתי וערב, על גבי החלל, ונותנים עליהם כרים וכסתות, ושוכבים עליהם.

ומבואר במשנתנו, שלדעת תנא קמא הוא רבי מאיר, מותר לסרג מיטות במועד, ולדעת רבי יוסי מותר רק למתח, ונאמרו מספר ביאורים לדבריהם.

כשבא רב דימי אמר, שרבי חייא בר אבא ורבי יוסי נחלקו בביאור הדבר, ואמרו דבריהם משמם של חזקיה ורבי יוחנן.

א. לדעת אחד מהם – הסירוג שמתיר תנא קמא הוא אריגת החבלים של המטה שתי וערב. והמיתוח שמתיר רבי יוסי הוא, שנותן את החבלים שתי בלא ערב, [אבל שתי וערב אסור].

ב. ולדעת אחד מהם – הסירוג שמתיר תנא קמא הוא, שנותן את החבלים שתי בלא ערב. והמיתוח שמתיר רבי יוסי הוא, שאם היו במטה חבלים, ונעשו רפויים, חוזר ומותחים, [אבל לתת חבלים במטה אסור בכל אופן].

מתחת הרפוי	שתי בלא ערב	אריגת שתי וערב	עשיית חבלים		
כן	כן	כן	לא	ר' מאיר	דעה א
כן	כן	לא	לא	ר' יוסי	
כן	כן	לא	לא	ר' מאיר	דעה ב
כן	לא	לא	לא	ר' יוסי	

והקשו על הדברים הללו, שכן רב תחליפא שנה ברייתא, בה מבואר, שרבי מאיר ורבי יוסי מודים שניהם, שאין מפשילים חבלים לכתחילה, כלומר אף שנחלקו אם מותר לתת את החבלים במטה, מודים הם שאם אין לו חבלים, אסור לעשות חבלים, כדי לתת אותם במטה.

והנה לדעה ראשונה, שרבי מאיר מתיר לתת את החבלים שתי וערב, צריך לומר שדבר זה הוא מתיר, אבל אם אין חבלים, הוא אוסר לעשותם. אבל לדעה שניה, הלא רבי מאיר אוסר לתת חבלים שתי וערב, ואם כן, כל שכן שהוא אוסר לעשות חבלים, ולמה

צריך לומר זאת.

ורב נחמן בר יצחק הוסיף והקשה על הדברים הנ"ל, וכי אפשר לומר שסירוג הוא שתי בלא ערב, [כדעה שניה לפי דברי רב דימי], והלא שנינו במסכת כלים, שלדעת רבי מאיר, אין המטה מקבלת טומאה עד שיסרוג בה שלושה בתים, כלומר שיתן שלושה חבלים של ערב אחר שכבר נתן את חבלי השתי, ואם כן, הסירוג הוא שתי וערב.

ואם כן אי אפשר לומר כדעה שניה שאמר רב דימי.

ג-ד. וכשבא רבין אמר, **שלדברי הכל הסירוג שמתיר רבי מאיר הוא נתינת החבלים במטה שתי וערב**^א. ובמיתוח שהתיר רבי יוסי נחלקו חכמים מהו.

לדעה אחת – המיתוח שהתיר רבי יוסי הוא **נתינת החבלים שתי בלא ערב**, [אבל שתי וערב אסור].

ולדעה אחת – המיתוח שהתיר רבי יוסי הוא **שאם היו במטה חבלים, ונעשו רפויים, חוזר ומותחם**, [אבל לתת חבלים במטה אסור בכל אופן].

מתיחת הרפוי	שתי בלא ערב	אריגה שתי וערב	עשיית חבלים		
כן	כן	כן	לא	ר' מאיר	דעה ג
כן	כן	לא	לא	ר' יוסי	
כן	לא	לא	לא	י"א	
כן	כן	כן	לא	ר' מאיר	דעה ד
כן	לא	לא	לא	ר' יוסי	
לא	לא	לא	לא	י"א	

ומבואר בברייתא, שיש תנא שלישי, שמחמיר יותר מרבי יוסי, ואומר שאף מיתוח אסור.

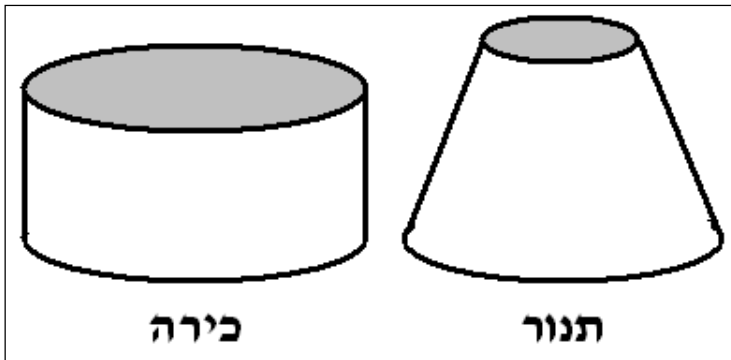
ולדעה שרבי יוסי אוסר אריגה שתי וערב, ומתיר שתי בלא ערב [דעה ג'], **התנא השלישי אוסר גם שתי בלא ערב**, אבל מתיר למתוח חבלים רפויים.

ולדעה שרבי יוסי אוסר גם שתי בלא ערב, ומתיר רק מתיחת חבלים רפויים [דעה ד'], **התנא השלישי אוסר גם מתיחת חבלים רפויים**, כי לדעתו, יש אופן אחר לתקן המטה, והוא לתת תחתיה חפצים עד גובה החבלים, ולא יטרח למתוח החבלים.

^א תימה היאך מותר לעשות מלאכה כי האי בלא שינוי. [תוס'].

עשיית תנור וכירים במועד

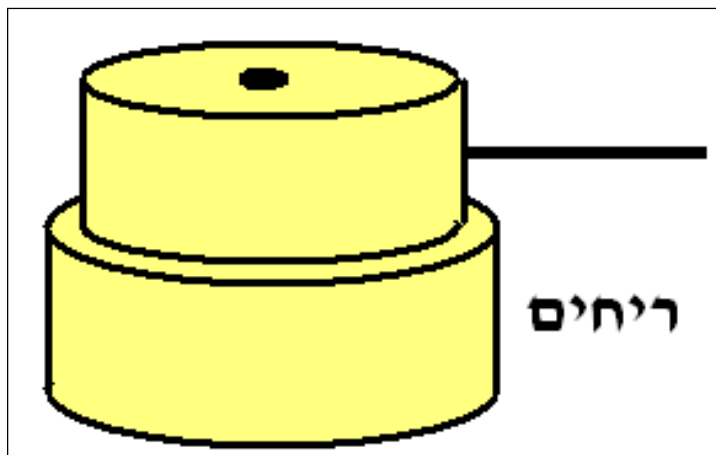
התנור והכירים, הם כלי חרס כעין קדרה שיש לה דפנות סביב בלא תחתית, ומסיקים אש בתוכם, ונותנים קדרה בתוכם או על גבם לבשל, או תולים בהם בשר לצלותו, או מדביקים בצק בדפנות לאפותו. וחלוקים הם זה מזה בצורתם, התנור צר למעלה, ורחב למטה, ויש בו מקום שפיתת קדרה אחת, והכירים רחבות למעלה כמו למטה, ויש בהם מקום שפיתת שתי קדרות.

ומבואר במשנתנו שמותר לעשות תנור וכירים בחולו של מועד. לדעת רבי אליעזר בברייתא, לא יגמור מלאכתם. ולדעת חכמים, אף יגמור מלאכתם. נולא נתבאר מהו ההתחלה ומהו הגמר. ובסוף הסוגיה בדף י"א מבואר, שבימות החמה מותר להתחיל, ובימות הגשמים אסור.

עשיית ריחים בחולו של מועד

הריחים מורכבות משני אבנים עגולות, הנתונות זו על זו, [התחתונה קרויה שכב, והעליונה רכב], ויש נקב באבן העליונה, ונותנים שם גרגירי חיטים, והם נכנסים דרך הנקב בין שתי האבנים, ומסובבים את האבן העליונה על התחתונה, ובכך החיטים שביניהן נשחקות ונטחנות.

ולדברי הכל מותר להעמיד את הריחים בחולו של מועד, אבל נחלקו חכמים אם מותר לכבש את הישנה.

לדעת רבי יהודה – את החדשה אין מכבשים, ואת הישנה מותר אף לכבש.

ויש חולקים ואומרים – שאין מכבשים כלל, לא חדשה ולא ישנה.

ונחלקו אמוראים, מהו הכיבוש הזה שדברו בו רבי יהודה והחולקים עליו.

- **לדברי רב יהודה, הכוונה לניקור הריחים**, כלומר חיתוך אבני הריחים במקום שהן מתחככות, שכשהריחים ישנות, מקום החיכוך שביניהן נעשה חלק, ואינו טוחן היטב, ומנקרים אותו, שלא יהיה חלק, ודבר זה מתיר רבי יהודה.

- **ולדברי רב יחיאל, הכוונה לבית עינא**, כלומר לעשיית הנקב שבאמצע אבן הריחים, שבו נותנים את החיטים, ואף שהריחים, מאחר שיש להן נקב בתחילתם, אינו נסתם, פעמים רוצים להרחיבו, וזהו כיבוש הישנה שהתיר רבי יהודה.

ורב הונא סבר כדעת האוסרים לנקר גם את הישנה [כלומר כדעת החולקים על רבי יהודה, וכפי ביאור רב יהודה], ולפיכך, כששמע אדם אחד מנקר ריחים ישנות בחולו של מועד, אמר, מיהו זה, יתחלל גופו, על שמחלל את חולו של מועד.

ורב חמא דרש, שנוקרים ריחים בחולו של מועד, [כדעת רבי יהודה וכפי ביאור רב יהודה].

נטילת צפרנים מסוסים וחמורים

משום רבי מאיר [וי"ג רבינו הוא רב] **אמרו, סוס שרוכב עליו^א, וחמור שרוכב עליו, מותר ליטול להם צפרנים בחולו של מועד, שאם לא יעשה כן, יש להם צער כשירכב עליהם. אבל חמור של ריחים, שמחברים אותו לאבן הריחים, והולך ומסבב את הריחים, אין נוטלים צפרניו במועד, שהרי במועד אין טוחנים אלא לצורך המועד, וטחינה מועטת כזו, יכול לטחון גם בלא שיטלו את צפרניו.**

ורב יהודה מתיר ליטול צפרנים גם של חמור הריחים^ב.

דברים שרב יהודה מתיר בעשיית הריחים במועד

רב יהודה מתיר להעמיד את הריחים, כלומר להניח את האבן העליונה על התחתונה, וכמו כן הוא מתיר לבנות את הריחים [אולי הכוונה להעמדת האבן התחתונה על מקומה], וכמו כן הוא מתיר לבנות את אמת הריחים, היא העץ שהריחים בנוי עליו.

בניית רפת בקר במועד

רבי יהודה מתיר לבנות רפת בקר במועד.

דברים שרב התיר לעשות לצורך הסוסים במועד

רב התיר לסרק סוסים במסרק של ברזל^א, ולבנות להם אבוס^ב, וכמו כן התיר לבנות אצטבא של אבנים.

^א פירשו בתוס', לצורך המועד. משמע שאסור לרכב בחנם. [תוס'].

^ב פירש בתוספות, שהוא הדין לדידן, שיותר לתקן ברזלים, דכיון דהרקע קשה ומתקלקל, ומשום שאין ברזלים בימי חכמים, שאין צריך רק למשקל טופריה, שהיה הקרקע מטוננת כמו ברוסי"א, היה אסור. [תוס'].

^ג פירוש דלסרוקי סוסיא שפירש בקונטרס, אושטלי"ר בלעז, אין נראה לי, דהא קיימא לן, דבין קירוד ובין קירצוף שרי, כדאיתא סוף פרק שני דביצה, לרבי שמעון דאמר דבר שאין מתכוין מותר, וקיימא לן כוותיה, אלא ענין אחר הוא. [תוס'].

^ד כן פירש רש"י אקרפיטא. ויל"ע אם לפירושו גם אצטבא שהתיר רב היינו לסוסים. ותוס' פירשו, שאצטבא ואקרפיטא שניהם מיני ספסל, ואם כן לפירושם, רק הדבר הראשון שהתיר רב, מדבר בסוסים.

להקיש דם לבהמה בחולו של מועד

רבא התיר להקיש דם לבהמה בחולו של מועד. ואמר לו אביי, שכן שנינו בברייתא, מקיזים דם לבהמה, ואין מונעים רפואה לבהמה בחולו של מועד^א.

כיסכוס קרמי

רבא התיר לכסכס קרמי [=בגדים] בחולו של מועד. ופירש רש"י, שהכוונה לגיהוץ^ב הנקרא בלע"ז קובילו"ר [ותרגם בלעזי רש"י, שהכוונה לכיבוס], והסיבה שהדבר מותר כי מעשה הדיוט הוא.

קטורי בירי

אמר רב יצחק בר אמי אמר רב חסדא, **אסור** לעשות במועד קטורי בירי^ג, והוא שהיו נוטלים כלים חלקים, ומחליקים עליהם בית יד של חלוקיהם^ד, והסיבה שהדבר אסור, כי הוא מעשה אומן.

מאן דמתקיל תיקלא

אמר רבא יש חפירה באדמה, שהיא מותרת בחולו של מועד, ויש חפירה שהיא אסורה. **מותר לחפור באדמה בחולו של מועד כדי ליישרה, שיהיה לו מקום לחבוט חיטים,** כגון שחופר במקום גבוה, ונותן במקום נמוך. [=שקל מוליא ושדא בנצא].

אבל אסור לחפור באדמה בחולו של מועד, כדי שתהא נוחה לזריעה, שחופר את כולה חן במקום גבוה וחן במקום נמוך. [=מוליא במוליא ונצא בנצא].

וי"ג בהיפך, שלצורך חרישה צריך קרקע ישרה יותר, וזה אסור. ולפי גרסתם יש מפרשים,

^א נראה דברפואה דבהמה שיש בה מלאכה איירי, אבל רפואה שאין בה איסור מלאכה, רק גזירה משום שחיקת סממנין, אפילו בשבת איכא מאן דשרי, והלכה כמאן דשרי כדאיתא בפרק במה בהמה, דרש רבא, הלכה כרבי יאשיה, דלית ליה גזירה משום שחיקת סממנין ברפואה דבהמה. [תוס'].

^ב ותוס' כתבו, פירש בקונטרס אנפשי"ר בלע"ז. ויש מפרשים ליקיי"ר. ולשון כסכוס משמע כן, כדאיתא פרק תולין, מכסכסו מבפנים ואין מכסכסו מבחוץ גבי טיט. [תוס'].

^ג קיטורי בירי גרסינן, ברי"ש, ולא בידי בדליית, והוי מענין בירית טהורה בפרק במה אשה יוצאה. [תוס'].

^ד לשון אחר, לכוין קמטיין שאדם עושה בבית יד, שממלאים אותה בקנה של שבלים חלקים ומקמטיין. [רש"י].

שהדבר שאינו צריך קרקע ישרה כל כך, הוא עשיית דיר לבהמה, וזה מותר.

מאן דזכי זיכי

אמר רבא יש אופן שמותר לכבד את הקרקע מעצים שעליה ויש אופן שהדבר אסור.
מותר לאסוף מהקרקע עצים לצורך הסקה, וזאת כשאוסף גדולים ומניח קטנים.
אבל אסור לאסוף מהקרקע עצים כדי לתקנה לזריעה, וזאת כשאוסף גדולים וקטנים.

פתיחת מים לגומה של שדה

בצד השדות היתה גומה של מים, שהיו לה פתחים לנהר, בפתח אחד היו המים נכנסים מהנהר לגומה, ובפתח שני יוצאים. ואמר רבא, שיש אופן שמותר לפתוח את הפתח שיכנסו בו המים לגומה של שדהו, ויש אופן שהדבר אסור.

מותר לפתוח את פתח המים לצורך כניסת הדגים לגומא כדי שיצוד אותם ויאכלם, וזאת כשפותח את שני הפתחים, שבכך המים נכנסים ויוצאים, ואין הגומא מתמלאת, והוא צד את הדגים המשתיירים בגומא.

אבל אסור לפתוח את פתח המים לצורך השקיית שדהו, וזאת כשפותח רק את פתח כניסת המים, והגומא מתמלאת ועולה על גדותיה, ומשקה את השדה.

מאן דפשח דיקלא

אמר רבא יש אופן שמותר לזמור דקל כלומר לקצוץ ענפיו, ויש אופן שהדבר אסור.
מותר לחתוך ענפי הדקל לצורך מאכל בהמה, וזאת כשקוצץ כל הענפים הלחים והיבשים מצד אחד של הדקל.
אבל אסור לחתוך את הענפים לצורך הדקל, וזאת כשחותך ענפים יבשים בלבד מכל צידיו.

תיקון תמרי תוחלני

תמרים שלא נתבשלו כל צרכם [=תמרי תוחלני], **מותר לחצותם לשנים ביום טוב, לאוכלם, שדבר זה הוא צורך יום טוב.**

אבל נחלקו חכמים אם מותר לכבוש עליהם דבר כבד שיוצא ליחה שלהם לחוץ.

לדעת רבא – אסור לעשות כן, כי דבר זה אינו מתקן אותם להיאכל עכשיו, אלא לעשותם צימוקים לאוכלם אחר יום טוב, ואסור לתקן ביום טוב מאכל של חול.

ולדעת רב פפא – מותר לעשות כן, כי אם לא יכבשום, יתליעו, והרי זה דבר האבד^א.

עשיית סחורה בחולו של מועד

אמר רבא מסחר כל שהוא אסור לעשותו בחולו של מועד^ב.

ואמר רבי יוסי בר אבין, **אם בהמתנה עד אחר המועד יאבד** אותו דבר, **מותר** לעשות בו מסחר בחולו של מועד^ג.

רבינא היתה לו סחורה, שהיתה נמכרת בששת אלפים, המתין עד אחר המועד ומכרה בשנים עשר אלף.

גביית חוב בחולו של מועד

בני מקום הנקרא אקרא דשנואתא היו חייבים לרבינא מעות, ורצה ללכת לגבות מהם בחולו של מועד, כי אז היו מצויים בבתיהם.

אמר לו רב אשי, מאחר שרק בזמן זה תוכל למוצאם ולתובעם, ובימים אחרים לא תמצאם, הרי זה כמסחר בדבר האבד, ומותר בחולו של מועד.

^א כלומר, כסחורה שאדם יכול לעשותה במועד כדי שלא יפסיד בה אם לא עשה. [רשי"ן].

^ב פירש רבינו יצחק בתשובתו, כי **רבינו יעקב לא היה חושב הלואת רבית פרקמטיא**. והא דאמר, רבינא הוה מסיק זווי בבני אקרא דשנואתא, משמע דחשיב פרקמטיא, ולא שרי אלא משום דבר האבד, היה אומר רבינו יעקב, דסחורת יין היתה, כדאמרין באיזהו נשך, רבינא הוה יהיב זווי לבני אקרא דשנואתא, ושפכי ליה טפי כופייתא. **אבל הלואה דשולחנות בקביעות וחילוף, נראה דחשיב פרקמטיא**. [תוס']. **וב"ח גרס דלא חשיב פרקמטיא**.

^ג פירוש בדבר שאם לא ימכרנה עתה, שמא לא ימכרנה יפה פעם אחרת, ויפסיד מן הקרן, אבל אם לא יפסיד מן הקרן, **אלא שלא ירויח כל כך, אין זה חשוב דבר האבד**. וכל שכן לקנות סחורה שמא תהיה יותר ביוקר אחר המועד. אבל לקנות יין כשר בתוך המועד, מותר. והר"ר יוסף פירש, דיש לאסור, דאף על פי שלא ימצא בזול, הרי ימצא ביוקר, ואין זה דבר האבד. [תוס'].

דף י"א

לקנות מנוכרים ביריד ולהעלות השטר בערכאותיהם

מותר ללכת ליריד של נכרים [=שוק הנקבע ליום חג של גוים], ולקנות מהם בהמה, ועבדים, ושפחות, [שמכניסים לקדושה], בתים שדות וכרמים [שכשקונה מהם ממעיטם. אי נמי משום ישוב ארץ ישראל]. ומותר לעשות כל זאת על ידי הליכה לשוק שלהם, משום שהדבר נחשב כדבר האבד, שהרי רק שם ימצאם לקנות מהם.

וכשקונה מהם את הדברים הללו, מותר לו לכתוב ולהעלות את השטר בערכאות שלהן [=לפני דייניהן לחתום], אף על פי שיש להם תפארת בכך, שישראל בא אליהם, ויש לחוש שילכו להודות על כך לעבודה זרה, והטעם שהדבר מותר, מפני שבכך הוא מציל את קניינו מידם, שלא יוכלו להכחישו.

עשיית רשתות של ציידים בחולו של מועד

רב התיר לחייה בר אשי לארוג בחולו של מועד מצודת דגים הנקראת אוהרי, כי אריגתה היא מעשה הדיוט. אבל לא התיר לארוג רשת שצדים בה עופות, הנקראת איזלי, כי אריגתה היא מעשה אומן.

עשיית נפה במועד

רב יהודה התיר לרבה בר עשבי לארוג נפה [=למגדל מהולתא] בחולו של מועד.

עשיית תנור

במועד החל בימות החמה, כגון פסח, בזמן שהימים חמים, מותר לעשות בו תנורים חדשים מחרס, כי מיד הם מתייבשים, ויוכל לאפות בהם פת ברגל עצמו. [וזוהו האופן שבו רב יהודה התיר לאמי עושה תנורים לעשות תנור במועד].

ובמועד החל בימות הגשמים, כגון סוכות בזמן שיררדים בו גשמים, אסור לעשות בו תנורים חדשים מחרס, כי על ידי הגשמים לא יתייבשו התנורים ברגל, ונמצא שטרה שלא לצורך המועד. [וזוהו האופן שאסרה הברייתא לעשות תנורים חדשים].

עשיית מעקה בחולו של מועד

עושים מעקה^א לגג ולמרפסת, מעשה הדיוט, אבל לא מעשה אומן.

- לדברי רב יוסף, הכוונה לעשיית מעקה מהוצא [=עלים של דקל] ודפנא [=ענפים של עץ דפנה], כלומר, מענפי דפנא המחוברים זה לזה בעלים של דקל.

- ובמתנינא שנינו, צר בצרור ואינו טח בטיט, כלומר עושה מעקה באבנים, בלא לחברם זה לזה בטיט.

תיקון סדקי התנור

כבר נתבאר שהתנור הוא כמין קדרה שאין לה תחתית ומעמידים אותה על הארץ.

ופעמים התנור אינו צמוד לארץ היטב, ויש סדקים בינו לבין הארץ, ובימות החול, יש שהיו נותנים סביב התנור מחלצים, הוא עץ כעין רגל, הניתן סביב, וסותם את הסדקים היטב, ויש שהיו מניחים סביב מעגילה, הוא עץ עגול הסותם גם כן את הסדקים, אבל אינו סותם כמו מחלצים.

ומבואר, שבמועד אין לסתום את הסדקים של התנור, לא במחלצים ולא במעגילה, ואין היתר לעשות זאת אלא או ביד או ברגל, על ידי שבועט בקרקע שסביב התנור, וסותם הסדקים.

ואף ביד וברגל אין לעשות עד שיהיה סתום היטב כמו במחלצים, אלא רק שיהיה סתום כמו במעגילה.

תיקוני פתח המותרים במועד

ציר של דלת, וכן חור של מפתן הדלת שהציר נכנס בו, וכן קורה שעל הפתח^ב, וכן מנעול, או מפתח, אם נשבר אחד מכל אלו במועד, מותר לתקנו במועד.

^א כותל קטנה העושים על האיציטבות שלפני העליות גדולות, כעין שיש על שפת נהר רייני"ס הוא נהר הריין. [רש"י].

^ב רש"י פירש, שהוא קורה הניתנת על הפתח, שתחזור בו הדלת, ונקראת אוברטו"ר. וביאר בלעזי רש"י, שהיא ציר הדלת. ואפשר שהיא קורה שהיו נותנים שכובה על לפני הדלת באמצע גובהה, והיא נתפסת על הקיר משני צידי הדלת, ומחזיקה את הדלת שלא תפתח.

אבל אם היה לו לתקנו קודם המועד, אסור להניחו, כדי לתקנו במועד.

הכאה בפטיש בחולו של מועד

במסכת מעשר שני מבואר, שעד ימיו של יוחנן כהן גדול היה פטיש של בעלי מלאכה מכה בחולו של מועד בירושלים, והוא גזר על כך ובטלו, משום כבוד המועד. אכן במשנתנו מבואר, שמתקנים מנעול ומפתח בחולו של מועד, ודבר זה הלא עושים על ידי הכאה בפטיש. ונאמרו מספר אופנים ליישב זאת.

א. מתחילה אמרו, שיש חילוק בין נגרים לנפחים, נגרים שמלאכתם בעץ, ואין מלאכתם משמיעה קול חזק, מותרים, [לעשות מלאכה לצורך המועד], ונפחים שמלאכתם בברזל, וההכאה בו משמיעה קול חזק, אסורים. ותיקון מנעול ומפתח שהתירו במשנתנו, הוא תיקון מנעול ומפתח של עץ.

אולם רב חסדא הקשה על כך, יאמרו קול גדול אסור, וקול מועט מותר.

ב. ולפיכך אמר רב חסדא, שכל מלאכה המשמיעה קול, בין מרובה ובין מועט אסורה, ובכלל זה גם מלאכה בחציני [=גרזין], מאחר שהוא משמיע קול, אסור. אבל במגל [=מסר הגדול] מותר לעשות מלאכה במועד [לצורך המועד], כי אינו משמיע קול כלל.

ג. ורב פפא אמר, שלא כן הוא, אלא אחר גזירת רבי יוחנן הכל אסור, ומשנתנו המתירה נשנית קודם הגזרה.

ד. ורב אשי אמר, שמשנתנו מדברת בדבר האבד בלבד, [ואפשר שלא גזר עליה יוחנן כהן גדול], והיא תלויה במחלוקת רבי יהודה ורבי יוסי, שלדעת רבי יהודה, גם מלאכת דבר האבד לא יעשה אלא בשינוי, ורבי יוסי מתיר לעשותה בלא שינוי.

ואמר רבינא, אנו שמתקנים מסמרים שיוצאים בקורה של דלת בלא שינוי, עושים אנו כדעת רבי יוסי.

כבישת מאכלים במועד

כל מאכלים שרגילים לכבוש במלח או בציר לתקנם לאכילה, אם יהיו ראויים לאכילה במועד, מותר לכבושם במועד, ואם לא יהיו ראויים במועד, אסור לכבושם במועד.

אופנים שמוותר לכבוש במועד אף על פי שלא יגמרו

נהר מסוים, עשו דרך למימיו שיצאו, ונשאר שם דגים הרבה. ועל ידי הוראת רבא באותו מעשה, למדנו שיש אופן שמוותר לכבוש במועד מאכלים, אף על פי שלא תיגמרו כבישתם במועד.

א. בדבר האבד.

ללשון ראשון, באו הכל מעצמם, וצדו משם דגים הרבה במועד, ולאחר מכן, כשראו שלא יוכלו לאכול הכל, רצו לכבושם במלח, כדי שישתמרו, והתיר להם רבא את הדבר, אף על פי שלא יהיו ראויים במועד.

והטעם לכך, כי מתחילה לא נטלום לכובשם, אלא לאוכלם, ודבר זה היו מותרים לעשותו, ועתה כשהם כבר בידם, אם לא יכבושם, יפסדו, והרי זה כדבר האבד ולכן מותר.

ב. כשראויים על ידי ביטול כבישתם.

וללשון שני, קודם שהלכו לצוד, שאלו את רבא אם מותרים ללכת לצוד את הדגים, והתיר להם לצוד דגים הרבה, אף כדי לכבוש מהם במלח.

והטעם לכך, כי גם אחר שיכבוש מהם, ראויים הם במועד, על ידי שיסיר מהם את המלח, ולכן הדבר מותר.

וכן עשו לשמואל, שהכשירו לו מאכל כבוש לאכילה, על ידי שרחצו אותו ששים פעם, להסיר ממנו כל מליחתו. וכן עשו לרבא, כשנזדמן לבית ריש גלותא. וכשרב נזדמן לבית בר שפיר, הביאו לפניו דגים שנתבשלו שליש, ונמלחו שליש [על ידי שהסירו מליחתם], ונצלו שליש.

דברים שאמר אדא ציידא לרב

א. **כוורא** [=ג] **סמוך למיסרחיה מעלי**, כלומר, יפה הדג לאחר זמן כשהוא קרוב להתקלקל, יותר מהזמן הסמוך לצידתו^א.

^א ובזמן הזה תופסים סכנה למיכל סמוך לסירחון, וגם משתי עלה אבוה דאמר בסמוך דמעלי. ושמא נשתנו כמו הרפואות שבשי"ס שאינן טובות בזמן הזה, או שמא נהרות דבבל מעלו לו טפי. ויש מפרשים דכוורא לא בכלל דגים

ב. כוורא [=דג] טווייא באחוה [נצלה באחיו כלומר במלח, שהמלח נברא מן המים כדגים], אסוקיה באבוה [=עולה באביו, כלומר לאחר שצלאו, נותנו במים צוננים שהם אביו שהרי גדל ונברא בהם], מיכלי בבריה [=נאכל בבנו, כלומר מטילים אותו בציר היוצא מן הדגים, ואוכלים אותו], אשתי עליה אבוה [=שותים עליו את אביו, כלומר שותים עליו מים].

ג. כוורא [=דג] תחלי [שחלים] וחלבא [=חלב], ליטעון גופא [=יטעון את גופו] ולא ליטעון פוריא [=ולא יטעון מיטה כלומר, לאחר אכילת הדברים הללו יהלך הרבה קודם שישן, ולא ישן מיד אחריהם].

ד. כוורא תחלי וחלבא, מיא ולא שיכרא [כלומר מוטב לשתות אחריהן מים, ולא שכר], שיכרא ולא חמרא [ואם אין לו מים, ישתה אחריהם שכר ולא יין].

סליק פרק משקין בית השלחין

מיידי, ושם דג ששמו כוורא, ומשונה בדברים האלו משאר דגים, כדאמרינן פרק כל הבשר, אסר לן גירותא שרא לן לישנא דכוורא, ואין נראה שיהא בכל הלשונות של דגים טעם אחד. [תוס'].